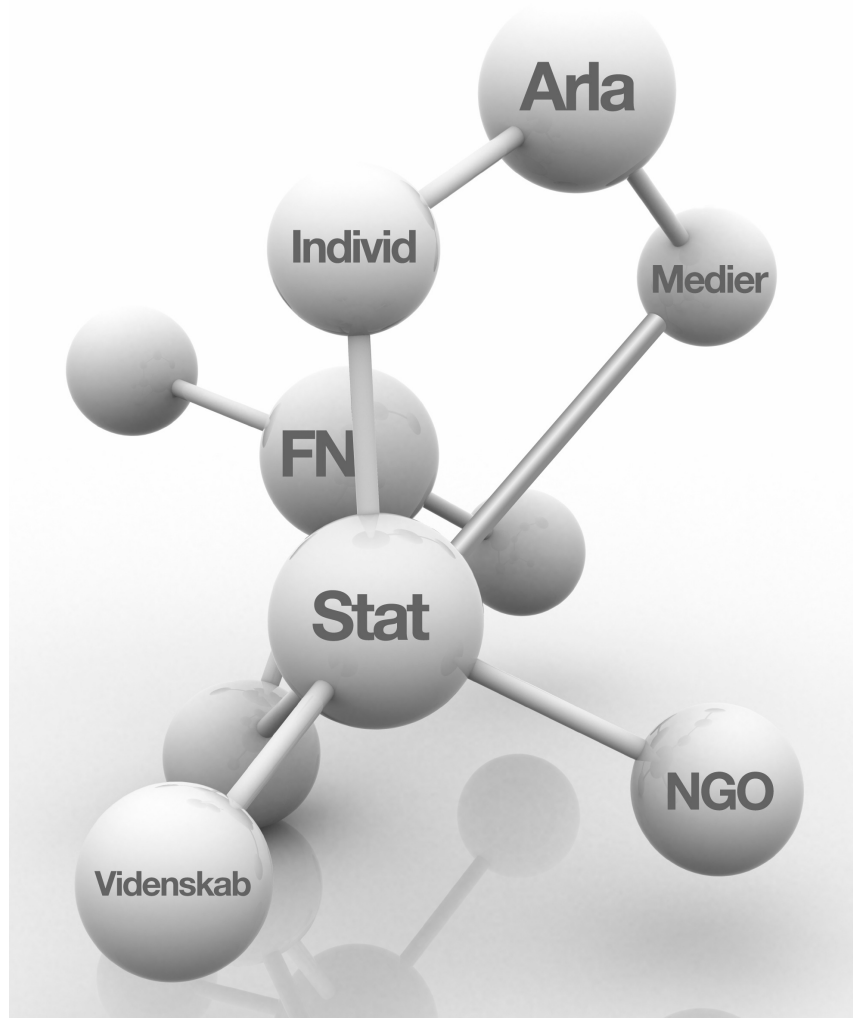

Den globale opvarmnings komplekse styringsudfordring

- Iagttagelser af det komplekse styringsfelt på klimaområdet

Kandidat afhandling af
Peter Bastian
Kirsten Ellegaard Jørgensen

Afleveringsdato: 17. august 2009

**Cand. Soc. i Politisk
Kommunikation og Ledelse**

Vejleder: Christian Borch
**Instituttet for Ledelse, Politik
og Filosofi**
Antal anslag: 262.105

Executive Summary

The following graduate thesis is an observation of governance in the complex field that is management in a climate-focused paradigm. The analysis focuses on three parts on the communicative area; the state, the company and the individual and their interrelations. The company will be exemplified by the Danish dairy producer Arla. The theoretical foundation is constructed of Michel Foucault's thoughts and perspectives on power combined with Niklas Luhmann's theory of social systems.

The thesis analyses the power structures that are evident when observing the state's ambitions of governing. In their communication the state installs a threat of what is to be, if nothing is done to reduce CO₂-emissions. The communication it self is grounded in a rational of biopolitics and safety. It is concluded that the state utilizes a variety of power technologies. Thus sovereign as well as governmentality and disciplinary power can be observed upon analyzing the state's attempts to govern respectively the company and the individual. Essentially the state utilizes hybrids of power in their governance.

Arla, representing companies in general, is analyzed by discussing their initiatives on the climate area. The company seems to develop their own technologies of the self, thus defining their own governing. Regarding the individual, it seems evident that the company tries to influence the individual through a campaign called *klimaspiren.dk* and by offering advice on how to reduce CO₂-emissions on their webpage. Furthermore it is analyzed that Arla is an active partner in creating the knowledge that the state bases their government upon. This is investigated further by introducing Luhmann's theory on social movements and protest communication. Through this theoretical lens Arla can be observed as fueling the social movements.

In conclusion; when observing management in the climate-focused paradigm, it is pivotal to acknowledge the complexity of climate communication as well as the many centers in society from where power can rise. Thus the role of the company in this paradigm is not fixed.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Indledning	5
1.1 Problemidentificering	7
1.2 Problemformulering.....	8
Kapitel 2: Analysestrategi	9
2.1 Videnskabsteoretisk tilgang til opgaven	9
2.1.1 Luhmanns videnskabsteoretiske udgangspunkt	9
2.1.2 Videnskabsteoretisk tilgang til Foucault.....	10
2.1.3 Opgavens videnskabsteoretiske udgangspunkt.....	12
2.2 Den luhmannianske optik.....	13
2.2.1 Andenordens iagttagelse - formanalyse	13
2.2.2 System omverden.....	14
2.2.3 Semantikanalyse.....	15
2.2.4 Økologisk kommunikation	17
2.2.4.1 De forskellige funktionelle systemers reaktion på økologisk kommunikation	19
2.3 Den foucaultianske optik.....	20
2.3.1 Foucaults magt- og ledelsesbegreb	21
2.3.2 Den suveræne og disciplinære magtform.....	23
2.3.3 Sikkerhed	24
2.3.4 Udviklingen af biopolitik.....	25
2.3.5 Den governmentale magtform	26
2.3.6 Teknologier og magtformer	28
2.3.7 Selvteknologier	28
2.4 Analysestrategiens møde med virkeligheden	30
2.5 Empiriske overvejelser.....	32
2.6 Opgavens opbygning.....	34
Kapitel 3: Statens styringstiltag på klimaområdet	36

3.1 Dekonstruktion af statens klimakommunikation	36
3.2 Statens overordnede styring indenfor klimaområdet	37
3.2.1 Viden bag statens styringsforsøg	37
3.2.2 Det biopolitiske sikkerhedsrationale	39
3.3 Statens styring af virksomhederne på klimaområdet	41
3.3.1 CO₂-kvoter	41
3.3.2 Forårspakke 2.0 – Vækst, klima, lavere skat	42
3.3.3 Statens initiativ med Global Compact	43
3.3.4 Lov om redegørelse for samfundsansvar	45
3.3.5 Portalen klimakompasset.dk.....	46
3.4 Statens styring af individer på klimaområdet	49
3.4.1 Kampagnen 1 ton mindre om året	50
3.4.1.1 Legens form.....	51
3.4.1.2 Klimaløftet – set i lyset af borgerens kontraktliggørelse	52
3.4.1.3 Kampagnen som selvteknologi.....	54
3.5 Relationen mellem CO ₂ -kvoter, 1 ton mindre kampagnen og grønne afgifter.....	55
3.6 Det komplekse styringsfelt	56
3.7 Opsummering	59
Kapitel 4: Arlas klimainitiativer	60
4.1 Arla Foods Amba – en indledning til Arla.....	60
4.2 Vidensgrundlaget for Arlas klimaindsats.....	61
4.2.1 Viden hentet fra ‘livestock’s long shadow – environmental issues and options’	61
4.2.2 Viden hentet fra ‘Economics of Climate Change – Stern Review Final Report’	63
4.3 Arlas klimastrategi.....	64
4.3.1 En dekonstruktion af Arlas klimastrategi	64
4.3.1.1 De fire indsatsområder	66
4.3.1.2 Et kritisk blik på klimastrategien	69
4.3.2 Klimaspiren.dk.....	70
4.3.3 Arlas kommunikation til forbrugeren.....	72

4.4 Arlas selvfremsstilling gennem Tættere på naturen	73
4.4.1 Urs Stähelis tanker om 'The Popular'	74
4.4.2 Tættere på Naturen	76
4.4.3 Arlas differentiering fra omverdenen	79
4.5 Rationalet bag Arlas klimainitiativer.....	80
4.6 Opsamling	84
Kapitel 5: Diskussion af relationen mellem stat, virksomhed og individ	85
5.1 Styringsrelationen mellem staten og Arla.....	85
5.2 Styringsrelationen mellem individet, staten og Arla.....	87
5.3 Relationen mellem staten og virksomhederne.....	89
5.3.1 Diskussion af statens anvendelse af forskellige magtformer.....	89
5.3.2 Viden og magt indenfor klimastyring med afsæt i Erhvervsklimastrategien	90
5.4 Problematisering af relationen mellem staten og virksomhederne	92
5.5 Hvad afspejler den komplekse styringsrelation mellem stat og virksomhed?	94
Kapitel 6: Diskussion af virksomhedens rolle i forbindelse med klimaproblemet	96
6.1 Luhmanns teori om sociale bevægelser	96
6.2 Arlas rolle i klimakommunikationen.....	97
6.3 Det politiske system irriteres.....	100
Kapitel 7: Konklusion	103
Kapitel 8: Perspektivering.....	106
Litteraturliste.....	109
Bilag 1: 1 ton mindre kontrakten	123
Bilag 2: Arlas klimastrategi	124
Bilag 3: Udviklingen i antallet af virksomheder der tilslutter sig Global Compact	125

Kapitel 1: Indledning

“And that is what is at stake, our ability to live on planet Earth, to have a future as a civilization”
(Web 1: imdb.com).

Ovenstående er et citat fra Al Gores omtalte dokumentar *‘An inconvenient truth’* fra 2006 og symboliserer den efterspørgsel, der reelt er på handling inden for klimaområdet. Siden udgivelsen, der dækkede både bog- og filmmediet, er der for alvor kommet klima på dagsordenen både politisk, økonomisk og i privatsfæren. Vi lever i en verden, hvor kommunikationen omkring klima og problematikken heromkring er blevet en selvfølge, og i det meste af den vestlige verden er kommunikationen så bredspektret, således at den spænder fra madopskrifter over til forbrugeradfærd samt rapportering og branding.

På University of Alberta i Edmonton forsker en professor i, hvordan der gennem genmodificering kan fremstilles mere CO₂-venlige køer, der ikke bøvser så meget som almindeligt kvæg (Web 2: optimistworld.com). Reduktionen af køernes bøvser vil således nedsætte CO₂-udledningen og skabe en grønnere forretning for kvægbrug.

Mere nationalt orienteret har Visitdenmark.com oprettet en sektion over grønne ferier, der blandt andet dækker grønne begivenheder, muligheder for grønne indkøb, muligheder for at bo grønt i Danmark samt grøn shopping (Web 3: visitdenmark.dk). Grøn shopping udvides endvidere med bæredygtige opskrifter, hvor CO₂-lette opskrifter sættes op mod CO₂-tunge opskrifter baseret på parametrene transport og produktion af varerne til de respektive retter (Klimakamp i køkkenet). Dette får yderligere opbakning fra DR, der med deres CO₂-pyramide opstiller et skematisk for, hvilke fødevarer der skaber den største CO₂-udledning ved produktion (Web 4: dr.dk).

Selv i forbindelse med offentlig transport bliver der kommunikeret om klima. DSB kommunikerer via deres skraldeposer i toget;

“Tager du S-toget, er du årsag til en CO₂-udledning, der er ti gange mindre, end hvis du tager bilen” (DSB 2009).

DSB lader nærmest til at moralisere Danmarks trafikanter til at benytte sig af offentlig transport frem for at tage egen bil. Det er dog ikke blot de 'fysiske' produkter, der kan spares CO₂ på. Visse hjemmesider har ladet sig certificere som CO₂ neutrale websites, der således kan sikre at forbrugeren kan surfe klimavenligt på nettet (Web 5: ingenco2.dk). Som privatperson kan man endvidere vælge at bestille et besøg af en klimakonsulent, der kan fortælle, hvordan man lever mere klimavenligt og samtidigt sparer penge i husholdningen, eksempelvis ved at nedsætte sit strømforbrug (Web 6: klimakbh.dk).

Som ovenstående eksempler symboliserer, er der altså tale om en debat, som er altoverskyggende og umulig at undgå. Debatten bliver dog mere og mere kompleks i kraft af, at alle søger at præge kommunikationen. Specielt i forbindelse med det kommende klimatopmøde COP15¹ i København i december 2009, kommunikerer der aggressivt både fra den politiske front, men især også fra erhvervslivet. Indsnævres perspektivet til den økonomiske sektor og erhvervslivet, er kommunikationen dog en smule anderledes end blot moraliserende. Det tyder nemlig på, at det er økonomisk rentabelt for virksomheder at følge mere grønne strategier og således reducere deres CO₂-udledning. Topledere for de virksomheder, som arbejder med bæredygtighed, erklærer, at effektivisering og derigennem profitmaksimering er det primære mål for arbejdet mod at blive grønnere. Øget goodwill og forbedring af virksomhedens brand value iagttages som sidegevinster for virksomhederne (The convenient truth about climate change 2009: 24):

"Companies are realising that costcutting and going green go together tremendously well. Attaining greater sustainability makes good sense for profits, consumer desirability, CSR efforts, business innovation and future prospects as a whole" (The convenient truth about climate change 2009: 24).

Det tyder således på, at virksomheder ikke blot benytter grønne strategier, fordi det forventes af dem, men også at der rent økonomisk kan være fordele. Der er således flere og flere virksomheder der enten allerede eller på nuværende tidspunkt, er ved at udforme og implementere grønne strategier;

¹ COP står for Conference of the Parties, det er det øverste organ for FN's klimakonvention og består af miljøministre der mødes årligt for at diskutere klimakonventionens udvikling. COP15 afholdes i Danmark og kaldes '15', fordi det er den 15. konference, der bliver afholdt (Web 7: da.cop15.dk).

"[...] there is no doubt that corporations across the world are increasingly trying to green it up. Recent consultancy reports suggest that the focus on sustainability is growing dramatically and that political interest in energy efficiency and innovation-driven growth is increasing" (The convenient truth about climate change 2009: 24).

Som citatet indikerer, er der ligeledes stigende politisk engagement inden for feltet, og på længere sigt forventes det også, at der vil komme flere reguleringer på klimaområdet. Med denne forventning begynder virksomheder allerede nu at arbejde mod en grønnere forretning for at undgå at blive påvirket af disse kommende reguleringer (The convenient truth about climate change 2009: 26).

Det skaber et specielt spændingsfelt mellem offentlig regulering og virksomheden. I erhvervslivet tales om et paradigmeskifte fra en anakronistisk industri til en, af tænketanken Volans navngivet, Fønix kultur, hvor samtlige virksomheder tænker i bæredygtighed (The convenient truth about climate change 2009: 26). Hvis ikke man som virksomhed tilpasser sig denne nye økonomi, risikerer man at blive udkonkurreret af yngre og mere effektive virksomheder samt andre virksomheder, der følger med udviklingen (The convenient truth about climate change 2009: 28). Der kommunikerer altså, at det ikke nok blot at tænke bæredygtigt. Det skal ageres og kommunikerer til omverden. Det kan således iagttage, at virksomhederne agerer på en kompleks kommunikativ arena, hvor de skal navigere gennem forventninger og reguleringer både internt og eksternt. Men hvad betyder dette for virksomhedens forudsætninger for styring, og hvordan søger staten at håndtere denne kompleksitet?

1.1 Problemidentificering

Som nævnt udmønter kompleksiteten ved klimaproblematikken sig blandt andet i, at nogle virksomheder søger at være på forkant med statslige reguleringer, og således søger at styre den ekstra kompleksitet, som en regulering måtte give. Dette skaber dog en vis spænding. Både staten og virksomhederne forventes at håndtere kompleksiteten i samfundet og styre ud fra denne, men hvordan gøres dette, når reguleringer ikke blot kommer fra staten, men eksempelvis også fra FN og andre niveauer i samfundet og der ikke nødvendigvis kun er en enkelt magtform på spil. Der er altså tale om en problematisk situation for styring samt forudsætninger for denne, fra både virksomhedens samt statens side, hvilket leder til den problematik, som denne afhandling fokuserer på.

1.2 Problemformulering

Hvordan søger staten at styre virksomheden samt individet, og hvordan søger virksomheden at styre sig selv og individet i forbindelse med klimaproblematikken, eksemplificeret med Arla?

Ambitionen med problemformuleringen er således todelt for at kunne iagttage det komplekse område for styringen. Konkret i opgaven afspejles dette i kapitel 3 og 4, som er de primære analysekapitler, der omhandler henholdsvis styring iagttaget ved staten og styring iagttaget ved Arla i forbindelse med klimaproblematikken.

Kapitel 2: Analysestrategi

I dette kapitel vil opgavens analysestrategiske blik blive præsenteret. Blikket skabes ud fra de to teoretikere, som vil blive anvendt i opgaven: Niklas Luhmann og Michel Foucault. Først vil de to teoretikeres videnskabsteoretiske udgangspunkt blive præsenteret. Derefter vil der blive redegjort først for den luhmannianske og derefter den foucaultianske optik med det formål at konstruere det blik, som lægges ned over den i kapitel 1 præsenterede problemstilling. Efter beskrivelse af teoretikernes videnskabsteoretiske udgangspunkt vil det analysestrategiske apparat blive operationaliseret, således at det fremgår, hvordan det vil blive anvendt i analysen. Derefter vil den opstillede analysestrategis møde med virkeligheden blive analyseret, hvilket indebærer en begrundelse for valg af teori, afgrænsning indenfor den valgte teori og at det konstruerede blik blinde pletter vil blive diskuteret. Efterfølgende vil der blive foretaget overvejelser om valg og anvendelse af empiri. Afslutningsvis vil opgavens opbygning blive beskrevet. Men først vil fokus altså være på de to teoretikeres videnskabsteoretiske udgangspunkt

2.1 Videnskabsteoretisk tilgang til opgaven

I dette afsnit vil opgavens videnskabsteoretiske udgangspunkt blive præsenteret med henblik på at iagttage, hvilket epistemologisk og ontologisk udgangspunkt de to valgte teoretikere har, da det har betydning for det analysestrategiske blik, som lægges ned over opgaven. Dette gøres ved at først Luhmanns og derefter Foucaults tilgang til epistemologi og ontologi præsenteres og sættes i forhold til hinanden.

2.1.1 Luhmanns videnskabsteoretiske udgangspunkt

Luhmann skriver følgende om erkendelse:

”Erkendelse bliver således udfærdiget gennem operationerne: iagttagen og optegnen af iagttagelser (beskriven)” (Luhmann 1998: 167).

Med andre ord er Luhmanns epistemologi stadfæstet igennem iagttagelser, hvilket underbygger den konstruktivistiske tilgang. Iagttagelse foretages, når der opstilles en forskel, og når det iagttagede betegnes ud fra denne forskel. Det vil sige, at det, der kan iagttages, skal ses som et resultat af iagttagernes iagttagelse, herunder også det at iagttage iagttageren (Luhmann 1998: 168). Tanken om erkendelse bygger Luhmann på antagelsen om, at alle erkendende systemer faktisk har en omverden og deraf, at de rent faktisk findes (Luhmann 1998: 166). Omverden og erkendelse adskiller sig fra

hinanden i kraft af, at omverdenen ikke indeholder forskelle, men blot er, som den er (Luhmann 1998: 168). Om omverdenen skriver Luhmann:

”Ikke engang omverden findes der i omverdenen, idet dette begreb jo kun betegner noget, når det skelnes fra et system, altså forlanger, at man angiver, hvilket system omverdenen er omverden for” (Luhmann 1998: 168).

Med andre ord foretages al iagttagelse og dermed erkendelse gennem en forskel, en skelnen mellem et system og dets omverden. Samme forskelstænkning gør sig gældende for Luhmanns ontologiske udgangspunkt dog på en lidt anderledes måde. Om ontologier skriver Luhmann:

”Ontologier viser sig – og det gælder mutatis mutandis også for deres semantiske efterfølgere – netop som så vanskelige at bearbejde, fordi kommunikation uundgåeligt og til stadighed reproducerer friheden til at antage og forkaste” (Luhmann 2005: 189).

Af citatet fremgår, at ontologien er tom, som følge af kommunikationen konstant vil ændre indholdet i ontologien afhængig af, hvilken forskel, der iagttages ud fra – oftest ud fra hvilken funktionskode, der bruges til at konstituere forskellen. Med andre ord er virkeligheden konstrueret, og der er ikke noget, der iagttages uden, at det iagttages ud fra en forskel. Foucaults ontologi er ikke identisk med Luhmanns, hvilket der vil blive set nærmere på i det næste afsnit.

2.1.2 Videnskabsteoretisk tilgang til Foucault

Foucaults tilgang er radikalt anderledes end Luhmann, når det gælder spørgsmålet om at danne skole. Luhmanns mål er at danne teori, hvorimod Foucault søger at filosofere over samfundet:

”The ideas which I would like to discuss here represent neither a theory nor a methodology. I would like to say, first of all, what has been the goal of my work during the last twenty years. It has not been to analyze the phenomena of power, nor to elaborate the foundations of such an analysis. My objective, instead, has been to create a history of different modes by which, in our culture, human beings are made subjects” (Foucault 1982: 208).

Som det skrives i *'The Subject and Power'*, ønsker Foucault ikke at danne teori og metode, men at analysere begrebshistorie og subjektivering af mennesket (Foucault 1982: 208). Dette medfører, at de metoder og teorier, som er blevet udledt af Foucaults værker, er fortolkninger og ikke af Foucault selv opstillede teorier – nogen i højere grad end andre. I denne opgave vil vi således også forsøge at teoretisere over Foucaults værker.

Den lidt specielle indgangsvinkel til teorien har visse implikationer for de begreber, der udledes af Foucault. Ontologien kan bedst betegnes ved, at virkeligheden har en selvstændig eksistens uden for sproget. Altså kan virkeligheden tilnærmes, men aldrig nås helt, idet virkeligheden vil tvinges ind i begreber ved at give den en sproglig form (Fuglsang & Bitsch 2004: 358). En tilgang der er noget anderledes end hos Luhmann, men når det så er sagt, kan der stadig drages paralleller på dette punkt de to imellem. Hos Luhmann opnås forskellige versioner af virkeligheden gennem kommunikative konstrueringer, hvor man hos Foucault tilnærmer sig qua forskellige versioner. En lighed, der kan siges, at skyldes den socialkonstruktivistiske tilgang. Denne lighed skal dog behandles ud fra det aspekt, at Luhmann iagttager virkeligheden som decideret utilgængelig, hvorimod Foucault åbner op for at virkeligheden kan tilnærmes.

Den socialkonstruktivistiske vinkel udmønter sig endvidere i det epistemologiske udgangspunkt for Foucault. Sandheden er den, som har vundet i samfundet, men er dog blot en blandt mange. Altså vil den dominerende "sandhed" ikke nødvendigvis være "sandheden" – hvilket er en afspejling af hans socialkonstruktivistiske indgangsvinkel. Foucault analyserer forbindelser mellem ting og sætter spørgsmålstejn ved tingenes selvfølgelighed samt deres historie og nutiden. Ved at skabe et dynamisk forhold mellem historie og nutid, skabes der samtidig et dynamisk forhold til sandhed. Altså afselvfølgeiggøres selvfølgeligheder, hvilket medfører, at der altid vil være forskellige sandheder afhængigt af, hvordan de bliver afselvfølgeiggjort (Jensen 2005: 26). Netop denne multiplicitet af sandheder gør, at der epistemologisk vil være visse sandheder, der dominerer og danner et "*régime du savoir*" (Foucault 1982: 212). Et sådant sandhedsregime udstyrer magtens instrumenter med et rationale og danner således basis for magten. En foucaultiansk magtanalyse vil således beskæftige;

"[...] sig med vidensformer eller sandhedsregimer. De forsøger at rekonstruere det forklaringsmæssige regime, der fører til, at bestemte ting regnes for viden på et bestemt tidspunkt,

og som forlener bestemte kategorier, opdelinger, klassifikationer, relationer og identiteter med betydning” (Rose 2003: 185).

Altså kan det siges, at den (institution, person, stat, virksomhed etc.,) som formår at bestemme hvilket sandhedsregime, og dermed hvilken viden, der er den dominerende, har magten. Her skinner den poststrukturalistiske drejning af socialkonstruktivismen igennem ved at indikere, at der ikke eksisterer statiske strukturer. Tværtimod skal de begreber, der installeres i samfundet iagttages dynamisk og i konstant kamp for dominans. Dette er i høj grad i tråd med Luhmann, da han mener, at sandheden er dynamisk, fordi den afhænger af, hvor iagttagelsespunktet sættes.

Af dette afsnit fremgår, at der både er ligheder og forskelle mellem de to teoretikers epistemologiske og ontologiske udgangspunkt, hvilke konsekvenser det har for opgaven, vil der blive set nærmere på i det næste afsnit.

2.1.3 Opgavens videnskabsteoretiske udgangspunkt

Opgavens videnskabsteoretiske indgangsvinkel betinges af de to teoretikere, som danner den analysestrategiske ramme for opgaven. De to teoretikere vi anvender, er begge inspirerede af socialkonstruktivismen dog på forskellige måder. Luhmann trækker kun på socialkonstruktivismen, hvorimod Foucault henter inspiration fra poststrukturalismen. Samspillet mellem Foucault og Luhmann har til hensigt at give det videnskabsteoretiske grundlag lidt kant netop ved, at Foucault trækker på socialkonstruktivismen ud fra poststrukturalismen. Som følge af begge de valgte teoretikere har en socialkonstruktivistisk udgangspunkt vil blikket, som lægges ned over problemstillingen, uundgåeligt blive blind for en række ting. Dog er det ontologiske udgangspunkt ikke det samme for de to hvilket medfører, at der gennem Foucault bliver åbnet op for, at virkeligheden kan tilnærmes. Det er også det denne opgave vil forsøge at gøre, men suppleret med Luhmanns tomme ontologi og dermed med det for øje, at den virkelighed, som er forsøgt skitseret i opgaven havde med et andet videnskabsteoretisk udgangspunkt set anderledes ud. Epistemologisk medfører denne videnskabsteoretiske tilgang, at erkendelse opnås gennem iagttagelse og dermed, at vi kunnet have erkendt anderledes ved at iagttage gennem andre forskelle og gennem en anden analysestrategisk optik. Med Foucault bliver vi opmærksomme på, at den måde vi vælger at afselvfølge selvfølgeligheder, gør os blind for, at de kunne have været afselvfølgegjort på en anden måde end den valgte. Empirisk ses dette i, at opgaven søger at afselvfølgegjøre den selvfølgelig, at styring alene kommer fra staten. I forbindelse med opgavens og undertegnedes

blinde punkter må der dog også skabes opmærksomhed omkring det generelle problem ved en socialkonstruktivistisk tilgang.

Når den sociale virkelighed analyseres, vil det uundgåeligt foregå ved at analysere kommunikation i den form den nu måtte optræde i. Dette medfører, at alt, der ikke kommunikeres om, ikke optræder på forskerens radar, så at sige. Klimaproblematikken er dog meget artikulert og så altdækkende, at vi mener, at denne tilgang stadig kan benyttes konstruktivt frem for restriktivt for opgaven.

I dette afsnit er opgavens videnskabsteoretiske udgangspunkt blevet beskrevet. I det følgende vil fokus være på den luhmannianske optik, hvor denne vil blive operationaliseret i forhold til problemstillingen, som blev præsenteret i kapitel 1.

2.2 Den luhmannianske optik

I forlængelse af de benyttede teoretikeres og derigennem opgavens socialkonstruktivistiske indgangsvinkel, bliver det relevant at præsentere Luhmanns iagttagelsesbegreb, der nemlig fører det konstruerede blik skridtet videre og op på anden orden.

2.2.1 Andenordens iagttagelse - formanalyse

I en luhmanniansk optik anvendes begrebet andenordens iagttagelse om iagttagelsen af en iagttagelse. Denne indgangsvinkel til teorien er bærende for hele det analytiske apparat, men lad os først behandle selve iagttagelsen.

Når en iagttager forsøger at iagttage sig selv, vil iagttageren gøre sig blind på visse punkter. Dette begrundes ud fra, at iagttageren ikke kan se, hvad den ikke kan se:

"[...] a system can only see what it can see. It cannot see what it cannot. Moreover, it cannot see that it cannot see this" (Luhmann 1986: 23).

Ovenstående siger, at et system kun kan se, hvad det kan se, men det er samtidigt blindt for, hvad det ikke kan se. Systemet kan ikke se, at det ikke kan se, hvad det ikke kan se. For at kunne belyse det blinde punkt, må der forsøges at iagttage fra en position, som et eksternt iagttagende system, der nemlig kan iagttage, hvad den første iagttager ikke kunne se, at den ikke kunne se. På denne måde opnås en iagttagelse af anden orden (Luhmann 1986: 23).

Dette iagttagelsesperspektiv benyttes til at analysere, hvad henholdsvis Arla som organisationssystem og staten iagttager samt, hvad de ikke kan se, at de ikke kan se - nemlig ved at tage en iagttagelsesposition som eksterne observatører.

Denne tilgang giver på samme måde undertegnede visse begrænsninger i forbindelse med vores observationer. Selve iagttagelsen kan defineres som en forskelssættende operation, der anvendes til at indikere den ene side af en forskel og ikke den anden (Luhmann 1993: 485). En forskel konstitueres i kraft af en betegnelse – altså et forhold mellem *distinction* og *indication* (Luhmann 2005: 105). I opgaven ville disse begreber fremover oversættes til henholdsvis forskel og den markerede side. Forskellen konstitueres gennem henholdsvis den markerede og den umarkerede side. Måden, hvorpå den konkrete forskel, der opereres ud fra, findes, er formanalysen. Formanalysen har til formål at give iagttageren blik for både den umarkerede såvel som den markerede side af forskellen. Altså benyttes formanalysen i opgaven til at afdække blinde pletter, som Arla og staten måtte have i deres iagttagelser, men også til at afdække hvilke forskelle, der kommunikeres over. Den vigtigste og mest basale forskel i systemteorien er dikotomien system | omverden.

2.2.2 System | omverden

I systemteorien består samfundet af kommunikative systemer. Disse systemer er lukkede om sig selv og er som udgangspunkt lukkede for omverdenen. Alligevel kan der være tale om en vis interdependens systemet og dets omverden imellem (Luhmann 2005: 48-49):

”Systemer er ikke kun lejlighedsvis og ikke kun adaptivt, men strukturelt orienteret mod deres omverden, og kunne ikke bestå uden en omverden” (Luhmann 2005: 52).

Den ovennævnte forskel træder specielt i kraft ved dikotomien system | omverden. Et system konstitueres netop qua denne meningsgrænse, som adskiller systemets fra dets omverden (Luhmann 2005: 236). I denne sammenhæng kan Arla iagttages som et lukket system, der konstituerer sig selv til forskel fra omverdenen. Altså vil sidste referencen i en systemteoretisk analyse altid være system | omverdens dikotomien (Luhmann 2005: 209). Denne analysestrategi er derfor relevant i forbindelse med problemstillingen og vil derfor blive uddybet nærmere i det følgende.

I forbindelse med system¹ omverden analysen er det relevant at introducere begreberne selvreference og fremmedreference. Selvreference defineres som følgende af Luhmann:

”Begrebet selvreference betegner den enhed, som et element, en proces eller et system er for sig selv” (Luhmann 2005: 71).

Det vil sige, at selvreference indebærer, at systemet kører rekursivt om sig selv. Fremmedreference derimod, henviser til, at systemet ikke refererer til sig selv, men også referer til sin omverden (Luhmann 2005: 553). Disse to begreber benyttes til at analysere grundlaget for udformningen af Arlas nye klimastrategi, ud fra antagelsen om, at virksomheden har optaget kommunikative processer fra deres omverden. Begreberne i samspil skal dog ses i en lidt større kontekst. I bogen *’Ecological Communication’* videreudvikler Luhmann ideen omkring relationen mellem system¹ omverden. Denne relation dækker over autopoeise, selvreference, egenkompleksitet, reduktion og rekursivt lukket reproduktion - alle begreber som refereres til som resonans. Altså den operation, som systemet udfører, når det lader sig irritere gennem fremmedreference og således ændrer sig ved at referere til noget eksternt (Luhmann 1986: 15) Ved irritation menes, at det selvreferentielt lukkede system kan iagttage dets omverden, og de systemer omverdenen konstitueres af. Gennem denne iagttagelse iagttager systemet, hvad der iagttages dog ud fra sin egen logik. Altså søger systemet at kode iagttagelserne således, at de bliver til information, der kan optages i systemet (Luhmann 1986: 18). Der er altså tale om en påvirkning fra omverden gennem irritation af systemet.

Til trods for omverdens kompleksitet for et givent system kan system¹ omverden dikotomien genindtræde i systemet selv som et forsøg på at iagttage systemets omverden gennem systemet selv. Tanken omkring system¹ omverden og resonans vil blive uddybet yderligere i afsnit 2.2.4 om økologisk kommunikation.

2.2.3 Semantikanalyse

Semantik stiller rammer op for, hvilke temaer der er til rådighed for kommunikationen – den reducerer kompleksitet, men det er ikke ensbetydende med at forskellene er statiske. Der er således tale om;

”[;..] – en slags forråd af mulige temaer, som står til rådighed for hurtig og hurtigt forståelig optagelse i konkrete kommunikative processer” (Luhmann 2005: 205).

Denne analysestrategi anvendes i opgaven i forlængelse af system¹ omverden dikotomien (Luhmann 2005: 114). Altså iagttages en difference før end man meningsfuldt kan tale om et afgrænset system. Nemlig fordi systemet konstitueres af, hvad den er til forskel fra:

”[;..] for information er intet andet end en hændelse, der forbinder differencer – a difference that makes a difference. Her er grunden til, at vi ikke bare forefinder dekompositionen af mening slet og ret alene som difference, men forefinder dekomposition i differencer” (Luhmann 2005: 115).

Her tales der om at iagttage både, hvad der er på den markerede samt den umarkerede side af forskellen for at kunne analysere mening. Dette betegnes med begrebet meningsdimensioner, som brydes op i tre dimensioner med hver deres difference. De tre dimensioner vil blive præsenteret i det følgende.

Sagsdimensionen iagttager ud fra forskellen dette¹ noget andet (Luhmann 2005: 116). Der træffes et valg i tematiseringen og i kraft af dette valg fravælges noget andet, dog uden at annullere tilgængeligheden. Meningshorisonten er ikke en grænse, der kan nås – et kommunikativt valg vil altid resultere i en tilnærmelse mod en horisont. Tematiseringens element adskilles af den markerede del af forskellen, fordi denne adskiller sig fra, hvad den ikke er. I samfundet vil omverdenen altid ændre sig, hvorfor det den markerede side af forskellen vil ændre sig i takt hermed. Derved ændres meningshorisonten - som søges tilnærmet – hvorfor intet tema kan være statisk.

Tidsdimensionen konstitueres af forskellen før¹ efter (Luhmann 2005: 117). Nutiden som forskel mellem fortid og fremtid – nutiden sættes konstant i skellet mellem disse to, og aktualiserer en evig handletvang. Fremtiden konstitueres af en nutid-med-fortid (Luhmann 2005: 115). Fortid og fremtid kan ikke afgrænses og dermed heller ikke handle i hverken for- eller fremtid, eftersom tidshorisonten konstant ændrer sig. Dette betyder, at der kan skabes orientering efter de to horisonter, der tilsammen danner tidshorisonten, men at den ikke kan opleves eller håndteres

(Luhmann 2005: 118) Forskellen mellem de to horisonter kan iagttages som værende nutiden og dermed det eneste mulige rum for handlen – det vil sige med orientering mod for- eller fremtid.

Socialdimensionen alter] ego af latinsk det andet] jeg – i opgaven artikuleres denne dikotomi som os] dem (Luhmann 2005: 120). Forskellen betegnes også konsensus] dissens – tilknytning, sociale systemer tilknytter sig via kommunikative processer den ene eller den anden side af forskellen. Differencen er konstitutiv som en dobbelt horisont - fordi de to sider af forskellen konstituerer hinanden (Luhmann 2005: 121).

De tre dimensioner kan ikke optræde isoleret, men kan dog analyseres adskilt:

”Sagsdimension, tidsdimension og socialdimension kan ikke optræde isoleret. De står under kombinationstvang. De kan analyseres adskilt, men i enhver reelt intenderet mening kommer de til syne sammen” (Luhmann 2005: 126).

Derfor vil brugen af de tre i selve analysen som udgangspunkt være adskilt, men med mulighed for overlap. Alle tre dimensioner vil ikke nødvendigvis blive anvendt på de samme iagttagelser, dette afhænger af, hvorvidt de kan løfte empirien, med andre ord vil de blive anvendt selektivt.

Når de semantiske dimensioner af observationerne er belyst søges analysen rykket op på et højere plan. Således vil analysen diskutere de forskellige systemers reaktioner på kommunikationen gennem Luhmanns teori om økologisk kommunikation.

2.2.4 Økologisk kommunikation

Luhmanns udgangspunkt for at tale økologisk kommunikation er resonans, som er blevet præsenteret i afsnit 2.2.2, der omhandlede distinktionen system] omverden. Resonans bruges i forbindelse med økologisk kommunikation til at undersøge, hvilke betingelser som gør, at forandringer i den sociale omverden finder resonans i samfundet (Luhmann 1986: 16). Resonans er altid til stede, når et system bliver stimuleret af dets omverden (Luhmann 1986: 22). Det centrale spørgsmål for Luhmann er, hvordan samfundsstrukturerne skaber kapacitet til at håndtere omverdenskommunikation, hvilket i denne sammenhæng vil sige klimakommunikationen (Luhmann 1986: 32). Det, som den økologiske kommunikation knyttes op på i opgaven, er klimakommunikation. Denne kommunikation har skabt resonans både i virksomheder og i staten. I

dette kapitel vil det netop blive diskuteret, hvilke systemer klimakommunikation kan skabe resonans i samt relationen disse imellem.

Hvordan kan klimaproblemer finde resonans i social kommunikation, hvis samfundet er differentieret i funktionelle systemer og kan reagere på begivenheder og ændringer i omverden kun gennem disse (Luhmann 1986: 36)? Dette spørgsmål har Luhmann som udgangspunkt i bogen *'Ecological Communication'* og dette vil der blive set nærmere på i det følgende, da det er af stor relevans for, hvordan klimakommunikation har skabt resonans hos henholdsvis staten og Arla. Økologisk kommunikation udgør ikke selv et funktionelt differentieret system, men er i stedet kommunikation, der fungerer gennem protester, moralisering eller gennem en uklar differentiering. Dette vil blive uddybet i kapitel 6 i forbindelse med de sociale bevægelser, da netop denne uklare differentiering er en måde, hvorpå de kan komme igennem i kommunikationen. De interne dynamikker i de funktionelle systemer såsom politik, økonomi og ret forstyrres af klimaproblemer. Nogle gange sker det direkte, for eksempel når der løbes tør for ressourcer, eller katastrofer truer. Det kan også ske indirekte i form af social medieret genside afhængigheder, for eksempel når økonomien tvinges til at reagere på regler funderet i lovgivning til trods for, at systemet vil opnå bedre resultater ved at følge sine egne ideer (Luhmann 1986: 48).

Der vil i det følgende blive gjort rede for, hvorfor udvalgte systemer ifølge Luhmann ikke kan indoptage den økologiske kommunikation. I *'Ecological Communication'* gennemgår Luhmann relationen mellem økologisk kommunikation og systemerne: Økonomi, ret, videnskab, politik, religion og uddannelse. I denne opgave vil fokus være på det økonomiske, det videnskabelige og det politiske system, da det er de systemer, der menes at kunne blive identificeret i forbindelse med problemstillingen. Problemstillingen har netop fokus på virksomhederne, der ofte kan iagttages at tage udgangspunkt i den økonomiske kode samt fokus på staten, som er kendetegnet ved det politiske ved at fokusere på styring. Desuden vil vi løbende gennem opgaven påvise, at der i empirien kan iagttages en central rolle for det videnskabelige system i forbindelse med kommunikationen om klimaproblematikken. Alt dette vil der blive argumenteret for løbende i de to analysedele. I analysedelene vil der også blive åbnet op for, hvorledes både staten og virksomhederne gør brug af videnskaben.

2.2.4.1 De forskellige funktionelle systemers reaktion på økologisk kommunikation

Det økonomiske system kan ikke håndtere økologisk kommunikation, da systemet er kendetegnet ved priser, omkostninger og produktion. Det kan derfor kun forholde sig til økologisk kommunikation i denne sammenhæng og ikke gå ind og vurdere de økologiske farer, som samfundet eventuelt er i. Med andre ord har det økonomiske system derfor en begrænset kapacitet til resonans (Luhmann 1986: 57). Luhmann skriver følgende eksempel:

"Even if, for example, fossil fuels deplete rapidly it may 'still not yet' be profitable to switch to other forms of energy" (Luhmann 1986: 57).

Det vil med andre ord sige, at det økonomiske system umiddelbart burde reagere meget sent på hele klimadebatten. Denne påstand vil blive diskuteret i kapitel 5 med afsæt i de initiativer, der er i gang sat fra statens side og de initiativer, Arla har påbegyndt og er i gang med. Resonans i det økonomiske system er kun mulig ved udsættelsen for klimafarer, såfremt de decideret påvirker økonomien. Det vil sige, at kun så længe, at klimaproblemet enten giver eller begrænser muligheden for økonomisk vækst vil resonans være mulig (Luhmann 1986: 57).

Der er en relation mellem det økonomiske og politiske system i forbindelse med klimaspørgsmålet. Luhmann skriver følgende:

"If such a need for regulation is taken as a point of departure – and this might very well be accepted today – then it suggests that the political system fixes amounts [...] and that the economic system concerns itself with an optimal distribution and use of these amounts" (Luhmann 1986: 59-60).

Af dette kan udledes, at det politiske system kan påvirke det økonomiske system til at forholde sig til klimaproblemet, ved at fastsætte mængder og begrænsninger på for eksempel brug af ressourcer eller forurening.

Endnu et system, hvis potentiale for at håndtere økologisk kommunikation også bliver undersøgt af Luhmann, er det videnskabelige system. Det videnskabelige system iagttager ud fra koden sand] falsk med henblik på at erhverve ny videnskabelig viden (Luhmann 1986: 78). Videnskabelige

analyser tager afsæt i problemer, der er blevet løst eller problemer, som har en chance for at blive løst og går desuden yderligere i dybden med dem (Luhmann 1986: 78). Det videnskabelige system iagttager og analyserer andre systemer funktionelt. Det videnskabelige system påfører det iagttagede system procedure omkring reproduktion og kompleksitetsstigningen, som det iagttagede system ikke selv er i stand til (Luhmann 2005: 95). Det videnskabelige system er reduceret til en selvstruktureret resonans ligesom de andre systemer. Hvis ikke dette var tilfældet ville systemet ikke kunne genkende information som videnskabeligt relevant, det vil sige klassificere det som sandt eller falsk (Luhmann 1986: 81-82). Det paradoksale er, at det kun er gennem falske antagelser at sand viden kan opnås (Luhmann 1986: 81).

Spørgsmålet er om det i stedet for det videnskabelige system, er det politiske system, der kan håndtere den økologiske kommunikation? Staten skal i det politiske system iagttages som en selvbeskrivelse af det politiske system – altså en form for reintroduktion af det politiske system i det politiske system som et referencepunkt for politisk aktion. Den politiske aktion foregår gennem koden styre] styret og udmøntes i kollektivt bindende beslutninger (Luhmann 1990:166). Nemlig grundet denne kodificering kan ej heller det politiske system agere udenfor sin egen autopoiesis, sin egen kode, og sit eget program. Hvis dette skete ville kommunikationen ikke blive genkendt som værende politik (Luhmann 1986: 88-89).

De funktionelle systemer, som nævnt: det økonomiske, det videnskabelige samt det politiske, kan altså ikke rumme den økologiske kommunikation, idet de hver især gennem deres respektive forsøg på at kodificere kommunikationen vil skabe alvorlige blinde pletter. Kommunikationen er simpelthen for kompleks til kun at kunne iagttages gennem en enkelt kodning. Dette resulterer blandt andet i, at de forskellige systemer lader sig irriteres af hinanden og gennem resonansen på ny søger at iagttage kommunikationen. For dog at nærme sig en forståelse af den gældende klimaproblematik vil følgende afsnit skifte teoretisk fokus fra Luhmann til Foucault og hans tanker om styring.

2.3 Den foucaultianske optik

I dette afsnit vil Foucaults tanker om henholdsvis den suveræne, den disciplinære og den governmentale magt blive præsenteret. Disse tre begreber bliver præsenteret med henblik på at anvende dem til en magtanalyse af statens styring af henholdsvis virksomheden og individet.

Desuden vil Foucaults selvteknologibegreb, sikkerhedsbegreb og biopolitikbegreb blive præsenteret. Selvteknologibegrebet inddrages, da dette er nært tilknyttet den governmentale magtudøvelse og dermed forventes det, at denne form for teknologi kan blive fremanalyseret i forbindelse med governmental magtudøvelse. Sikkerheds- og biopolitikbegrebet præsenteres med henblik på at identificere om disse er på spil i forbindelse med statens kommunikation omkring deres styringsteknologier.

I nogle af Foucaults værker vælger han at afskille de tre magtformer. Dette er tilfældet i hans værk *'Overvågning og straf'*, hvor han lægger ud med at se på den suveræne magtform, hvorefter han fremanalyserer den disciplinære magtform. I *'Sikkerhed, territorium og befolkning'* fremanalyserer han begrebet om den governmentale magt og argumenterer for, at de tre begreber: suveræn, disciplinær og governmental magt dog ikke skal ses som værende afløser for hinanden rent kronologisk, men begreber som er centrale at tænke sammen, når de anvendes rent empirisk (Foucault 2008: 14). Det, at de kan være tilstede samtidig, vil i analysen blive anvendt til at identificere eventuelle magthybrider, det vil sige, at flere af de forskellige magtformer vil være tilstede på samme tid i forbindelse med styring indenfor klimaproblematikken, netop som Foucault åbner op for i forbindelse med hans governmentality-studier.

Rækkefølgen i dette afsnit bygges derfor op ud fra den rækkefølge, som Foucault har udviklet begreberne. Således vil først den suveræne og disciplinære magtform blive præsenteret, som han beskriver i værket *'Overvågning og Straf'* fra 1975. Derefter udbygger han disciplinbegrebet med sikkerhedsbegrebet i sin forelæsningsrække *'Sikkerhed, territorium, befolkning'* fra 1977-1978 – det vil derfor være det næste begreb, der præsenteres. I samme forelæsningsrække præsenteres også begreberne biopolitik og den governmentale magtform, hvorfor de vil blive præsenteret efter sikkerhedsbegrebet. Efter den governmentale magtform vil Foucaults tanker om magtbegrebet og hans teknologibegreb blive behandlet for at klarlægge relationen mellem disse. Afslutningsvis vil selvteknologier blive præsenteret, da dette begreb udvikles efter den governmentale magtform. Først vil Foucaults magt- og ledelsesbegreb blive behandlet.

2.3.1 Foucaults magt- og ledelsesbegreb

I dette afsnit vil der blive set nærmere på Foucault magt- og ledelsesbegreb. Foucault skriver følgende om ledelse, styring og magt:

For to "conduct" is at the same time to "lead" others [...] and a way of behaving within a more or less open field of possibilities. The exercise of power consists in guiding possibility of conduct and putting in order the possible outcome" (Foucault 1982: 220-221).

I citatet anfører Foucault, at det at lede handler om at strukturere mulighedsrum for subjektet. Udøvelsen af magt består således i at lede ledelsesmulighederne, og at strukturere de mulige resultater (Foucault 1982: 221). Det vil med andre ord sige, at magt, ledelse og styring handler om at strukturere mulighedsrum og derigennem konditionere subjektet. Derfor vil Foucaults tanker om magt, herunder forskellige magtformer blive anvendt i analysen af styringsforsøgene fra henholdsvis staten og Arla.

Foucault skelner mellem produktiv og ikke produktiv magt. Begge typer fremgår af det følgende citat:

"It is a total structure of actions brought to bear upon possible actions; it incites, it induces, it seduces, it makes easier or more difficult; in the extreme it constrains or forbids absolutely; it is nevertheless always a way of acting upon an acting subject or acting subjects by virtue of their acting or being capable of action" (Foucault 1982: 220).

Af citatet fremgår de to former for magt, som Foucault arbejder med, den produktive magt og den suveræne magt. Den produktive magt er kendetegnet ved at være ansporende, fremkaldende og forførende overfor mulige former for handlinger – den strukturerer mulighedsrummet på en produktiv måde. Hvorimod den anden type af magt – den suveræne magt – er karakteriseret ved at begrænse eller forbyde og altså ikke er produktiv ud fra Foucaults mening med ordet.

Når Foucault taler om magtudøvelse, det være sig produktiv eller suveræn, inddrager han dog samtidigt et aspekt om det bagvedliggende rationale for magten – en såkaldt konstituering af viden, som består af en bestemt type af beregninger eller som Mitchell Dean skriver (Foucault 2008: 110 & 250):

"Styringsrationaliteter kan tage form af teoretisk viden, specifikke programmer, former for praktisk knowhow eller strategier" (Dean 2006: 340).

For at forstå benyttelsen af en magtform frem for en anden, må man derfor belyse hvilken viden, der ligger bag lige præcis denne styringsform. Rationalitet skal således iagttages som værende *”en måde at tænke på”* samt et *”forståelighedsskema”* for magten (Foucault 2008: 310). I denne opgave vil det helt konkret benyttes til at diskutere hvad, der ligger til grund for den magtform staten benytter over for virksomheder og individer og senere hen, hvilken viden og dermed forståelseshorisont, der konstituerer Arlas styringsrationale. I de følgende afsnit vil de forskellige former for magt, som vi i opgaven vil fremanalysere blive præsenteret. Først vil fokus være på den suveræne og disciplinære magtform.

2.3.2 Den suveræne og disciplinære magtform

Suverænen som magtform er kendetegnet ved at have fokus på afstraffelse. Den ønsker markeret, at det er suverænen, der har magten og afstraffer for at signalere dette (Foucault 2002: 62). Der er altså tale om en negativ form for magt med fokus på afstraffelse, hvilket fremgår af følgende;

”Dens ihærdighed, dens spektakulære udfoldelse, dens korporlige vold, et umådeholdent magtspil, et omhyggeligt tilrettelagt ceremoniel, kort sagt indskrev hele dens apparatur sig i strafferettens politiske funktion” (Foucault 2002: 63).

Af citatet fremgår, at suverænmagt har fokus på straffen og selve magtudøvelsen handler om, hvordan straffen udfoldes. Med andre ord indebærer suveræn magtudøvelse at indgyde respekt for suverænen. I nærværende opgave vil suverænen empirisk blive identificeret gennem sanktionering som følge af brud på love eller kontrakter. Som kontrast til dette står den disciplinære magtform. Disciplinen adskiller sig blandt andet fra den suveræne magtform ved sit fokus på afstraffelsen. Straffen under den disciplinære magtform er nemlig af øvelsesmæssig karakter med henblik på normalisering (Foucault 2002: 195). Dette står i klar kontrast til den langt mere kontante afstraffelse såfremt loven overtrædes, i form af for eksempel pinestraf ved udøvelse af suveræn magt. Disciplinen kan siges at bestå af visse instrumenter – nemlig disciplinens hierarkiske overvågning og normaliserende sanktion (Foucault 2002: 186). Inden for disciplinen defineres normalisering som den proces, hvor det anomales ydre grænse fastsættes. Altså den regulering, som evigt gentagende gennemgår og kontrollerer, sammenligner, hierarkiserer, homogeniserer og udelukker (Foucault 2002: 199).

En anden forskel mellem suverænen og disciplinen er, at suverænen er mere generel medens disciplinen går mere i detaljerne:

”Mens de juridiske systemer kvalificerer retssubjekterne efter universelle normer, så karakteriserer, klassificerer og specialiserer disciplinen. Den fordeler tingene på en skala, uddeler efter en norm, hierarkiserer individerne i forhold til hinanden, og den diskvalificerer og ugyldiggør om nødvendigt” (Foucault 2002: 240-241).

Af citatet fremgår, at disciplinen styrer efter et hierarki. Alt afhængig af, hvor et individ befinder sig i hierarkiet, styres det forskelligt.

Den suveræne magt har altså fokus på afstraffelsen med henblik på at indgyde respekt for suverænen, hvorimod disciplinen har fokus på tilpasning til det normale og måden, hvorpå man kan tilpasse individet til det normale. Det fremgår af følgende;

”Den disciplinære straf har sin funktion at reducere afvigelserne. Den bør i al væsentlighed være korrigerende [...] privilegerer de disciplinære systemer straffe af øvelsesmæssig karakter – intensiveret indlæring, mangedoblet, gentaget flere gange” (Foucault 2002: 195).

Af citatet fremgår det, at straffen i forbindelse med den disciplinære magtform har en øvelsesmæssig karakter med henblik på normalisering, hvilket står i klar kontrast til den langt mere kontante afstraffelse såfremt loven overtrædes, i form af for eksempel pinestraf ved udøvelse af suveræn magt. Et andet aspekt, der er værd at lægge mærke til ved citatet, er afvigelserne.

2.3.3 Sikkerhed

Sikkerhed tager skridtet videre. Hvor disciplinen er meget fokuseret på at disciplinere det anomale, er sikkerhedsmekanismerne fokuseret på at få normaliseret det anomale for at reducere det anomales risiko. Altså; disciplinen normaliserer for at normaliserer, hvor sikkerheden normaliserer for at reducere en risiko, det vil sige, der er tale om to forskellige metoder (Foucault 2008: 13 & 17). Relationen mellem disciplin og sikkerhed fremgår af det følgende:

”For at iværksætte denne sikkerhed må man nemlig inddrage for eksempel, og det er kun et eksempel, en hel række teknikker som overvågning, overvågning af individer, diagnose af, hvad de

er, klassifikation af deres mentale struktur, deres særlige patologi osv., en hel række disciplinerende tiltag, som myldrer neden under sikkerhedsmekanismerne og for at få dem til at fungere” (Foucault 2008: 14).

Af citatet fremgår, at sikkerhedsmekanismerne bruger disciplinen til at få sig selv til at fungere. Mere spidset til kan sikkerhed for det første siges at sætte et fænomen ind i en sammenhæng af sandsynlige begivenheder. I denne opgave er fænomenet global opvarmning som af staten sættes i en sammenhæng med potentielle miljøkatastrofer. For det andet foretages en omkostningsberegning af fænomenet. For det tredje er sikkerhed ikke kendetegnet ved en inddeling i det tilladte og det forbudte, men i stedet ved, at der fastlægges et gennemsnit, som ansues for optimalt. Samtidig fastsættes grænser for det acceptable, grænser som det ikke tillades at overskride (Foucault 2008: 12). Sikkerhed udøves på befolkningen, hvilket også er kendetegnet for biopolitikken, som vil blive beskrevet nærmere i det følgende (Foucault 2008: 17).

2.3.4 Udviklingen af biopolitik

Ind til videre har fokus være på den suveræne magt, disciplinære magt og sikkerhed som rationale for styring af befolkningen. Følgende vil bygge videre fra disse metoder og fokusere på en anden magtform ved at behandle biopolitikken. Biomagt og biopolitik er to betegnelser for det samme begreb, Foucault bruger biomagt i starten og går derefter over til at kalde det biopolitik (Jensen 2005: 239). Biopolitik dækker over følgende mekanismer:

”[...] alle de mekanismer, gennem hvilke det, der udgør menneskeartens grundlæggende biologiske træk, kan komme til at indgå i en politik, i en politisk strategi eller en almen magtstrategi” (Foucault 2008: 7).

Den gamle ret er kendetegnet ved suverænen, som har retten til at slå ihjel eller holde i live som tidligere beskrevet. Udviklingen er kendetegnet ved at bevæge sig væk fra suverænmagten til en magtmekanisme, der søger at sikre en styrkelse af befolkningen og dennes livskraft (Foucault 1994: 152). Magten over livet skal ses i spændingen mellem to poler henholdsvis den disciplinære og den biopolitiske magtform. Biopolitik er kendetegnet ved at have individet i fokus, men som en del af en større kontekst – befolkningen. Biopolitikken søger at varetage de biologiske processer: forplantningen, fødslerne, dødeligheden, helbredsniveauet, levetiden osv. I forbindelse med klimaspørgsmålet er processerne dødeligheden, helbredsniveauet og levetiden i centrum, da disse

tre parametre alle kan blive påvirket af naturkatastrofer som følge af global opvarmning eller blot den øgede forurening, der giver usundt miljø.

Begrebet biopolitik vil i denne opgave blive anvendt til at undersøge, hvordan potentielle klimaproblemer er blevet artikulert som en decideret trussel – det vil sige, at biopolitik som et rationalt bag magtudøvelsen i stedet for biopolitik, i sig selv er en magtteknologi. Når klimatruslen iagttages med et biopolitisk blik, vil det sige, at hensyntagen til klimaet er nødvendigt, fordi klimaet er en central parameter for befolkningens overlevelse. Målet er at;

”[...] forbedre befolkningens kår, at forøge deres rigdom, levetid og sundhed” (Foucault 2008: 113).

Netop levetid og sundhed er centrale parametre i forbindelse med klimastyring, da markante klimaforandringer ifølge noget forskning kan føre til meget voldsom global opvarmning, hvilket har fatale konsekvenser. Alt dette vil der blive set nærmere på i afsnit 3.2 om statens overordnede styring indenfor klimaområdet. Denne tankegang om en totaliserende biomagt tænkes videre af Foucault til den governmentale magtform, hvis fokus er, at det er befolkningen, der er målet for styringen.

2.3.5 Den governmentale magtform

Foucault redegør i forelæsningen *'Sikkerhed, territorium og befolkning'* for den udvikling staten har gennemgået. Om udviklingen skriver han:

”[...]Mens suverænitets mål findes i den selv og den finder sine redskaber i sig selv i form af love, er regeringens mål i de ting, som den styrer; det skal søges i perfektioneringen eller maksimeringen eller intensiveringen af de processer, den styrer og regeringens redskaber bliver forskellige taktikker i stedet for love” (Foucault 2008: 107).

Af citat fremgår, at udviklingen er gået i retning af styringsinstrumenter, som ikke er kendetegnet ved love, men i stedet andre taktikker. Disse taktikker, hvormed regeringen styrer befolkningen, er kampagner eller gennem indirekte teknikker. I stedet for at fokusere på suverænitets styrke, er fokus i stedet på befolkningen – både som regeringens mål og redskab (Foucault 2008: 113-114). Befolkningen bliver målet for regeringens observationer, så regeringen kan styre befolkningen på

en rationel og reflekteret måde. Foucault henviser altså med begrebet governmentality til den mængde af institutioner, procedurer, analyser og refleksioner, beregninger og taktikker, som har befolkningen som mål og den politiske økonomi som vidensform. Governmentality har sikkerhedsforanstaltninger som sit primære instrument (Foucault 2008: 116-117). Det er dog vigtigt at understrege, at denne udvikling ikke medfører, at den suveræne eller den disciplinære magtudøvelse ophører (Foucault 2008: 114). Dette fremgår af følgende citat:

”Man skal derfor ikke forstå tingene på den måde, at et suverænitetssamfund erstattes af et disciplineringsamfund, der igen erstattes af det, vi kunne kalde et regeringssamfund. Man har derimod en trekant: suverænitet, disciplinerings og regeringsforvaltning, en regeringsforvaltning der primært sigter mod befolkningen, og hvis væsentligste mekanismer er sikkerhedsforanstaltningerne” (Foucault 2008: 116).

Som følge af denne relation åbner Foucault op for analyser, der identificerer alle tre styringsformer på samme tid eller blot to – det vil sige mulighed for sammenblanding ud fra en ide om, at det her drejer sig;

”[...]om at sørge for, at staten kun intervenserer for at regulere eller rettere lade den enkeltes vellevned, den enkeltes interesse regulere sig selv, således at den reelt kan komme alle til gode” (Foucault 2008: 375).

Når en analyse tager udgangspunkt i den governmentale logik lægges fokus på spørgsmål, der starter med *hvordan*. Det vil sige, at der spørges ind til, *hvordan* der styres, samt *hvordan* nogen bliver styret (Dean 2006: 70). I denne opgave vil det medføre to ordnede spørgsmål: Hvordan styrer staten og hvordan styrer Arla? Fokus på hvordan vil dog primært ske i de tilfælde, hvor det kan diagnosticeres, at der netop er tale om governmental styring. I kraft af, at fokus i forbindelse med governmentality er på *hvordan*, indebærer det, at de faktorer, såsom viden og rationale, der kan indvirkning på en bestemt styringspraksis analyseres i det omfang, det er muligt. Med andre ord undersøges styringens betingelser (Dean 2006: 70). Selve styringen og således udfoldelsen af magtformen sker gennem teknologier, hvilket leder os frem til følgende afsnit.

2.3.6 Teknologier og magtformer

I analysen vil begreberne teknologi, herunder selvteknologi og forskellige former for magt blive brugt i samspil. Med forskellige former for magt menes den suveræne magt, den disciplinære magt og den governmentale magt. Fordi begreberne bliver brugt i samspil, er det relevant at afklare, hvad relationen er mellem disse. I *'Overvågning og straf'* skriver Foucault eksplicit, hvad relationen er mellem magtformen disciplin og teknologien. Der står følgende:

””Disciplinen” kan hverken identificere sig med en institution eller med et apparat. Den er en form for magt, en udøvelsesmåde, der omfatter en hel samling af instrumenter, teknikker, metoder, anvendelsesniveauer og formål. Den er en magts ”fysik” eller ”anatomi”, en teknologi” (Foucault 2002: 232).

Med andre ord er disciplinen en magtform, der gør brug af en række *'instrumenter, teknikker, metoder'*, som kan betegnes som magts teknologi. Det er altså gennem teknologien, at magten udøves. Disciplinen har en række teknologier, som den kan gøre brug af. Blandt andet den hierarkiske overvågning, den normaliserende sanktion eller de to i kombination: undersøgelsen (Foucault 2002: 186) Det vil sige, at der er tale om, at den suveræne magtform, den disciplinære magtform og den governmentale magtform, udøves ved brug af forskellige former for teknologier.

2.3.7 Selvteknologier

Foucault har i starten af sit forfatterskab interesseret sig meget for magtteknologier, men som governmentality-begrebet udvikles over tid, ændres hans fokus fra magtteknologier over til selvteknologier (Foucault 1997: 224). Lige præcis denne sammenhæng mellem selvteknologier og magtteknologier er relevant i forbindelse med governmentality-begrebet. Lad os dog først se, hvad Foucault skriver om magtteknologier. I *'Technologies of the Self'* betegnes de som teknologier;

“[,...] which determine the conduct of individuals and submit them to certain ends or domination, an objectivizing of the subject [;..]” (Foucault 1997: 225).

Det vil sige, at en magtteknologi styrer ledelsen af individet og henstiller til særlige mål og netop mødet mellem magtteknologier og selvteknologier er det som Foucault betegner som governmentality, hvilket fremgår af følgende:

"This encounter between the technologies of domination of others and those of the self I call 'governmentality'" (Foucault 1997: 225).

Selvteknologier skal derfor ses som værende udviklet som følge af governmentality. Dette afsnit vil fokusere på begrebet selvteknologi med inddragelse af magtteknologibegrebet. Ifølge Foucault findes der fire² forskellige typer af teknologier, hvoraf to af disse er henholdsvis selvteknologier og magtteknologier. En selvteknologi beskriver Foucault således:

"[;..] technologies of the self, which permit individuals to effect by their own means, or with the help of others, a certain number of operations on their own bodies and souls, thoughts, conduct, and way of being, so as to transform themselves in order to attain a certain state of happiness, purity, wisdom, perfection, or immortality" (Foucault 1997: 225).

Selvteknologier tillader altså individer at påvirke sig selv ved hjælp af egne midler eller ved hjælp af andre. En selvteknologi er intenderet til at ændre selvet i retning af et særligt mål. De teknologier, der bliver til ved hjælp af andre, er i fokus i forbindelse med statens bestræbelse på styring af individer. Selvteknologibegrebet vil dog også blive benyttet på virksomhedsniveau og ikke kun på individniveau. Originalt beskæftiger Foucault sig ikke med denne vinkel, og hans tanker er ikke umiddelbart intenderet til at kunne benyttes på virksomheder. Derfor inddrages Niklas Roses tanker om virksomhedens selvstyring i forbindelse med governmentality for at operationalisere begrebet til den del af analysen, som omhandler Arlas selvstyring. Ved governmentalisering af staten forventes denne ikke længere at stå som ansvarlig og styrende for alle samfundets behov for;

"[...] order, security, health and productivity. Individuals, firms, organizations, localities, schools, parents, hospitals, housing estates must take on themselves – as 'partners' – a portion of responsibility for resolving these issues – whether this be by permanent retraining for the worker, or neighbourhood watch for the community" (Rose 1999: 174).

I denne opgaves optik fortolkes ovenstående som, at virksomhederne og organisationerne så at sige ansvarliggøres for visse af samfundets behov. Der er således tale om en forskydning af ansvaret fra

² De fire teknologier er produktionsteknologier, tegnteknologier, magtteknologier og selvteknologier (Foucault 1997: 225).

stat til virksomhed, der igennem bestemte teknikker optager en selvstyring. Dette underbygges yderligere af følgende;

“Organizations and other actors that were once enmeshed in the complex and bureaucratic lines of force of the social state are to be set free to find their own destiny. Yet, at the same time, they are to be made responsible for that destiny, and for the destiny of society as a whole, in new ways. Politics is to be returned to society itself, but no longer in the social form: in the form of individual morality, organizational responsibility and ethical community” (Rose 1999: 174-175).

Når Foucault taler om governmentalisering af staten, er der således tale om, at staten udvider omfanget af deres operationer til at trænge dybere ind i de ikke statslige institutioner, men ikke via en kolonisering så at sige (Rose 2003: 186). Det gøres gennem et sæt komplekse strategier, som her kan identificeres som selvteknologier. Disse teknologier vil i denne opgave blive overført til et virksomhedsperspektiv i forbindelse med Arlas klimastrategi, som de har lanceret uden, at det er dem pålagt af loven. Det vil sige, at der er tale om styring via selvstyring, altså at Arla måske har udviklet deres egen selvteknologi som de styrer sig selv efter. Derudover vil begrebet blive bragt til anvendelse til at analysere, om staten styrer individerne i kraft *I ton mindre kampagnen*, da den lægger op til at individerne selv vælger, hvorvidt de vil knytte an til den, det vil sige bruger den selvteknologi, som stilles til rådighed gennem kampagnen.

Rent operationelt kan det således siges, at vi bevæger os mellem to niveauer af selvteknologier; den oprindelige tanke fra Foucault suppleret af Roses overførsel af dette forhold til virksomheden, der selv udvikler sin egen teknologi.

2.4 Analysestrategiens møde med virkeligheden

Vi har en kritisk tilgang til problemstillingen og er diagnosticerende – opgaven er derfor ikke intenderet til at være normativ som sådan – dette i kraft af den teoretiske tilgang til opgaven. Altså præsenteres en erkendelse og diagnose af problemet, men ikke nogen løsningsmodel, idet hverken Foucault eller Luhmann kan siges at beskæftige sig med løsninger. I systemteorien er målet at analysere, hvordan samfundet eksisterer og reagerer på visse kommunikative processer, ikke hvordan det bør reagere eller eksistere for den sags skyld. I forbindelse med klimaproblemer skriver Luhmann selv at løsningen er umiddelbar og ikke svær at præsentere;

”[...] *consume fewer resources, burn off less waste gas in the air, produce fewer children*” (Luhmann 1986: 133).

Luhmann mener således, at problemet er nemt at løse, hvorfor det ikke er interessant at tale om løsninger. Der er således tale om diagnose frem for normative retningslinjer. I selve opgaven udmønter dette sig i, at denne har fokus på *hvordan* spørgsmålet i det omfang, det er muligt empirisk. Eksempelvis ses det ved Arla, at visse tiltag endnu ikke er blevet implementeret eller formuleret, hvilket begrænser muligheden for at iagttage *hvordan*.

Foucault beskæftiger sig som nævnt ikke med at danne teori, men anlægger en filosoferende tilgang til samfundet. Han går så vidt som at stille spørgsmålene, men lader dem stå ubesvaret hen (Foucault 1982: 208).

Luhmann iagttager organisationer via kommunikative processer, hvor Foucault iagttager de mange steder, hvorfra magten kan strømme. I opgaven vil både Luhmann og Foucault blive anvendt netop for både at få blik for staten, virksomheden og individet. Luhmann anvendes til at dekonstruere og dermed iagttage, hvordan både staten og virksomhederne, eksemplificeret ved Arla, har ageret på klimaområdet. Dette suppleres med Foucault, som anvendes til at iagttage styrings- og magtrelationerne i mellem de tre. Foucault og ikke Luhmanns styringsbegreb anvendes, da det fordrer, at der kan identificeres en overordnet forskel, som søges minimeret (Andersen & Thygesen 2004: 12). Denne optik vil ikke blive anvendt i opgaven, da det vurderes, at det vil medføre en blindhed over for, at mange andre forskelle end blot én søges minimeret. Luhmanns magtbegreb er baseret på truslen om sanktioner, hvilket medfører at begrebet bliver empirisk fastlåst (Luhmann 1979: 112). Derfor anvendes i stedet Foucaults begreb om styring, da dette begreb dækker over både ledelse og magt og desuden åbner op for, at forskellige former for styring og magt kan være til stede i kombination. Dermed rammes flere af de aspekter, som kunne være interessante at se nærmere på i forbindelse med relationen mellem stat, virksomhed og individ.

Endnu en central forskel mellem to teoretikere er, hvad de har som centrum for deres iagttagelse. Luhmann har fokus på kommunikation og kan iagttage, hvordan systemer irriterer i hinanden, men har således ikke noget aktørsyn. Netop problematikken omkring Luhmanns aktørsyn gør det frugtbart at anvende Foucault til at komme med betragtninger omkring individer, da Luhmann ikke

kommer med betragtninger om individer, men omkring systemer. Foucault derimod har fokus på social interaktion og får dermed blandt andet blik for relationen mellem stat og individ. Det er centralt at understrege, at Foucault ikke mener, at magten strømmer ud fra staten, den strømmer i stedet ud fra mange forskellige steder som følge af social interaktion (Foucault 1982: 224).

Ovenfor er det blik, der lægges ned over problemstillingen beskrevet. Dette vil uundgåeligt medføre blinde pletter. I kraft af, at vi tager afsæt i Luhmanns forskelstanke, og vi analyserer den markerede side, bliver vi blinde for de virksomheder, som ikke kommunikerer klima. Netop forskelstanken medfører også, at iagttagelsen er faldet på udvalgte systemer, og dermed skabes blindhed for de systemer, der ikke iagttages. I denne opgave vil det sige, at fokus er på det politiske samt det økonomiske system, hvorimod det videnskabelige system bliver iagttaget gennem de to førstnævnte. Denne indgangsvinkel til empirien skyldes, at vi iagttager, hvad staten samt virksomheden iagttager, hvorfor en videnskabelig funderet iagttagelsesposition ikke har umiddelbar relevans for problemstillingen. Empirisk set udmønter det sig i, at vi ikke fokuserer på den interne kommunikation i det videnskabelige system. Yderligere kunne en anden vinkel have været anlagt med fokus på hvilken kommunikation, der er dominerende i det videnskabelige system og hvilken kommunikation, der ekskluderes fra systemet. En anden konsekvens af vores problemstilling er, at vi til en vis grad afgrænser os fra det internationale perspektiv, da problemstillingens primært er af national karakter med inddragelse af det internationale, når det har relevans for det nationale.

Opgavens blik er konstrueret ud fra udvalgte begreber fra henholdsvis Luhmann og Foucault, hvilket uundgåeligt medfører afgrænsninger fra visse teoretiske aspekter ved de to. Således har vi konstrueret et blik, som gør, at den virkelighed, vi iagttager, er konstrueret. Alle de analysestrategiske valg vi har truffet har således påvirket den iagttagelse, vi kan gennemføre.

2.5 Empiriske overvejelser

Denne opgaves fokus er klimastyring ikke miljøstyring. Det vil sige, at fokus udelukkende er på tiltag, som forsøger at styre i retning af mindre CO₂-udledning. Den del af Klima- og Energiministeriets ansvarsområde denne opgave vil beskæftige sig med, er sager vedrørende den nationale klimaindsats. I det omfang, det findes relevant for problemstillingen, vil den internationale klimaindsats blive inddraget, men vægten ligger på den nationale. (Web 8: kemin.dk). Dog vil den internationale klimaindsats blive afgrænset til kun at have fokus på CO₂-kvoter og Global Compact set i lyset af, at de har konsekvenser for den nationale indsats. I statens

kommunikation er styringstiltagene afgrænset til de styringstiltag, der har kunnet identificeret via Klima- og Energiministeriets nyheder. Udgangspunktet for opgaven er statens forsøg på styring indenfor klimaproblematikken af henholdsvis virksomheden og individet. Men da statens styring som oftest udspringer af regeringens aftaler og politikker inddrages dennes kommunikation i det omfang, det er relevant.

Arla er valgt som den virksomhed, der skal give et eksempel på, hvor langt en virksomhed er med egne tiltag i forbindelse med klimaproblematikken. Arla er valgt, da de har satset stort i klimaproblematikken. De har sat mål en reduktion på 25 pct. inden 2020 og anvender denne strategi i forbindelse med deres brandingkampagnen *Tættere på naturen*. De har med andre ord forpligtet sig over for omverden og er derfor en virksomhed, der satser meget på klimaproblematikken. Derfor er valget i denne opgave faldet på Arla til at eksemplificere, hvordan virksomhederne håndterer den komplekse styring. I forbindelse med kampagnen *Tættere på naturen* har virksomheden profileret sin nye og ifølge dem selv langt grønnere tilgang, med tv-reklamer og øvrige tiltag for at øge opmærksomheden. Derudover er virksomheden både nationalt dominerende på mejerimarkedet og store internationalt, hvorfor de bliver interessante at iagttage i forhold til styring. Samtidig med dette, er de tiltag, Arla har tilsluttet sig, blevet udvalgt på baggrund af deres miljø- og klimalogbog. Det vil sige, at nyheder på Klima- og Energiministeriet hjemmeside, koblet med Arla miljø- og klimalogbog udgør den empiriske afgrænsning, hvad angår styrings- og selvstyringstiltag.

I forbindelse med empiri om Arla, er det foretaget et interview med henholdsvis deres koncernkommunikationschef Astrid Gade Nielsen og deres koncernmiljøchef Jan Dalsgaard Johannesen. Til dette har vi benyttet dele af Kvaes *Syv stadier i en interviewundersøgelse* nemlig *tematisering, design, interview og verificering*. I forbindelse med verificeringen og dermed anvendelsen af deres udtalelser, er det relevant at tage i betragtning, at de taler på vegne af systemet Arla, og dermed bliver interviewpersonerne uundgåeligt blinde for noget. De to interviewpersoner vil således også være farvede eftersom, at de selv tilhører systemet. Udgangspunktet for analysen og dermed tematiseringen for interviewene af Arla er deres klimastrategi, men da den skal ses som en del af et større hele, vil relevante tiltag Arla har gennemført i relation til klimastrategien også blive analyseret. De to interviews blev afholdt henholdsvis i person og telefonisk og blev optaget på diktafon. Begge interviews benyttede den halv-strukturerede interviewform som design, det er karakteriseret ved en mindre stram strukturering, og som ikke på forhånd skal følge en fastlagt

struktur. Efterfølgende er citater blevet uddraget af interviewene og behandlet således, at meningsforstyrrende talefejl er blevet bortredigeret (Kvale 2004: 95).

Det skal her bemærkes, at en luhmanniansk analyse traditionelt ikke vil beskæftige sig med interview i sin dataindsamling, nemlig grundet det manglende aktørsyn, men eftersom de to interviewede parter iagttages som repræsentanter og dermed kommunikatorer for systemet og ikke enkeltpersoner, menes dette ikke at være et problem for den indsamlede data.

Yderligere anvendes COP15 officielle hjemmeside til at finde information om, hvilke klimatiltag der gennemføres op til COP15. De inddragede tiltag afgrænses dog til tiltag som Arla i et eller andet omfang har haft noget med at gøre og til tiltag, hvis formål er CO₂-reduktion og ikke for eksempel som energymap.dk under klimakonsortiet, som er en promovering af dansk klimateknologi inden for klima (Web 9: energymap.dk). Empiri om COP15 vil blive inddraget i kapitel 5 i diskussionen omkring, hvordan staten erhverve sig viden om klimastyring.

Endvidere er der lavet en generel infomediasøgning på søgeordene Arla og klima 5 år tilbage for derigennem at få et indblik i, hvad der sket hvornår, og hvilke ting der kunne have relevans for denne opgaves problemstilling. Dette har medført en overordnet tidsmæssig afgrænsning af det empiriske apparat afgrænset til periode, der starter med tilblivelsen af Klima- og Energiministeriet og afsluttes med at Folketinget går på sommerferie i starten af juni 2009. Startpunktet for denne periode begrundes ud fra, at regeringen for alvor kommunikerer et fokus på klima ved at oprette Klima- og Energiministeriet 23. november 2007 (Web 10: kemin.dk). Begrundelsen for slutpunktet er folketingets sommerferie, hvori der ikke umiddelbart træffes beslutninger. Denne tidsperiode er dog udgangspunktet – afvigelser forekommer i form af Global Compact, da lov og redegørelse for samfundsansvar i 2008, gør det relevant at se på netop Global Compact aktualiseret i dansk kontekst. Desuden inddrages *1 ton mindre kampagnen* selvom denne blev lanceret i starten af 2007, da Klima- og Energiministeriet har stået for videre opfølgning (Web 11: danskenergi.dk).

2.6 Opgavens opbygning

Opgaven er struktureret således, at kapitel 3 med udgangspunkt i staten vil belyse de styringsforsøg, der har været overfor virksomheden og individet. Dette afsnit begynder med, at det skitseres, at der ikke har været i overflod af styringsforsøg fra staten. Derigennem problematiseres statens håndtering af styringen i forbindelse med klimaproblematikken, og der stilles spørgsmålstegn ved

om styringen af virksomheden i stedet er kendetegnet ved, at virksomheden selv tager ansvar for klimaproblemet. Det leder over i kapitel 4, som analyserer Arlas styringsinitiativer indenfor klima, som også vil blive iagttages kritisk, for hvor langt er Arla egentlig kommet? Desuden ses på, hvordan Arla har anvendt deres fokus på klima, som en del af deres branding overfor omverdenen. Dette leder til kapitel 5, som diskuterer styringsrelationen mellem stat og virksomhed overfor individet for at kunne sammenligne statens og virksomhedens rolle, men også for at kunne diskutere de initiativer som staten og virksomheder arbejder sammen om med henblik på styring af individet. Endvidere hæves blikket op for at iagttage relationen mellem staten og virksomheden og de spændinger, der måtte være herimellem. Efterfølgende vil der være en afsluttende diskussion i form af kapitel 6 omkring Arlas, og derefter virksomhederne rolle i forbindelse med klimadiskussionen, herunder overvejelser om, hvorvidt virksomhederne kan ses som acceleratorer for den sociale bevægelse eller i stedet at virksomhederne knytter an til protesten for at undslippe denne. Afslutningsvis hvis virksomhedernes og protestbevægelsernes irritation af det politiske system blive behandlet. Derefter konkluderes der på specialets problemformulering. Afslutningsvis perspektiveres der ud fra Laclaus tanker om diskursive kampe, med henblik på at lægge en anden optik ned over problemstillingen. Men først vil fokus altså være på statens styringsforsøg.

Kapitel 3: Statens styringstiltag på klimaområdet

Omdrejningspunktet for dette kapitel vil være en diagnose af, hvordan staten har forsøgt at styre virksomheden og individet i forbindelse med klimaproblematikken. Kapitlet opbygges således, at der først vil være en dekonstruktion af statens klimakommunikation. Dernæst vil der være en analyse af statens overordnede styring indenfor klimaområdet, med dette menes en analyse af den viden, der ligger til grund for statens styringstiltag og en analyse af rationalet bag. Derefter vil først de styringsforsøg staten har haft overfor virksomhederne blive analyseret og derefter styringsforsøgene over for individet. Men først en dekonstruktion af statens klimakommunikation.

3.1 Dekonstruktion af statens klimakommunikation

Til grund for dekonstruktionen af statens klimakommunikation ligger den *Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark* som regeringen lancerede i marts 2008. Af denne fremgår, at der kommunikeres ud fra en videnskabelig logik, der således knytter kommunikationen an til det videnskabelige system:

”Videnskaben fortæller os, at vi på kloden vil se flere ekstreme hændelser i form af tørke, oversvømmelser, stormfloder, orkaner og stigende havniveau fra smeltende gletchere” (Regeringen 2008: 5).

Som det fremgår af citatet kommunikeres der eksplicit, at det er videnskaben, der ligger til grund for, at regeringen mener, det er nødvendigt at forsøge at styre. Hvilken viden, der helt konkret ligger til grund og dermed hvilke begreber, der aktualiseres i kommunikationen og ligger til grund for styringsforsøgene vil blive uddybet nærmere i afsnit 3.2.1. Endvidere knyttes der også an til den økonomiske logik:

”Hvorfor ikke lige så godt tilpasse os i tide? Det er holdningen bag regeringens tilpasningsstrategi. Det er dyrere at vente til diger og dæmninger er brudt sammen – frem for at vedligeholde, udbedre og planlægge i tide” (Regeringen 2008: 5).

Selvom der også kan spores den økonomiske logik, er det den videnskabelige logik, der er afsættet for kommunikationen, den er begrundelsen for, at der skal gøres noget, og at det ud fra den økonomiske logik kan betale sig

Semantisk er den overordnede tematisering bæredygtighed, hvorunder sagsdimensionen er truslen om stigende vandstande:

"[...] hedeølger, og andre helbredsricisi med relation til klimaændringer (infektioner, allergi mv.)" (Regeringen 2008: 10).

Denne trussel forbindes til en tidsmæssig horisont ved at installere den som et fremtidsbillede, der skal undgås. Umiddelbart fremstår socialdimensionen i kommunikationen lidt atypisk i kraft af, at der ikke sondres mellem os og dem. Truslen gælder alle, hvilket fremgår af formuleringen 'vi på kloden' og fremsætter ikke en umiddelbar forskel. Det er reelt først i kommunikationens møde med andre kommunikative processer, at der reelt opstår en dikotomi i form af os, der tilslutter sig kommunikation og dem, som ikke gør i kraft af forskellen konsensus og dissens. Trusselsbilledet har således et indbygget tilhørsforhold.

Spørgsmålet er, hvordan kommunikationen, hvor der opstilles et trusselsbillede, påvirker styringen på klimaområdet, herunder hvad det er for et rationale, der kommer til udtryk i kraft af det trusselsbillede, der opstilles. Dette vil der blive set nærmere på i det følgende ved at anskue trusselskommunikationen ud fra en foucaultiansk optik, hvor fokus først vil være på den viden, der ligger til grund for styringsforsøgene.

3.2 Statens overordnede styring indenfor klimaområdet

I dette afsnit vil fokus være på statens overordnede styring. Med dette menes, at den viden, der ligger til grund for de teknologier, som senere vil blive set nærmere på, analyseres og at det rationale, som er bag teknologierne, vil blive identificeret. Dette gøres ved først at identificere hvilke begreber, der aktualiseres i statens viden om klimaforandringerne og derefter identificeres rationalet ved at sætte kommunikationen ind i en biopolitiske sikkerhedskontekst. Men først er fokus altså på den viden, der ligger til grund for teknologierne.

3.2.1 Viden bag statens styringsforsøg

For at kunne analysere statens stræben efter styring på klimaområdet må det først afdækkes hvilken viden, der ligger til grund for de benyttede teknologier og dertilhørende rationaler. Dette søges således gjort ud fra den viden, der præsenteres på Klima- og Energiministeriets hjemmeside.

På hjemmesiden kommunikerer, at afhængig af, hvordan udviklingen i fremtiden kommer til at være af drivhusgasser, vil gennemsnitstemperaturen stige mellem 1,1 og 6,4°C og niveauet for havene vil stige mellem 20 og 60 cm (Web 12: kemin.dk). Drivhuseffekten er blevet forøget, som følge af menneskets udledning af drivhusgasser. Især CO₂ har haft stor betydning. Dette har medført klimaforandringer, som vil vokse yderligere i styrke og omfang, hvis ikke mængden af udledningen af drivhusgasser mindskes. Ifølge FN's klimapanel, IPPC³, vil temperaturstigningerne få konsekvenser for havniveauet og nedbørsmængden (Web 13: kemin.dk). Om sammenhængen mellem udledningen af CO₂ og temperaturstigningerne, står der på Klima- og Energiministeriets hjemmeside:

"I de seneste hundrede år er koncentrationen af CO₂ vokset ca. 80 ppm og i samme periode er den globale middeltemperatur steget 0,74 °C. FN's Klimapanel (IPCC) vurderer, at hovedparten af den observerede globale opvarmning de seneste 50 år med stor sandsynlighed kan tilskrives den stigende koncentration af menneskeskabte drivhusgasser i atmosfæren" (Web 14: kemin.dk).

Af dette fremgår, at kommunikationen fra Klima- og Energiministeriet bygger på IPPC's kommunikation om, at klimaforandringerne er menneskeskabte. Dette bliver uddybet yderligere med henvisning til IPPC's fjerde hovedrapport fra 2008. At den globale opvarmning er i gang ses ikke blot i stigende temperaturer, men også ved smeltning af sne og is, samt stigende globalt havniveau (Web 14: kemin.dk). Endvidere står der følgende:

"De Forenede Nationers Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) skaber det videnskabelige udgangspunkt for forhandlingerne under COP15" (Web 15: kemin.dk).

Med andre ord er den kommunikation, der kommer fra Klima- og Energiministeriet, som i de fleste tilfælde har en kobling til COP15, altså en kommunikation, der videnskabeligt bygger på IPPC's kommunikation.

Det kan således iagttages, hvorledes der på baggrund af begrebet *klimaforandringer* aktiveres et begrebsnetværk bestående af begreber som *temperaturstigning*, *stigende vandstande* samt *smeltning af is og sne*. Alle begreber henviser til klimaforandringer og bærer således en bestemt vidensform

³International Panel on Climate Change er et videnskabeligt intergovernmentalt organ, der er stiftet af World Meteorological Organisation og United Nations Environment Programme (Web 16: ipcc.ch).

herom med sig. Fokus synes med andre ord at være på de menneskeskabte forandringer af klimaet samt de konsekvenser en manglende reduktion af CO₂-udledningen vil have. Men hvad er rationalet bag denne viden. Hvad kommunikeres som værende rationalet bag, at der skal styres? Dette vil der blive set nærmere på i det følgende.

3.2.2 Det biopolitiske sikkerhedsrationale

Når der fra statens side kommunikeres om forskellige tiltag, må der automatisk spørges ind til, hvad rationalet bag disse handlinger er. Connie Hedegaard afholdte i august 2008 en tale med åbningen;

"The 2008 Human Development Report begins with this famous quote by Martin Luther King: "We are faced with the fact that tomorrow is today. We are confronted with the fierce urgency of now. In this unfolding conundrum of life and history there IS such a thing as being too late." Dear colleagues. Dear delegates. We CANNOT allow ourselves to be too late. We HAVE to move from the era of words to the era of action" (Web 17: kemin.dk).

En noget interessant artikulering omkring klima. Det lader til, at der ligger farer forude, som truer samfundet og dets befolkning. Altså den i afsnit 3.1.1 nævnte trusselskommunikation, hvilket trækker i retning af Foucaults begreb om biopolitik. For at analysere, hvorvidt der er tale om et biopolitisk rationale i statens kommunikation, vil der blive set nærmere på regeringens *Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark*. Ifølge regeringen er det danske samfund og den danske befolkning truet således;

"Både klima- og klimarelaterede adfærdsændringer kan have betydning for sundheden. Flere hedeølger kan betyde større risiko for hedeslag og dehydrering, der i værste fald kan være livstruende [...] En række infektionssygdomme er relateret til klimatiske forhold [...] Varmere somre vil give øget vækst i toksiske alger samt i visse havbakterier, der kan udgøre en risiko [...] Dertil kommer, at varmere somre med mere udeliv kan øge risikoen for bi- og hvepsestik, herunder livstruende allergiske reaktioner på stikkene [...] Der kan være en øget sundhedsrisiko forbundet med udsættelse for opblandet regn- og spildevand på terræn og i fx kældre [...] Kombinationen af fugtigere vintre, varmere somre og flere ekstreme regnskyl kan medføre flere fugtskader og vækst af skimmelsvampe i bygninger [...] med heraf følgende helbredsproblemer" (Regeringen 2008: 32).

Iagttages ovenstående med foucaultianske briller, er der et meget klart fokus på befolkningens sundhed og liv, hvilket falder i tråd med Foucaults tanker om biopolitik (Foucault 2008: 113). Citatet fra *Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark* illustrerer, hvorledes befolkningens velfærd og sundhed sættes på spil, hvis ikke der handles på klimaområdet. Foucault omtaler begivenheder, der truer befolkningen som deciderede katastrofer eller kriser for staten (Foucault 2008: 36). Såfremt ovenstående scenarie bliver til virkelighed, vil det have katastrofale konsekvenser for statens overlevelse.

Ud over, at der kan identificeres et biopolitisk rationale, kan også Foucaults sikkerhedsbegreb identificeres i kommunikationen. Dette fordi rationalet for staten bag denne kommunikation også er at sikre befolkningen mod de forestående trusler – at reducere det anomales risiko, som klimaproblemerne repræsenterer – med andre ord sikkerhedsspørgsmålet. Sikkerhedsspørgsmålet er kendetegnet ved, at det har fokus på at sætte et fænomen ind i en sammenhæng af sandsynlige begivenheder. Denne række af sandsynlige begivenheder er som nævnt i det foregående citat; *'hedeslag, havbakterier, hvepsestik og skimmelsvamp'*. Endvidere sætter staten global opvarmning (fænomenet) i en omkostningsberegning, hvori det økonomisk ikke kan svare sig, ikke at handle. Dette fremgår af de i *Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark* skriver:

"Hvorledes en klimatilpasningsindsats skal dimensioneres vil være en afvejning af konsekvensen af klimaændringerne, sandsynligheden for at de indtræffer samt omkostninger ved at forebygge. Der skal i den forbindelse tages hensyn til, at der sker en løbende tilpasning på eget initiativ. I den forstand kan grundlaget for en klimatilpasningsindsats sammenlignes med overvejelserne om en passende forsikring, hvor præmiebetaling og risici for skade sammenholdes" (Regeringen 2008: 7).

Som det fremgår af citatet har staten fokus på, at det kan betale sig at handle, men med fokus på, at sandsynligheden skal inddrages i omkostningsberegningen, hvilket sikkerhedsmekanismerne også har fokus på. Der skal fastlægges et gennemsnit, som vurderes at være optimalt, hvilket er det som også kommunikerer i citatet. Regeringen ved ikke helt præcist, hvor store klimaændringerne, der vil indtræde, er og har derfor indtil videre forsøgt at fastlægge et gennemsnit, men kommunikerer, at det kan være, at det skal justeres.

Det vil sige, at både Foucaults begreb om sikkerhed og biopolitik kan identificeres som værende statens rationale, der er altså tale om et biopolitisk sikkerhedsrationale. Følgende afsnit vil afklare hvilke former for styring, der kan være tale om over for virksomheder.

3.3 Statens styring af virksomhederne på klimaområdet

I dette afsnit vil fokus være på statens forsøg på styring af virksomheden i forbindelse med klimaproblematikken. De teknologier, der vil være genstand for styring, er for det første CO₂-kvoter, fordi de påvirker nationale styring. Derefter *Forårspakke 2.0*, Global Compact, lov om redegørelse for samfundsansvar og klimakompasset.dk. Da opgaven har afgrænset sig fra at se på tiltag, der har fokus på udviklingen af klimateknologi i kraft af, at problemstillingen har fokus på styring, er der ikke blevet identificeret flere styringstiltag, hvilket umiddelbart kan undre. Derfor vil kapitlet tage afsæt i denne undren og der vil igennem analyserne af teknologierne blive anlagt et kritisk blik på, hvordan teknologierne forsøger at styre. Først som nævnt vil fokus dog være på CO₂-kvoter.

3.3.1 CO₂-kvoter

Gennem EU's internationale forpligtelse i Kyotoaftalen regulerer den danske stat de danske virksomheders udledning af CO₂. Det overordnede formål for Danmark er at reducere udledningen af CO₂ med 21 pct. i forhold til 1990. Det udmønter sig blandt andet i, at danske virksomheder får tildelt et vist antal CO₂-kvoter gratis, der dækker tilladt udledning af et ton CO₂ pr. kvote (Energistyrelsen 2008a: 1). Overskrides denne kvote, skal virksomheden erhverve sig flere kvoter ved at købe dem på markedet eller kreditere dem således, at de dækker det gældende omfang CO₂ (Energistyrelsen 2008a: 2). Ses dette i forhold til Foucaults tanker om styring, bærer CO₂-kvoterne præg af at være suveræn magt. Såfremt en virksomhed ikke overholder sin kvote, skal denne betale for sin CO₂-udledning – altså sanktioneres virksomhederne. Konsekvensen bliver således bestemt af virksomhedens handlinger. Jo mindre virksomheden udleder, des mindre skal den betale. Altså kan virksomhederne arbejde mod ikke at overskride deres kvote, hvorved de ikke bliver sanktioneret.

Et interessant aspekt ved kvoteordningen er dog, at den ikke blev direkte indført som suveræn magtudøvelse. Der står følgende:

”Kvoteordningens første periode, der blev betragtet som en prøveperiode, var 2005-07. Anden periode er Kyotoperioden fra 2008-12” (Energistyrelsen 2008a: 1).

Med andre ord har virksomhederne haft mulighed for at stifte bekendtskab med denne styring inden den for alvor gik i gang og dermed også haft mulighed for at indrette sig efter betingelserne. Virksomhederne har dog ikke fået et tilbud om, hvordan de gør, da det er suveræn magtudøvelse med fokus på afstraffelsen. Derudover er styringsinstrumentet indrettet på en sådan måde, at kvoten hele tiden bliver mindre. Dette fremgår af, at mængden af kvoter er blevet reduceret fra første til anden periode, hvilket medfører, at virksomhederne skal gøre endnu mere for ikke kan kunne mærke negative økonomiske sanktioner (Energistyrelsen 2008a: 3). CO₂-kvoterne er interessante, da de har betydning for statens nationale styring og derigennem også Arla, da de er en af de virksomheder, der får tildelt CO₂-kvoter (Web 18: ens.dk). Dette vil blive analyseret nærmere i afsnit 3.5 om relationen mellem CO₂-kvoter, 1 ton mindre kampagnen og de afgifter, som er blevet sat i op i forbindelse med *Forårspakke 2.0*. Netop *Forårspakke 2.0*, hvis undertitel er *Vækst, klima, lavere skat*, vil være genstand for analyse i næste afsnit, da det er et nationalt styringstiltag, som både påvirker individer og virksomheder.

3.3.2 *Forårspakke 2.0 – Vækst, klima, lavere skat*

Den 1. marts 2009 indgik regeringen sammen med Dansk Folkeparti en aftale om en skattereform, der har fået navnet *Forårspakke 2.0 – Vækst, klima, lavere skat*. Et element i denne skattereform er, at skatten på forurening og energiforbrug hæves. Denne del af skattereformen, som omhandler stigningen i grønne afgifter, er en stigning, der både gælder virksomheder og det enkelte individ (Web 19: fm.dk).

I *Forårspakke 2.0* sættes skatten på forurening og energiforbrug op ud fra et princip om, at de, der forurener meget, skal betale mere for det, og dem som beskytter klimaet skal belønnes med henblik på at skabe en større motivation for at skåne klimaet (Regeringen 2009: 11). Om valget af styringsinstrument skriver regeringen:

”Grønne afgifter er et effektivt middel til at nå klima- og energipolitiske mål. De danske mål for klima- og miljøindsatsen er ambitiøse, og derfor ønsker regeringen at styrke den grønne profil i afgiftssystemet” (Regeringen 2009: 11).

I aftalen er det dog ikke formuleret nærmere, hvordan virksomhederne skal ændre deres adfærd helt konkret, der er kun lagt op til, at de bliver nødt til det i kraft af de hævede afgifter. Der er altså tale om suveræn magtudøvelse med fokus på sanktionen med den begrundelse, at det er det mest effektive middel til at få de styrede til at makke ret. Staten har altså gennem både CO₂-kvoter og

stigende grønne afgifter valgt at bruge den form for styring som er mest primitiv, mindst raffineret, en styring som har fokus på afstraffelse og derfor ikke vægter løsning, men blot at den styrede makker ret. Staten har igennem disse to teknologier ikke valgt at forholde sig til at løse klimaproblematikken, men blot at afstraffe dem som forurener.

I næste afsnit vil fokus være på Global Compact, da Arla er med i Global Compact og det derfor er relevant at se nærmere på styringsinitiativet med henblik på i kapitel 5 at diskutere relationen mellem Arla og staten. Desuden fremgår det af empirien, at den danske stat har forsøgt at få flere virksomheder til at tilslutte sig initiativet.

3.3.3 Statens initiativ med Global Compact

I juni 2005 formulerede Udenrigsministeriet og UNDP⁴ Nordic Office en brochure om Global Compact med henblik på at få flere danske virksomheder til at tilslutte sig initiativet. Med andre ord kan det her spores, at staten har været aktiv i Danmark i forbindelse med at få virksomhederne til at tilslutte sig. Initiativet vil derfor være genstand for analyse i det følgende (Udenrigsministeriet 2005: 3).

Global Compact er et initiativ startet af FN, som omhandler virksomheders samfundsmæssige ansvar. Formålet er at inddrage private virksomheder i at løse nogle af de store sociale og klimamæssige udfordringer, som er en af konsekvenserne af globaliseringen. Global Compact har to primære målsætninger. Den ene er, at virksomheder opfordres til at støtte op om ti principper, der alle ligger indenfor områderne menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og korruption. Disse ti punkter skal alle implementeres i virksomhedens interne praksis. Den anden primære målsætning er, at virksomheder opfordres til at fremme FN's mål om bæredygtig udvikling. Igennem Global Compact får virksomheder mulighed for at udveksle erfaringer med andre virksomheder. Kravet for at kunne deltage i Global Compact er, at virksomheden en gang om året udarbejder en rapport, der redegør for, hvordan Global Compacts ti principper er blevet implementeret i praksis (Web 20: unglobalcompact.org). Af de ti punkter omhandler punkt syv, otte og ni miljøspørgsmålet, der står følgende:

- ”7. Virksomheder bør støtte en forsigtighedstilgang til miljømæssige udfordringer*
- 8. tage initiativer til at fremme en større miljømæssig ansvarlighed*

⁴ Er en forkortelse for United Nations Development Program (Web 21: undp.org).

9. tilskynde udvikling og spredning af miljøvenlige teknologier”

(Udenrigsministeriet 2005: 6).

Der tilbydes en styringsteknologi, som det er op til virksomhederne selv at knytte an til. Omhandlende hvorvidt virksomheden lever op til principperne, står der følgende:

”[;..] det afgørende er ikke, hvor godt virksomheden i øjeblikket lever op til principperne, men derimod at virksomheden er indstillet på løbende at forbedre sig” (Udenrigsministeriet 2005: 6).

Som det fremgår af citatet, er der ikke tale om anvendelse af sanktioner, men i stedet blot, at virksomheden i fremtiden har planer om at holde løftet. Dette tyder altså på, at virksomhederne løbende kan forbedre sig og således bliver deltagelsen i Global Compact et løfte om fremtidige løfter. Dette er i tråd med Niels Åkerstrøm Andersens luhmannianske tilgang til partnerskaber. Partnerskaber har som udgangspunkt til funktion at definere og regulere forventninger og den forståelseshorisont, hvorfra kontrakterne læses, således at de læses og forstås gennem et sæt definerede og stabiliserede forventninger (Andersen 2006: 130). Det bliver således muligt at udveksle løfter om fremtidige løfter og herunder løfter om selvudvikling de kontraherende parter imellem. Kontrakter af anden orden har med andre ord fokus på udvikling (Andersen 2006: 136). Sættes disse tanker op mod Global Compacts vage formulering af de 10 principper, kan det iagttages, at der er tale om partnerskaber mellem virksomhederne og Global Compact. Der fokuseres på udvikling og frem for deciderede krav, hvilket fremgår af, at der anvendes en semantik med *'bør'*.

Anskues teknologien ud fra en foucaultiansk optik, er der tale om governmental magtudøvelse fra FN, da virksomhederne kan vælge at forpligte sig, men også kan fravælge det, idet der er ikke tvungen deltagelse – med andre ord udøves der produktiv magt. Denne teknologi kan altså siges at være mere raffineret end de to forrige i kraft af den forsøger at skabe en proces omkring at løse klimaproblematikken ved ikke at have fokus på sanktioner, men i stedet løbende forsøge at præge virksomhederne. Men det er jo ikke staten, der i bund og grund følger op på det – det er FN. Staten har altså blot forsøgt at påvirke virksomhederne til at deltage i et styringsinitiativ, som staten som sådan ikke har noget med at gøre. Der er altså tale om forskydning af kompleksiteten fra staten til

FN. Dog lader det til, at staten har taget yderligere handlinger efter dette, hvor staten selv går ind og forsøger at styre. Dette vil næste afsnit se nærmere på.

3.3.4 Lov om redegørelse for samfundsansvar

Den 16. december 2008 vedtog Folketinget en lov, der obligerer større danske virksomheder til at redegøre for deres arbejde med og initiativer omkring samfundsansvar, herunder klima i forbindelse med deres årsrapporter. Dette er relevant i forbindelse med statens styring af virksomhederne, da lovændringer viser, hvilke krav staten stiller til virksomhedernes samfundsansvar, hvorunder klimaansvar hører. Virksomheder, som allerede har tilsluttet sig det i forrige afsnit beskrevne FN's Global Compact, kan dog nøjes med at henvise til fremskridtsrapporten udarbejdet i forbindelse med Global Compact, i ledelsesberetningen. Fra et foucaultiansk perspektiv kan denne juridiske regulering siges at være et tegn på, at staten udøver en disciplinær magt over virksomhederne. Formålet med loven er:

"[...] at støtte og vejlede danske virksomheder i arbejdet med at redegøre for samfundsansvar."
(Web 22: samfundsansvar.dk).

Ved første blik kan den relativt vage formulering undre. Det tyder på, at staten med denne lovgivning forsøger at favne så mange virksomheder som muligt. Ud fra en luhmanniansk optik kan det siges, at systemet lov om redegørelse for samfundsansvar forsøger at inkludere så mange organisationssystemer som muligt. I kraft af, at der er tale om disciplinering, udøves der produktiv magt, hvilket endvidere understøttes af følgende:

"Virksomheden vælger selv, om og hvordan den ønsker at integrere ovennævnte hensyn i sin forretningsstrategi og sine aktiviteter. Oplysningskravet forpligter således ikke de omfattede virksomheder til at have en politik for samfundsansvar, ligesom der ikke stilles krav til, hvordan den enkelte virksomhed arbejder med samfundsansvar" (Web 23: eogs.dk).

Af dette fremgår, at det er op til den enkelte virksomhed, hvorvidt den vil gøre noget ved sit samfundsansvar, det eneste krav er, at virksomheden rapporterer, hvad den gør indenfor området eller eventuelt, hvad den ikke gør. Det tyder derfor på, at der er tale om en lovændring, der lægger op til produktiv magt, hvilket undrer, da regeringen vel lovgiver for at udøve suveræn magt? Alligevel kan lovændringen betragtes ud fra den disciplinære magtform i kraft af, at loven stiller

krav om, at noget som nu er anormalt skal gøres til normalt – det vil sige det at virksomhederne skal rapportere om deres samfundsansvar. Men den disciplinære magtform lægger også op til en vis hierarkisering af virksomhederne. Som Foucault skriver, fordeler den disciplinære magt:

”[...] tingene på en skala, uddeler efter en norm, hierarkiserer individerne i forhold til hinanden, og den diskvalificerer og ugyldiggør om nødvendigt” (Foucault 2002: 240-241).

Spørgsmålet er, om det ikke netop er denne form for styring, som vil komme til at gøre sig gældende i forbindelse med denne lovændring. At virksomhederne i højere grad end tidligere bliver gjort opmærksom på, hvor i hierarkiet de ligger i forbindelse med deres samfundsansvar, om de hører til i den gruppe, der gør meget eller den gruppe, der gør lidt.

Dette styringsforsøg kan siges at strømme fra staten og af større deltaljeringsgrad end den suveræne magtudøvelse. Staten har åbnet op for at forsøge at være en del af processen omkring, hvordan virksomhederne skal tage ansvar for klimaproblemet, men på en måde, hvorpå staten åbner op for, at styringen kan varetages af FN for de virksomheder, som har forpligtet sig til Global Compact. Desuden er det et styringsforsøg, som har fokus på hierarkisering og dermed tillægger, at virksomhederne gerne vil være i toppen af hierarkiet i forbindelse med styring.

Endnu et tiltag, hvor det tyder på, at staten også forsøger at styre i retning af, hvordan virksomhederne skal løse klimaproblemet, er klimakompasset.dk, som det næste afsnit vil se nærmere på.

3.3.5 Portalen klimakompasset.dk

Foruden de lovmæssige tiltag fra statens side ses også tiltag, der ikke er retsligt funderede, men i stedet opfordrer virksomhederne til mere bæredygtig adfærd. Eksempler på dette er vidensportalen samfundsansvar.dk som dækker over instrumenterne klimakompasset og CSR-kompasset⁵.

Samfundsansvar.dk er som nævnt en vidensportal for virksomheder, som både informerer om nogle af de førnævnte juridiske krav, men også om løbende tiltag og projekter fra staten. Der reklameres ligefrem om gratis workshops om klimarapportering i forbindelse med den tidligere nævnte lov om

⁵ CSR-kompasset vil ikke blive behandlet yderligere, grundet opgavens fokus på klima og ikke den brede CSR-fortolkning (Klimakompas skal gøre virksomheder klimabevidste).

årsrapportering fra december 2008. Hjemmesiden præsenteres som en web-version af *Regeringens handlingsplan for virksomheders samfundsmæssige ansvar* fra maj 2008, der altså konstant kan opdateres. Formålet med sitet er således i forlængelse af *Regeringens handlingsplan for virksomheders samfundsansvar* at;

"[...] styrke danske virksomheders arbejde med forretningsdrevet samfundsansvar. Danske virksomheder skal drage fordel af at være i en global førerposition, når det gælder erhvervslivets samfundsansvar." (Web 24: samfundsansvar.dk).

Den 25. september 2008 lancerede Dansk Industri sammen med Økonomi- og Erhvervsministeriet klimakompasset.dk (Klimakompas skal gøre virksomheder klimabevidste). På hjemmesiden står der følgende om tiltaget:

"På Klimakompasset kan du få inspiration til at udarbejde en klimastrategi, som kan reducere din virksomheds udledning af CO₂ og andre drivhusgasser" (Web 25: klimakompasset.dk).

Klimakompasset.dk er noget virksomhederne kan få inspiration fra og dermed ikke noget, de er forpligtet til at deltage i. Der er derfor tale om en styringsteknologi, som stilles til rådighed overfor virksomhederne, og som de kan vælge at knytte an til eller ikke at knytte an til. Hjemmesiden artikuleres som værende en vejledning til virksomhederne. Det ses blandt andet af, at der er en underside, som rådgiver virksomhederne i, hvordan de skal kommunikere klima. Det står blandt andet:

"Klimakommunikation handler om at oplyse jeres kunder, investorer, medarbejdere og andre interessenter om virksomhedens klimapåvirkning og om at fortælle, hvordan virksomheden arbejder med CO₂-reduktioner. Hvis I undlader at gøre opmærksom på de klimainitiativer, I sætter i gang, vil I ofte ikke udnytte alle de forretningsmæssige fordele ved at arbejde med klima" (Web 26: klimakompasset.dk).

Samfundsansvar.dk og herigennem klimakompasset.dk er meget præget af at give gode råd. Der lægges op til, at rådene skal implementeres i virksomheden ved at starte med, at ledelsen skal være med på ideen og derefter, at der skal udpeges en ansvarlig for klimastrategien (Web 27:

klimakompasset.dk). Dette underbygger, at der er tale om governmental magtudøvelse, da det alt sammen har en meget rådgivende karakter i modsætning til en disciplinær karakter. På klimakompasset.dk lægges der op til, at hver enkelt virksomhed kan få udarbejdet en individuel plan, derfor kan klimakompasset.dk ansues som en selvteknologi. Denne individuelle plan udarbejdes ved hjælp af CO₂-beregneren. CO₂-beregneren anvendes af den enkelte virksomhed til at beregne dennes CO₂-udledning. Dette gøres ved, at virksomheden opretter en profil på klimakompasset.dk og indtaster de nødvendige oplysninger. (Web 25: klimakompasset.dk). Er det en lille virksomhed, der bruger portalen, er der en quickguide, der består af en række temaer for eksempel en guide til virksomheder med små kontorer. Denne består af en tjekliste, hvor virksomheden kan tjekke af, når et tiltag er gennemført. (Web 28: klimakompasset.dk). Endvidere tilbydes der en trin for trin guide til, hvordan en virksomhed kan udarbejde sin egen klimastrategi, hvor der er beskrevet syv trin, der skal gennemføres i vejen til en klimastrategi. Der er tale om beskrivelser for eksempel punkt et:

”Det første skridt mod en målrettet og effektiv klimastrategi handler om at få den nødvendige ledelsesmæssige opbakning” (Web 29: klimakompasset.dk).

Heraf følger en række ting, som ledelsen skal bakke op om, krav som skal opfyldes for at en klimastrategi kan formuleres. Staten forsøger altså her at tilbyde en selvteknologi, som virksomheden selv skal udarbejde. Fra staten tilbydes en vejledning i, hvordan de udarbejder klimastrategien, men det er op til virksomheden selv at formulere selvteknologien, som skal styre virksomheden internt. Som incitament til at komme i gang skrives der på klimakompasset.dk:

”Hvis jeres virksomhed arbejder målrettet på at reducere CO₂-udledningen - f.eks. ved udvikling af nye produkter eller etablering af bygninger og fabrikker – vil I typisk være på forkant med kommende lovgivningen [sic!], og I kan hurtigere og billigere end konkurrenterne tilpasse jer nye krav” (Web 30: klimakompasset.dk).

Her italesættes, at virksomheder vil have bedst af at tilslutte sig, for hvis ikke de gør dette, vil der senere blive anvendt andre initiativer og dermed andre magtformer. Dette er noget specielt, da staten her lægger op til at virksomhederne skal gå i front, med henblik på, at staten strammer

reglerne, når virksomhederne kan overholde dem. Staten lægger altså op til, at virksomheder skal være proaktive. Dette vil blive diskuteret nærmere i afsnit 5.3.1.

Flere initiativer er ikke blevet lokaliseret fra staten med henblik på at styre virksomheden til at reducere sin CO₂-udledning, hvilket er bemærkelsesværdigt. Derfor vil opgaven ændre blik i kapitel 4 og i stedet iagttage en enkelt virksomhed i dette tilfælde Arla, men henblik på at analysere, hvordan de forsøger at styre i forbindelse med klimaproblematikken. Samt iagttage hvilke initiativer de har taget ud fra en hypotese om, at det måske er herfra, der styres. Men først vil statens styring af individet blive analyseret.

3.4 Statens styring af individer på klimaområdet

I forbindelse med styringen af individet på klimaområdet, kan der identificeres to styringsformer: den styring, der er funderes i lovgivning og den styring, der lægger op til, at den enkelte borger selv skal være aktiv. Som nævnt i det tidligere afsnit ændres de grønne afgifter i *Forårspakke 2.0* og dermed udøves en suveræn magt over individet. På Klima- og Energiministeriets hjemmeside findes der et menupunkt, som fortæller noget om den danske klima- og energipolitik. Det menupunkt, der omhandler den enkelte borger kaldes '*aktiv borger*.' Under denne er der to former for tiltag, som præsenteres. Det ene er kampagnen *1 ton mindre* og det andet er, at den enkelte borger opfordres til at indsende eventuelle gode klimaidéer til Klima- og Energiministeriet (Web 31: kemin.dk). På Klima- og Energiministeriets hjemmeside står der:

"Klima- og Energiministeriet vil gerne inddrage den enkelte borger i arbejdet for at reducere udledningen af drivhusgasser" (Web 31: kemin.dk)

Klima- og Energiministeriet lægger altså op til, hvad angår styring på individniveau, at det vægtes, at ministeriet gerne vil inddrage borgerne i arbejdet med at reducere CO₂-udslippet, men ved at det skrives under overskriften aktiv borger, er der lagt op til selvstyring. Aktiv borger vil ikke blive behandlet mere, idet konceptet blot indebærer, at borgeren kan skrive under. I det følgende afsnit vil der blive set nærmere på hele tanken omkring selvstyring i forbindelse med kampagnen *1 ton om året*, da det er denne kampagne, som Klima- og Energiministeriet artikulerer som værende den borgerne kan deltage i, hvis de aktivt ønsker at gøre noget i forbindelse med global opvarmning.

3.4.1 Kampagnen *1 ton mindre om året*

Kampagnen *1 ton mindre om året* blev igangsat den 27. marts 2007 (Web 11: danskenergi.dk). Kampagnen opfordrer individet til at udregne sit personlige CO₂-udslip og derved se, hvordan dette kan blive formindsket. Endvidere gives der mulighed for at afgive et personligt klimaløfte (Web 32: 1tonmindre.dk). Udregning af det personlige CO₂-udslip og afgivelse af det personlige klimaløfte er ikke kun foregået på den officielle hjemmeside. Der har også været mulighed for at udregne sin CO₂-udledning ved afkrydsning på papirbaserede beregnere, som har været tilgængelige på gader, i butikker, museer og til diverse arrangementer (Web 33: kemin.dk).

Grundfunktionen på hjemmesiden er, at individet skal knytte an til aktionen at reducere sit CO₂-udslip. Hjemmesiden bugner med forskellige tilbud – eksempelvis spareråd, samt råd om transport og isolering af boligen – alle teknologier, der er udformet af staten, som den enkelte kan vælge at knytte an til for at reducere deres CO₂-forbrug (Web 34: 1tonmindre.dk). Semantikken her byder til en tidsdimension, der opstiller forskellen før og efter. Der installeres således et fremtidsbillede i de kommunikative processer. En fremtid der giver nutiden det mål aktivt arbejde for at nedsætte sit CO₂-udslip.

Også socialdimensionen fastsættes strategisk. Denne er kendetegnet ved, at der dannes skæbnefællesskaber, som kan vælges eller fravælges, ved at der skabes forskellige former for sondringer mellem os og dem. Skellet sættes mellem *os*, der tager ansvar og *dem*, som ikke tager ansvar (Andersen 2008: 118). I denne forbindelse er der tre niveauer. For det første er der det enkelte individ, som selv vælger at forpligte sig. For det andet er der de partnere, som har valgt at knytte an til kampagnen. Partnerens rolle i kampagnen er at hjælpe med at udbrede kampagnens mål om, at det personlige CO₂-udslip skal nedbringes (Web 35: 1tonmindre.dk). Det tredje niveau er det niveau, hvor kampagnen målrettes medarbejderne i virksomhederne, som vælger at knytte an til medarbejderkampagnen. Medarbejdernes kampagne er en anden måde, at få folk til at deltage i *1 ton mindre* (Web 36: 1tonmindre.dk). Her bruger staten virksomhederne til at viderebringe, hvad kampagnen går ud på. Således gives direktøren i virksomheden mulighed for at kontrollere, hvor meget strøm osv. virksomheden sparer, ved at medarbejderne reducerer deres CO₂-udslip på arbejdspladsen (10.000 store danske virksomheder ind i klimakampen).

3.4.1.1 Legens form

I kommunikationen på hjemmesiden knyttes der an til leg gennem et onlinespil samt muligheden for at teste sin viden i et CO₂-quizshow, der står:

”Hvor meget ved du om CO₂, klimaforandringer og hvad du selv kan gøre for at tage ansvar for vores fælles fremtid? Test dig selv og scor point så du kan få endnu flere vinderchancer i lodtrækningen om flotte CO₂-rigtige præmier” (Web 37: 1tonmindre.dk).

Andersen behandler i bogen *'Legende magt'* legens form. Dette afsnit vil tage afsæt i Andersens tanker om den legende magt med henblik på at fremanalysere, at det er det, som staten gør brug af i kampagnen *1 ton mindre* på baggrund af, at hjemmesiden kommunikerer i quizzer og konkurrencer og dermed leg. Dette sker samtidig med, at der er en dagsorden om at styre individet til at reducere sit CO₂-udslip, hvorfor tesen omkring den legende magt bliver relevant.

Selskabslegene leger med grænsen for det politiske og anvendes til styringen af konstitutive politiske grænser (Andersen 2008: 113). Leg er både et mål og et middel. Det er et mål i kraft af, at leg i sig selv forbindes med noget godt. Men det er også et middel, fordi det kan anvendes til at opbygge et fællesskab. Der forsøges via leg at give børn indblik i for eksempel klimaproblemet. I forbindelse med *1 ton mindre* kampagnen er der tale, at individet indhyles i leg for at opbygge et fællesskab omkring at nedbringe CO₂-forbruget i Danmark. Leg anvendes derfor i forbindelse med kampagnen som en strategi til at få individet til at blive handledygtigt, såfremt det vælger at knytte an til fællesskabet *1 ton mindre om året* (Andersen 2008: 150-151). Leg kan desuden anvendes til at forme, hvordan systemer i omverdenen skaber sig selv, for eksempel hvordan individet kan gøre sig relevant i forhold til klimaspørgsmålet (Andersen 2008: 162).

Under denne tematisering opstår andre aspekter af kommunikationen såsom spil | ikke spil i kraft af, at der er mulighed for at deltage i quizzer og spille spil. Desuden kommunikeres også over en forskel om at vinde | ikke vinde, som følge af et pointsystem, som hjemmesiden anvender til at motivere individet, der har forpligtet sig til at nedbringe deres CO₂-udslip (Web 38: 1tonmindre.dk).

Indtil videre er det blevet fremanalyseret, at der kommunikeres i legens form. Til trods for, at det er blevet identificeret, at der kommunikeres i leg må den primære funktionskode, der benyttes på

hjemmesiden dog være viden. Samtlige lege og andre funktioner på hjemmesiden er funderet i et videnskabeligt rationale, men forsøges at gøres mere spiseligt ved at tematiseres som underholdning og leg. Andersen skriver:

”Fælles for legene er dog, at de flytter grænsesættelsen fra overordnede beslutninger ud i interaktionen med de involverede, hvor grænsedannelsen ikke længere er bundet af organisationens præmismaskine” (Andersen 2008: 160).

Igennem leg tyder det på, at grænserne bliver personliggjort, det vil sige, at alle grænselegene betoner det personlige engagement og den personlige forpligtelse i forbindelse med at formulere grænsen. Grænsen bliver derfor ikke fastsat ud fra en regel, men dermed i stedet ud fra den forpligtelse, som det enkelte individ indgår (Andersen 2008: 161). Netop denne forpligtelse søger at skabe et individ, der kan lede sig selv og fastsætte egne målsætninger igennem legens form (Andersen 2008: 69). Dette vil blive uddybet nærmere i afsnit 3.4.1.3 om kampagnen som selvteknologi.

Dette er også tilfældet i forbindelse med *I ton mindre*, da kampagnen lægger op til, at det enkelte individ afgiver et klimaløfte. Dette vil der blive set nærmere på i det følgende afsnit iagttaget ud fra kontraktens form. Hele ideen omkring klimaløftet er interessant at se nærmere på ud fra en luhmanniansk optik med fokus på, hvordan klimaløftet afgives, og hvad det indeholder. Dette vil blive gjort i det næste afsnit med afsæt i Andersens tanker om kontraktens form præsenteret i bogen *’Borgerens kontraktliggørelse’*. Her vil der blive set på, hvad klimaløftet indebærer for de kontraherende parter.

3.4.1.2 Klimaløftet – set i lyset af borgerens kontraktliggørelse

Kontraktens form, er enheden af forskellen mellem pligt og frihed (Andersen 2003: 45). En kontrakt binder de kommunikerende parter frihed sammen med pligt på en måde, så der ikke er nogen pligt uden parternes frihed til at indskrænke egen frihed. Men på den anden side er friheden ikke frihed uden en social realisering af friheden. Friheden realiseres ved, at parterne binder hinanden i form af pligter, hvorfor kontrakter iagttages som forpligtelser mellem forskellige kommunikationssystemer (Andersen 2003: 45 & 47). Dette tilvejebringer dog et vist paradoks, fordi kontrakten fungerer mellem forskellige systemer, der af princip er gensidigt lukkede overfor hinanden. Dette medfører, at systemer giver kontrakten mening på hver deres måde. Den måde, hvorpå systemer gør

kontrakten meningsfuld, skal samtidig give mening for de øvrige systemer (Andersen 2003: 49). På den ene side skal kontraktens markerede side *pligt* ikke være den samme for de forskellige kommunikationssystemer i kraft af, at hvert system har sin egen meningsgrænse. På den anden side må pligten være den samme, da der ellers ingen meningsfuld kommunikation ville kunne være mellem de to kommunikationssystemer (Andersen 2003: 50). Måden, hvorpå kommunikationssystemerne håndterer dette paradoks, som er indbygget i kontraktens form, er ved, at enhver kontrakt må være en oversættelseskontrakt (Andersen 2003: 51):

”Med oversættelse må vi forstå den måde, hvorpå det enkelte kommunikationssystem konstruerer kontrakten som sit eget kommunikationselement og på den måde væver den ind i sit eget autopoetiske netværk af operationer [...]” (Andersen 2003: 51).

I forbindelse med *1 ton mindre* kampagnen er kontrakten og den tilhørende forpligtelse mellem det politiske system og det enkelte individ. Ved at indgå i legen knytter individet an til forpligtelsen og bliver således kontraktliggjort over for staten. Denne kontraktliggørelse betinger individet til at være handlingsdygtigt. Der er således ikke tale om tvang gennem kontrakten, men snarere en form for empowerment:

”[...] empowerment drejer sig derfor om at skabe og kvalificere den magtunderlegne som handlingskapabel” (Andersen 2008: 186).

Således er der tale om, at individet selv skal træffe beslutninger ud fra de af staten kontraktliggjorte betingelser. Kontrakten fremgår af bilag 1. I kontakten står blandt andet:

”Jeg vil gerne være med til at bremse klimaændringerne. Derfor lover jeg de næste 12 måneder:” (Bilag 1).

Det første løfte individet kan afgive er:

”At tage mobilopladeren ud af stikket, når den ikke bruges” (Bilag 1).

Til dette spørgsmål er der to svarmuligheder enten *"Det gør jeg allerede"* eller *"Det lover jeg."* Med andre ord er der ikke mulighed for ikke at vælge *Det vil jeg ikke gøre*. Disse svarmuligheder er de samme for alle 17 punkter, hvilket gør, at kontrakten er ens for alle, men der dog er mulighed for, at individet kan tilpasse kontrakten efter dettes behov, hvilket fremgår af følgende:

"Klimaløftet har ikke blot været en underskrift. Hver eneste af de mange personer har skullet udvælge en række konkrete handlinger, som de vil udføre som deres personlige bidrag til at få sænket udledningen af drivhusgassen CO₂" (Web 39: kemim.dk).

Af dette fremgår, at formålet med de 17 punkter ikke er, at individet skal vælge dem alle, men i stedet selv tage stilling til, hvilke af de 17 punkter individet gerne vil arbejde med. Dette er i tråd med, at kontrakten på den ene side skal være ens for alle kommunikative systemer, men på den anden side ikke skal være ens, for at de forskellige kommunikative systemer kan knytte an til den. Når individet har udvalgt de punkter, som dette ønsker at forpligte sig til at overholde, klikkes der på *"Afgiv løfte"*, og dermed er kontrakten mellem staten og individet indgået (Web 40: 1tonmindre.dk). Afgivelsen af klimaløftet kan dog også iagttages ud fra en foucaultiansk optik, nærmere bestemt som en selvteknologi, hvor det er op til det enkelte individ at styre sig selv ud fra den individuelle forpligtelse vedkommende har indgået. Dette vil der blive set nærmere på i det næste afsnit.

3.4.1.3 Kampagnen som selvteknologi

Som nævnt i kapitel 2 er en selvteknologi kendetegnet ved, at individet kan påvirke sig selv ved hjælp af egne midler eller ved hjælp fra andre. I tilfældet med kampagnen gives individet mulighed for at påvirke sig selv ved hjælp af andre. At det er en selvteknologi, som udformes individuelt ses ved, at hvert enkelt individ forpligter sig til at nedsætte sin CO₂-udledning, men på hver sin måde. Desuden er det en selvteknologi, fordi individet arbejder på sig selv. Der er tale om den governmentale magtform, som udøves ved, at individet vælger at forpligte sig til selvteknologien, som består i selve kontrakten, hvori klimaløftet afgives. Selve selvteknologien udformes ved hjælp af en CO₂-beregner, hvor den enkelte har mulighed for at beregne sit CO₂-udslip og efterfølgende få forslag til, hvordan det kan nedbringes. Selvteknologien kommer i spil, når individet vælger at afgive et klimaløfte, da individet dermed forpligter sig til at gennemføre den styring som den individuel designede selvteknologi tilbyder.

Som en ekstra del af selvteknologien søges individet motiveret til at fortsætte. Dette sker ved, at der er mulighed for på forskellige måder at samle point og derigennem vinde præmier (Web 32: 1tonmindre.dk). På hjemmesiden er der også mulighed for at deltage i quizzet, hvor der skal svares på spørgsmål omkring CO₂-udslip og ved at svare rigtig fås flere point i konkurrencerne. Der er dermed indbygget en mekanisme, som gør, at de, der knytter an til selvteknologien, får mere viden indenfor det område, hvor de styrer sig selv (Web 37: 1tonmindre.dk).

Et andet blik der dog kan supplere selvteknologien, er det aspekt, der kan iagttages som en moralisering af individet gennem kampagnen. Selve sloganet for kampagnen lyder; *"Tag ansvar for fremtiden - nedsæt dit CO₂-udslip."* Altså søger staten at få individet til at påtage sig et ansvar og således knytte an til kampagnen. Hele hjemmesiden bugner decideret af råd om, hvordan individet kan være mere ansvarligt for fremtiden (Web 41: 1tonmindre.dk).

Kampagnen kan altså iagttages ud fra Luhmann, hvor der kommunikeres igennem leg. Desuden kan der ud fra den semantiske socialdimension iagttages, at der skabes et skæbnefællesskab, og som nævnt kan kampagnen ud fra Foucault iagttages som en selvteknologi. Men spørgsmålet er, hvad kampagnens rationale egentlig er. Måske rationalet skal identificeres ved at se på udvalgte styringsteknologiers relationer til hinanden. Dette vil næste afsnit se nærmere på.

3.5 Relationen mellem CO₂-kvoter, 1 ton mindre kampagnen og grønne afgifter

Der kan identificeres et spændingsforhold mellem to af statens initiativer. Det ene initiativ er CO₂-kvoter, som reguleres på EU-niveau og det andet er *1 ton mindre* kampagnen. Der er den paradoksale relation mellem de to styringsinstrumenter, at fordi, der er indført CO₂-kvoter, kan det ikke svare sig at spare på strømmen, som *1 ton mindre* kampagnen ellers lægger op til. Den strøm, der bliver sparet bliver blot solgt som kvoter til et andet land, der så forurener den mængde mere i stedet for. Altså er der ingen CO₂-udledningsbesparelser (Klimakampagne: Der er ingen CO₂-grund til at spare på elektriciteten). Det tyder derfor på, at der ligger noget andet bag kampagnen end blot at mindske CO₂-udledning.

Om rationalet bag kampagnen udtaler Anders Larsen, daværende direktør for Institut for Miljøvurdering følgende:

"I sig selv har det ene ton per mand ikke den store betydning. Men det er et meget positivt signal at sende, at det er et problem, som vi i fællesskab skal få løst. Problemet er, at det politisk er meget svært at komme igennem med afgifter. Så man skal først skabe en forståelse blandt befolkningen om, at det er et fælles problem. Det kan man så gøre i form af den her kampagne" (Miljøkampagne: Danskerne smider et ton hver).

Denne udtalelse er interessant set i relation til de tidligere analyserede styringsinstrumenter, her især *Forårspakke 2.0*, som er et eksempel på suveræn magtudøvelse, der netop indebærer indførelse af flere grønne afgifter. *Forårspakke 2.0* blev som tidligere nævnt vedtaget i foråret 2009 og er derfor kommet betydeligt efter *1 ton mindre* kampagnen. Kampagnen kan derfor ses som værende en del af det rationale, som Anders Larsen henviser til, det vil sige en kampagnen, der bruges til at vise vejen for andre styringsinitiativer – de grønne afgifter og CO₂-kvoterne. Kampagnen kan derfor iagttages som værende en informationskampagne frem for et styringsinstrument.

3.6 Det komplekse styringsfelt

De foregående afsnit afspejler den kompleksitet, der er ved styring på klimaområdet. Som det fremgår, er der identificeret forskellige magtformer, som anvendes i kombination. Dette kan også kaldes magthybrider.

Som nævnt i afsnit 3.2.2 er der tale om et biopolitisk sikkerhedsrationale. Biopolitikken fungerer derfor i samspil med sikkerhedsmekanismerne som en slags 'boble'. Inde i denne boble findes den suveræne, disciplinære og den governmentale magtform samt selvteknologierne. Disse forskellige former for magtudøvelse, der sker gennem de præsenterede teknologier og de dertilhørende instrumenter, bruger biopolitikken og sikkerhedsforanstaltninger som rationale til styring af befolkningen og virksomhederne. Dette underbygges af Foucault, der skriver, at der kan være andre magtformer til stede end governmentality, hvorved han åbner op for, at der kan dannes magthybrider. Det er netop, hvad der er tilfældet her, da der også identificeres den suveræne magtform i form af stigende grønne afgifter og den disciplinære magtform i kraft af *'lov om redegørelse for samfundsansvar.'* Netop disse magtformer samt hybriderne af disse afspejler kompleksiteten ved klimaproblematikken. Dette ses yderligere i kommunikationen, som kan betegnes som værende polyfon. Med begrebet polyfoni menes følgende:

"Polyphony is defined as a "multiplicity of independent and unmerged voices and consciousnesses <...> , each with equal rights and its own world [that] combine, but do not merge, into the unity of an event"" (Belova 2006: 9).

Det vil sige, at staten som organisationssystem vil knytte an til adskillige koder i deres kommunikation, for derved at kunne kommunikere med systemer, der kommunikerer i andre koder. Det at håndtere polyfonien kan dog iagttages som værende en ledelsesudfordring for staten. Jo flere koder, der er på spil i kommunikationen, desto større vil kompleksiteten være (Andersen 2002: 27). Når de kommunikative processer analyseres både på et overordnet plan fra statens side samt mellem stat og virksomhed fremstår kommunikationen som værende polyfon. For at sikre tilknytning, søger staten at tilpasse sin kommunikation efter, hvilket system staten har til hensigt at irritere. Den videnskabelige kode optræder dog som en form for forudsætning for de øvrige systemers kommunikation. Hvert system søger således at kommunikere om videnskaben dog ud fra hver deres kode. Der er altså tale om den videnskabelige logik som en generel betingelse for de øvrige koder. Det skyldes, at klimakommunikationen i bund og grund handler om problemer, der først bliver iagttaget som problemer, når de iagttages gennem en videnskabelig optik. De økonomiske og moralske konsekvenser var aldrig blevet artikulert i kommunikation såfremt videnskaben ikke havde artikulert visse problemer i udviklingen.

De kommunikative processer mellem stat og virksomhed er dog oftest præget af økonomi. Det mest tydelige eksempel er endnu engang klimakompaset.dk. Det videnskabelige rationale står ikke frem på siden, der fungerer som vidensportal for virksomheder, som søger informationer om at udarbejde en klimastrategi. Den tydeligste logik, der kommunikeres fra hjemmesiden, er økonomi. Altså en økonomisk kodning, for således at få virksomhederne til at knytte an til kommunikationen. Der inddrages ikke moralske rationaler, hvilket staten kan siges at være blind for i deres kommunikation til virksomhederne.

Mellem stat og individ tematiseres kommunikationen ligeledes som økonomisk med rationaler som besparelser for individer, men til også gennem den moralske kode samt legens kode. Bemærkelsesværdigt er det dog, at staten som sådan søger at moralisere individet, men ikke virksomheden. Altså tilpasser staten sin kommunikation og kommunikerer polyfont for at forbedre tilknytningsmulighederne til denne.

Forskellene i kommunikationen kunne dog tyde på blinde pletter i statens iagttagelser. Den måske væsentligste blinde plet i statens kommunikation er selve løsningsmodellen på klimaproblematikken. Den markerede side af forskellen dækker de løsningsmodeller, som staten kommunikerer omkring klima – nedbringelse af CO₂. Den umarkerede side derimod, dækker over alternative løsninger på de stigende temperaturer og øvrige klimaforandringer, såsom at plante flere træer, hvilket vil sænke temperaturerne;

”Til den tid (red. om 30 til 40 år) kan vi kompensere for det manglende (red. CO₂) optag. Det svarer til 5000 træer per person. De næste 5000 skal vende udviklingen, så temperaturen begynder at falde igen” (Tony og træerne).

Andre alternativer kommer fra Bjørn Lomborg, blandt andet en løsningsmodel som indebærer at skabe kunstige skyer med skibe og sænke temperaturen:

”Man sender 1900 førerløse skibe ud på havene, hvor de sejler rundt og oppisker saltvandet. Det skaber skyer, som vil lægge en dæmper på varmen fra Solen” (Global opvarmning kan standses).

Selve alternativerne er som sådan irrelevante for nærværende opgave. Det, der er relevant, er selve eksklusionen af det, som ikke passer ind i den markerede side i statens kommunikation. Der, hvor inklusionen indtræder, kan de forskellige systemer knytte an eller ej, i dette tilfælde de virksomheder og individer, som respektivt vælger eller fravælger at deltage i de forskellige tiltag, som staten tilbyder. Alligevel synes det dog nærmest utåleligt ikke at knytte an til de forskellige tiltag. Forskere som Bjørn Lomborg⁶, der ikke knytter an til de forskellige tiltag og decideret erklærer kommunikationen uvidenskabelig, ekskluderes fra det kommunikative system, som staten repræsenterer, hvorimod systemerne inkluderes såfremt de vælger at lave en klimastrategi i tråd med statens anbefalinger. Denne inklusionsproces er en videreartikulering af den grundlæggende system] omverdens forskel. Inklusionen dannes nemlig i kraft af det ekskluderede som således danner en omverden for det inkluderede. Det ekskluderede bliver dog aldrig markeret, men blot kategoriseret som ikke-inkluderet – hvilket resulterer i, at staten kan iagttages som værende blind

⁶ Bjørn Lomborg optræder i denne kontekst som repræsentant for et bagvedliggende system..

for den umarkerede side af forskellen og derved de alternative løsningsmodeller. Der fokuseres udelukkende på den markerede sandhed.

3.7 Opsummering

I dette kapitel er det blevet analyseret, hvilke kommunikative processer, der er spil i forbindelse med statens styring af henholdsvis virksomheden og individet indenfor klimaområdet ud fra Luhmann. Desuden er magtrelationerne mellem staten og henholdsvis virksomheden og individet blevet analyseret ud fra Foucault.

Staten kommunikerer ud fra en videnskabelig og økonomisk logik, men med afsæt i den videnskabelige logik. Semantisk set er tematiseringen bæredygtighed, men socialdimensionen fremstår altomfattende ved, at *os* dækker alle på kloden. Der opstilles først en forskel i socialdimensionen, såfremt de kommunikative processer støder sammen, og der skabes dissensus til statens kommunikation – dermed skabes den umarkerede side *dem*. Statens kommunikation bygger på viden fra FN's klimapanel og munder derigennem ud i et biopolitisk sikkerhedsrationale.

Ledelsesrationaliteten *governmentality* gennemsyrrer nogle af statens styringstiltag. *Governmentality* er kendetegnet ved at have befolkningen som mål, hvilket er tilfældet med kampagnen *1 ton mindre* samt opfordringen om deltagelse i Global Compact og klimakompasset.dk. Brugen af selvteknologien *1 ton mindre* er af rådgivende karakter i kraft af, at det er op til den enkelte virksomhed og det enkelte individ at knytte an til den selvteknologi som tilbydes af staten.

Der kan også identificeres suveræne tiltag fra staten i form af *Forårspakke 2.0* og CO₂-kvoter samt disciplinære tiltag i form af *lov om redegørelse for samfundsansvar*. Der er således tale om styringstiltag af forskellig art. Men som identificeret i statens kommunikation er styringen indenfor klimaområdet indpakket i 'bobletanken' om sikkerhed og biopolitik, hvilket indebærer, at det skal undgås, at befolkningen bliver truet af den globale opvarmning, hvorfor der kan siges at være tale om magthybrider. Altså er der tale om et komplekst felt, hvor stræben efter styring ikke blot er lige til. Endvidere ses det, at staten kommunikerer i mange koder, hvilket dog medfører, at den gennem dens markeringer i kommunikationen konstruerer blinde pletter i optikken.

Kapitel 4: Arlas klimainitiativer

I dette kapitel vil Arla være genstand for analyse – nærmere bestemt deres initiativer i forbindelse med klimaproblematikken. Først vil der være en kort præsentation af virksomheden med nogle facts om blandt andet, hvornår de blev stiftet, og hvilket marked de er på i Danmark. Derefter vil fokus være på den viden, der ligger til grund for Arlas klimaindsats set i lyset af Foucaults tanker om den viden, der ligger til grund for en styringsteknologi. Derefter vil der blive set nærmere på Arlas klimastrategi ved først at dekonstruere strategiens fire indsatsområdet og derefter ved at iagttage strategien med et kritisk blik. Efterfølgende vil klimaspiren.dk blive analyseret, med henblik på at dekonstruere kommunikationen og se nærmere på formålet med hjemmesiden. Dette afsnit efterfølges af et afsnit om Arlas kommunikation til forbrugeren set i lyset af Arlas rolle som virksomhed. Derefter vil Arlas brandingkampagne *Tættere på Naturen* være til genstand for analyse med henblik på at iagttage denne ud fra Urs Stähelis tanker om the popular og at se nærmere på Arlas differentiering fra omverdenen. Efterfølgende vil rationalet bag Arlas klimainitiativer blive analyseret. Men først en kort indledning om virksomheden Arla.

4.1 Arla Foods Amba – en indledning til Arla

Arla Foods blev stiftet ved sammenlægningen af det tidligere MD Foods og Arla den 17. april år 2000 (Web 42: arlafoods.dk) Arla Foods amba ejes af danske og svenske andelshavere (Arla Foods 2008a: 1). Det er andelshaverne, som leverer den mest centrale råvare – komælk. Arla har salgskontorer i 27 lande og eksporterer mejeriprodukter til over 100 lande. Der er mange led i forbindelse med Arlas produktion af produkter: Gården, transport, mejeriet, kunden og forbrugeren. (Web 43: arlafoods.dk). Arla er den virksomhed, der producerer mest, når virksomheden sammenlignes andre mejerier i Danmark. De producere 4.018 mio. kg om året. Det mejeri, der producere næstmest er Mammen mejeri A/S, og de har en produktion på 61 mio. kg – det vil sige langt mindre end Arla (Web 44: mejeri.dk). Derfor kan det marked, som Arla er på i Danmark karakteriseres som et monopolitisk marked med Arla som monopol. Arla agerer dog ikke kun på det danske marked, men også på internationale og eftersom, der er tale om en globalt producerende og afsættende virksomhed, ville det ikke være meningsfuldt at afgrænse sig fra dette aspekt. I det omfang det er empirisk relevant at inddrage det internationale aspekt, vil det blive gjort.

Indledningsvis er der her blevet præsenteret facts omkring virksomheden Arla. For at komme mere i dybden med virksomheden vil følgende afsnit fokusere på det vidensgrundlag, som Arla arbejder ud fra.

4.2 Vidensgrundlaget for Arlas klimaindsats

Ifølge Foucault ligger der altid en viden til grund for udøvelsen af magt (Foucault 1982: 212). For at undersøge, hvorvidt Arlas klimaindsats fremtræder som en selvteknologi, kræver det, at det først undersøges, hvilken viden, der ligger til grund for denne. Dette vil der blive set nærmere på i det følgende.

Til spørgsmålet om, hvad der ligger til grund for Arla klimastrategi, svarer Jan Dalsgaard Johannesen, Arlas koncernmiljøchef følgende:

”Det er der flere ting der gør. Punkt et så er det mange år siden at vi i vores miljøstrategi sagde, at indenfor klima, der vil vi have en specialestrategi, som går lidt dybere. Og det var faktisk samtidig med, at både Al Gore tog rundt og fortalte om det i verden, men også samtidig med, at der kom en rapport fra FOA⁷, der hedder livestock’s long shadow,—og så kom STERN-rapporten også og understøttede dette. Allerede dengang for ca. 4 år siden besluttede vi, at det må vi hellere til at tage seriøst og gøre noget på klimaområdet” (Interview 2).

På baggrund af denne udtalelse kan det konkluderes, at rapporterne *’livestock’s long shadow – environmental issues and options’* og *’Economics of Climate Change – Stern Review Final Report’* er den viden, som Arla kommunikerer ligger til grund for deres klimaindsats. Det er derfor disse rapporter, der vil blive set nærmere på med henblik på at analysere, hvilken viden, som Arla har valgt at bygge deres interne klimaindsats på. I det følgende vil det blive analyseret, hvordan specifikke begrebsnetværk kommer til udtryk i de to rapporter samt hvordan de, som bestemte vidensformer, er med til at skabe Arlas klimaindsats, idet rapporterne tilbyder et begrebsnetværk. Indenfor dette begrebsnetværk giver mening at problematisere klimaproblemet og for Arla som virksomhed at forsøge at være med til at løse det. Først vil der blive set nærmere på indholdet af *’livestock’s long shadow – environmental issues and options’* rapporten.

4.2.1 Viden hentet fra *’livestock’s long shadow – environmental issues and options’*

Betegnelsen *’livestock long shadow’* anvendes i forsøg på at skabe opmærksomhed omkring landbrugets bidrag til klimaforandringer, luftforurening, nedbrydning af land, jord og vand samt reduktion i biodiversiteten (Steinfeld et al 2006b: iii). Rapportens formål er at vurdere

⁷ Food and Agriculture Organization of the United Nations, står i spidsen for internationale tiltag, der forsøger at modarbejde hungersnød (Web 45: fao.org).

kreaturektorens fulde påvirkning i forbindelse med klimaproblemer. Parallelt med dette vil der, som løsning blive undersøgt potentialet i teknologi og politiske tiltag for at dæmpe de klimamæssige konsekvenser (Steinfeld et al 2006a: xx). Netop fordi rapporten har fokus på miljøproblemer, har den ikke udelukkende fokus på klimaproblematikken, denne er kun en delmængde, hvilket også er tilfældet hos Arla, hvor klimastrategien er en del af en større miljøstrategi. Dette vil blive uddybet nærmere i afsnit 4.3.

På baggrund af begrebet '*Livestock*', som på dansk betyder besætning/kreaturer, aktualiseres der en række begreber i forbindelse med dette. For det første aktualiseres *efterspørgsel*. Efterspørgsel aktualiseres i form af en stigende efterspørgsel efter kød, mælk og æg som følge af stigende indkomster og den voksende befolkning og urbanisering (Steinfeld et al 2006c: 3). For det andet aktualiseres begrebet *knaphed*. Dette i form af, at en stigende knaphed på de ressourcer, som kreatursektoren bruger, ressourcer som også anvendes af andre sektorer (Steinfeld et al 2006c: 3). Også begrebet *klimaforandringer* aktualiseret, hvilket fremgår af følgende:

“Livestock have a substantial impact on the world’s water, land and biodiversity resources and contribute significantly to climate change” (Steinfeld et al 2006c: 4).

Som det fremgår af citatet kommunikerer der en sammenhæng mellem kreaturhold og klimaforandringerne. Desuden skrives:

“With rising temperatures, rising sea levels, melting icecaps and glaciers, shifting ocean currents and weather patterns, climate change is the most serious challenge facing the human race” (Steinfeld et al 2006a: xxi).

I dette citat kan identificeres begrebet *trussel*, som regeringen også kommunikerer i kraft af, at der bliver kommunikeret, at det er *“the most serious challenge facing the human race”* at håndtere de stigende temperaturer, stigende vandstande osv. Det er dog ikke rapportens eneste fokus. Denne har også fokus på fedme samt, hvilke konsekvenser den stigende produktivitet har:

“The livestock sector is also a primary player in the agricultural economy, a major provider of livelihoods for the poor and a major determinant of human diet and health” (Steinfeld et al 2006d: 267).

I rapporten kommunikeres direkte, at det netop er igennem kvæghold, at der er mulighed for at nedbringe udledningen af drivhusgasser (Steinfeld et al 2006a: xxi-xxii).

Opsamlende kan rapporten fra FOA siges at være det videnskabelige fundament for Arlas klimainsats. Det økonomiske fundament finder Arla derimod i *‘Economics of Climate Change – Stern Review Final Report’*, hvilket vil blive uddybet i det næste afsnit.

4.2.2 Viden hentet fra *‘Economics of Climate Change – Stern Review Final Report’*

Rapportens udgangspunkt er, som titlen indikerer, økonomisk i modsætning til rapporten fra FOA, hvis fokus var hungersnød og mangel på fødevarer. Altså en anden form for knaphed. I rapporten står at klimaændringerne repræsenterer en hel særlig udfordring for økonomien. Det er den største og mest vidtrækkende markedsfejl, der nogensinde har kunnet identificeres (Stern 2007: i). Følgende angives som rammen for rapporten:

“If these investments are made wisely, the costs will be manageable, and there will be a wide range of opportunities for growth and development along the way. For this to work well, policy must promote sound market signals, overcome market failures and have equity and risk mitigation at its core” (Stern 2007a: i).

I citatet aktualiseres begrebet *investering*, som endvidere knyttes an til begrebsnetværket bestående af *muligheder for vækst* samt *udvikling*. Rapporten fokuserer således på, hvad der økonomisk kan gøres for at undgå økonomisk nedgang som et resultat af klimaforandringerne. Dette underbygges yderligere af følgende citat:

“Climate change presents a unique challenge for economics: it is the greatest example of market failure we have ever seen. The economic analysis must be global, deal with long time horizons, have the economics of risk and uncertainty at its core, and examine the possibility of major, non-marginal change. Analysing climate change requires ideas and techniques from most of the important areas of economics, including many recent advances” (Stern 2007b: 1).

Ifølge rapporten er der beviser for, at det at ignorere klimaforandringer vil ødelægge den økonomiske vækst. I stedet vil en håndtering af klimaforandringer være en pro-vækst strategi i det længere perspektiv, og dette kan gøres på en måde uden at skulle begrænse væksten i de rige og fattige lande. Jo tidligere, der bliver handlet, desto mindre omkostningsfuldt vil det være (Stern 2007a: ii). Desuden fremgår det af rapporten, at klimaforandringerne truer livets elementære vilkår i form af adgang til vand, fødevareproduktion, sundhed og brugen af landet og miljøet (Stern 2007a: vi). Forurening har været og fortsætter med at være drevet af økonomisk vækst, men en stabilisering af drivhusgassernes koncentration i atmosfæren kan forenes med en fortsat økonomisk vækst (Stern 2007a: xi).

Opsamlende kan det siges, at den viden, der ligger til grund for, at Arla er Stern-rapporten viser, at det økonomisk kan betale sig. Deroverfor står FOA-rapporten, som viser en sammenhæng mellem det at holde kreaturer og klimaforandringer.

Efter at have analyseret, hvilken viden, der ligger til grund for Arlas klimastrategi, vil selve klimastrategien være genstand for analyse i det følgende afsnit.

4.3 Arlas klimastrategi

I dette afsnit vil fokus være på Arlas klimastrategi, som blev lanceret i marts 2008. Målet med strategien er, at virksomheden reducerer sit CO₂-udslip med 25 pct. inden 2020 (Bilag 2). I dette afsnit vil klimastrategien først blive iagttaget med en luhmanniansk optik med henblik på at dekonstruere klimastrategien ud fra en semantik- og formanalyse. Dette gøres først overordnet og derefter iagttages Arlas kommunikation om de fire indsatsområdet: kvægbrug, fødevareproduktion, transport og emballage (Bilag 2). Afslutningsvis vil klimastrategien og herunder kommunikationen omkring de fire indsatsområdet blive iagttaget i et styringsperspektiv med afsæt i Niklas Roses tanker om ansvarliggørelse, men med det for øje, at der måske kun kan identificeres tendenser, idet Arla er tidlig i processen.

4.3.1 En dekonstruktion af Arlas klimastrategi

I marts 2008 præsenterede Arla deres klimastrategi 2020 som en del af den overordnede miljøstrategi, der udspringer af fra CSR-strategien *Vores ansvar*. Miljøstrategien har blandt andet fokus på områderne vand, energi og affald og vil derfor ikke være genstand for analyse. Dog vil

miljø blive inddraget i det omfang Arla anvender miljø som en overordnet kommunikation, hvor indenfor klimakommunikationen aktualiseres (Bilag 2).

Som overskrift til klimastrategien står der:

”Arla tager et stort skridt for klimaet. Orkaner, oversvømmelser og tørke er konsekvenserne af en alt for stor CO₂-udledning i verden. Arla Foods sætter nu klimaet på dagsordenen for at tage sin del af ansvaret for et bedre klima” (Bilag 2).

Af dette fremgår, at der - ligesom i statens kommunikation – kan identificeres, at der opstilles et trusselbillede i forbindelse med klimaproblemstillingen ved at skrive, at konsekvenserne af stigende CO₂-udledning blandt andet er orkaner, oversvømmelser og tørke. Derigennem argumenterer Arla for, at de nu vil tage ansvar for et bedre klima for – underforstået – at mindske trusselen. Dermed kommunikerer på den markerede side af forskellen ansvar | ikke ansvar i tråd med Niklas Roses tanker om ansvarliggørelse, som vil blive uddybet nærmere i afsnit 4.5. Forskellen mellem Arlas kommunikation og statens er dog, at Arla ikke kommunikerer befolkningen og dermed ikke knytter an til den biopolitiske problemstilling i modsætning til staten, som netop kommunikerer biopolitik. I stedet kommunikerer Arla, at de tager ansvar.

Klimastrategien artikulerer fire fokusområder: kvægbrug, transport, fødevareproduktion og emballage. Netop fordi Arla er et andelsselskab, har de mulighed for at se på hele værdikæden fra jord til bord. Arla vil derfor støtte og samarbejde med landbrugets brancheorganisationer på virksomhedens primære markeder i Sverige, Danmark og Storbritannien med henblik på at nedbringe CO₂-udledningen (Web 46: arlafoods.dk). I klimastrategien kommunikeres:

”Klimastrategien, der skal løbe frem til år 2020, vil være udgangspunktet for mere målrettede initiativer” (Bilag 2).

Som mål har Arla fastsat, at deres CO₂-udledning skal nedbringes med 25 pct. frem til 2020 med 2005 som basisår. Iagttages dette ud fra en luhmanniansk optik, vil det sige, at når Arla vælger at lancere en klimastrategi som denne, konstruerer virksomheden forudsætningerne for omverdens forventninger – det forventes nu, at Arla lever på til løftet om en reduktion i CO₂-udledningen på 25 pct. Derfor forpligter de sig til at leve op til disse forventninger, hvilket påvirker virksomhedens

fremtidige beslutninger. Iagttages beslutninger som organisationssystemers basale rekursive kommunikation, kan planlægning iagttages som organisering af beslutninger af anden orden (Luhmann 2005: 361 & Andersen 2002: 45). Altså beslutninger om præmisser for fremtidige beslutninger – dette er netop, hvad Arla gør – klimastrategien er en præmis for Arlas fremtidige beslutninger. Klimastrategien fungerer som organisering af kommunikation, og derfor kan klimastrategien iagttages som værende kompleksitetsreducerende. Dette som følge af, at strategier er en aktualisering og derigennem en definition af, hvilke symbolske medier, blikke og sprog, der skal benyttes i organisationssystemet. Klimastrategien er altså konstituerende for hele den måde, hvorpå et Arla iagttager sin omverden og dermed sig selv (Andersen 2002: 45). Med andre ord opnår Arla ved at lancere en klimastrategi, at de iagttager sig selv og deres omverden ud fra koden ansvar for klimaet] ikke ansvar for klimaet. Da strategien netop er en beslutning for præmisser for fremtidige beslutninger, afspejler det, at der er tale om en proces, som ikke slutter foreløbigt. I det følgende afsnit, som omhandler de fire indsatsområder, vil fokus derfor være på, hvor langt Arla er kommet i processen indtil nu ved at gøre kommunikationen omkring de fire indsatsområder til genstand for en semantik- og formanalyse.

4.3.1.1 De fire indsatsområder

I forbindelse med indsatsområdet kvægbrug har Arla formuleret tre fokusområder: 1) fodersammensætning 2) at kvægbruget skal udnytte de værdistoffer som er i gødningen og 3) at der skal etableres en biogasproduktion på affaldsstofferne (Bilag 2). Gården står for cirka 80 pct. af Arlas samlede CO₂-udslip i hele produktionskæden. Arla har derfor valgt i samarbejde med andelshavere, andre mælkeleverandører og brancheorganisationer og universiteter at erhverve mere viden om, på hvilken måde gårdens udslip af drivhusgasser kan reduceres. Arla har igangsat nogle fælles forskningsprojekter for Danmark, Sverige og Storbritannien med henblik på at kunne beregne mælkeprodukternes miljøpåvirkning fra jord til bord (Årsrapport 2008: 12-13). Som det fremgår, kommunikerer der hen over forskellen viden] ikke viden ud fra en kommunikation om at forske mere – herved installeres også en tidsdimension med en før] efter dikotomi ved at Arla gennem forskningen søger at producere viden om, hvordan CO₂-udledningen fra gården, og dermed kvægbruget, skal nedbringes. Ved at kommunikere på denne måde i forbindelse med en klimastrategi får Arla kommunikeret ud fra den semantiske socialdimension med dikotomien os] dem betydende os, der gør noget for klimaet kontra dem, der ikke gør noget for klimaet. Dette

selvom indsatsen i første omgang indebærer at forske i problemstillingen og ikke umiddelbart at løse det. Dette fremgår også af følgende udtalelse fra Jan Dalsgaard Johannesen:

”Vi har blandt andet valgt at deltage i et forskningsprojekt på området, der gerne skal munde ud i, at vi bliver i stand til rådgive landmændene og eventuelt på et senere tidspunkt kan opsætte nogle konkrete målsætninger for, hvordan vi får CO₂-udledningen ned på kvægbrug” (Web 47: arlafoods.dk).

Som det fremgår, kommunikeres der også her over forskellen før¹ efter. Desuden kan der formanalytiske identificeres, at kommunikationen tematiseres ud fra det videnskabelige funktionssystem.

En anden del af Arlas klimastrategi er forsøget på at mindske forbruget af diesel i forbindelse med transport og at køre de kortest mulige strækninger. Desuden har virksomheden investeret i nye biler med moderne motorer, chaufførerne uddannes til at kører brændstofsbesparende, hastigheden sænkes og bæredygtige brændstoffer anvendes (Årsrapport 2008: 17). Anvendelsen af biodiesel er fortsat på forsøgsbasis. Arla gennemfører forsøg med brændstof lavet af afdøde dyr og slagteriaffald. Her kommunikeres altså om potentielle ændringer i fremtiden, men nuværende tidspunkt testes der fortsat. Ligesom tidligere installeres en tidsdimension ud fra et fremtidsbillede, der igen kan ændres såfremt forskningen ændrer den viden, Arla har opnået indtil videre.

Også i forbindelse med fødevareproduktion knytter Arla an til det videnskabelige system. De har sammen med AgroTech, Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet og Dansk Kvæg startet et forskningsprojekt hvor ph.d studerende i Arla Foods Anna Flysjö, som er taget til New Zealand i forsøg på at finde svar på spørgsmål som *”Hvordan måler man, hvor meget mælkeproduktionen på en gård belaster klimaet?”* og *”Og er det muligt at vurdere, at et landbrugssystem er mere miljøvenligt end et andet?”* (Web 48: arla.dk).

I ph.d projektet er målet at få kortlagt den udledning af drivhusgasser, som der sker fra mark til mejeri. Endvidere skal der udformes en model, der gør det muligt at sammenligne forskellige mælkeproduktioners klimapåvirkning. Anna Flysjö udtaler følgende:

"Fødevarer udgør en stor del af den samlede miljøpåvirkning og er samtidig det sværeste område at kortlægge klimamæssigt. Et biologisk system er meget komplekst. Derfor er der fx stor usikkerhed forbundet med at måle, hvor meget metangas en ko udleder. Det afhænger bl.a. af foderet. Til sammenligning er det enkelt at måle, hvor meget kuldioxid en bil leder ud" (Web 48: arla.dk).

Målet er således at udarbejde en model, der vil muliggøre målingen af miljøbelastningen på produktniveau, det vil sige, hvor meget miljøbelastning hvert enkelt produkt er årsag til. Desuden skal Anna Flysjö udpege de mest oplagte områder i værdikæden fra jord til bord, hvor det er muligt at nedsætte CO₂-udledningen. Jan Dalsgaard Johannesen udtaler følgende:

"I dag mangler vi viden om, hvordan arbejdet ude hos landmændene påvirker miljøet. Som noget nyt går Arla nu sammen med forskere og rådgivere for at finde ud af, hvor vi kan sætte ind for at få nogle reelle miljøforbedringer i vores mælkeproduktion" (Web 48: arla.dk).

Arlas ændringer i emballagen indebærer følgende tre indsatsområder:

- Anvendelse af materialer med lav miljøbelastning.
- I højere grad anvendelse af materialer der kan genbruges.
- Minimering af emballagemængden.

En markant del af den miljøpåvirkning, der kommer fra emballage stammer fra selve produktionen af emballagen. Dette er Arla bevidst om, og derfor er deres strategi i fremtiden at stille krav til de producenter, som leverer den største andel af Arlas emballage. Helt konkret har Arla nedsat en gruppe på tværs af landene, der samarbejder tæt omkring problemstillingen med emballage. Dette samarbejde har blandet andet medført udviklingen af et redskab til at beregne CO₂-udledningen fra forskellige former for emballage. Hvordan Arla styrer i denne forbindelse, er altså gennem samarbejde og dialog, hvor forbrugerne adspørges direkte om visse tiltag, men også får mulighed for at give feedback via Arla Forum, som er en portal, hvor forbrugeren kan kommunikere direkte med Arla. I forbindelse med Arlas produktion af emballage har Arla indsamlet information fra deres forbrugere. Dette er blandt andet blevet gjort, da emballagen af Harmonie mælk forsøgsvis blev ændret. Der kunne forbrugeren gå ind på arla.dk og tilkendegive deres mening (Web 49: arlafoods.dk).

I dette afsnit er klimastrategien blevet dekonstrueret, uden der dog er blevet set kritisk på, hvordan den faktisk virker i praksis. Derfor vil der i næste afsnit blive lagt et kritisk blik på klimastrategien.

4.3.1.2 Et kritisk blik på klimastrategien

I klimastrategien kan altså identificeres, at det er i fremtiden, at Arla vil arbejde målrettet på at nedbringe deres CO₂-udledning. Spørgsmålet er, hvordan dette skal opnås. I det foregående afsnit er der primært blevet redegjort for, at Arla vil reducere deres CO₂-udledning, men kun på få områder, *hvordan* de vil nedbringe den. For at der med Foucaults øjne kan være tale om selvstyring og dermed med Roses ord, at virksomheden er blevet ansvarliggjort, skal det analyseres, *hvordan* Arla styrer sig selv. Men som det fremgår af ovenstående dekonstruktion er Arla endnu ikke kommet så langt med implementeringen. I stedet kommunikeres forskning med henblik på i fremtiden at blive klogere på, hvordan Arla skal styrer sig selv. På emballagedelen kan der identificeres, at Arla styrer sig selv ved at samarbejde og have dialog med forbrugere og producenter omkring emballagen. Desuden kan der omkring transport identificeres, at de allerede nu har uddannet chaufførerne i at køre længst muligt på literen, hvorved der altså er tale om en økonomisk kodning.

Iagttages de andre indsatsområder kvægbrug og fødevareproduktion og til dels transport ses det at Arla fortsat forsker i flere løsninger og således ikke har færdigudviklet strategien for, hvordan de vil nedbringe CO₂-udledningen. Arla er altså i en proces, der ikke er slut endnu, hvor de sætter deres lid til forskningen. Iagttages dette ud fra Luhmanns teori om økologisk kommunikation er det videnskabelige system blevet irriteret af klimakommunikationen, og der er dermed skabt resonans. Men ifølge Luhmann kan det videnskabelige system ikke håndtere klimakommunikationen, hvilket fremgår af følgende citat:

"[...] scientific analysis does not serve to solve problems but to multiply them. It begins from problems that are solved or from problems having a chance of solution and inquires further"
(Luhmann 1986: 78).

Af citatet kan altså udledes, at det videnskabelige system ikke har som mål at løse problemer, i denne forbindelse klimaproblemerne, men i stedet at skabe flere problemer. Med andre ord har Arla lanceret en klimastrategi med henblik på at styre sig selv til at nedbringe deres CO₂-udledning. Det

kan identificeres, at de er blevet ansvarliggjort i kraft af de vælger at tage ansvar og gøre noget i forbindelse med klimaproblematikken. Men hvordan de skal styre sig selv, har de på en række områder overladt til det videnskabelige system at finde ud af, det system som kun kan iagttage ud fra sin egen kode, og som ifølge Luhmann skaber flere problemer i stedet for at løse problemer.

Arla har dog lanceret andre initiativer relateret til klimaproblematikken ud over klimastrategien. Blandt andet klimaspiren.dk som har børn og unge som målgruppe. Dette tiltag vil være genstand for analyse i det næste afsnit.

4.3.2 Klimaspiren.dk

Klimaspiren.dk blev lanceret i februar 2009. Det er Arlas økologiske mejeri-mærke Harmonie, der står bag initiativet i samarbejde med Landsforeningen Natur & Ungdom⁸ (Web 50: arlafoods.dk). Formålet er at skabe motivation hos børn og unge til at få en interesse for klimaproblematikken og at få dem til at erhverve sig mere viden om, hvordan der kan gøres en forskel indenfor klimaområdet. I denne sammenhæng lægger Arla vægt på *"hvordan vi sammen kan gøre en forskel"* og betoner dermed, at hjemmesiden skal etablere et fællesskab blandt børn og unge i forbindelse med klimaspørgsmålet (Web 51: klimaspiren.dk):

"Dette site er til alle danske børn og unge, der har lyst til at quizze, synge eller vide mere om klima, miljø og økologi. Sitet er også et mødested for klimainteresserede børn og unge. Formålet er at motivere børn og unge til at interessere sig for klimaet og blive klogere på, hvordan vi sammen kan gøre en forskel" (Web 52: klimaspiren.dk).

Ved at lancere sitet med klimaspirene kommunikerer Arla i socialdimensionen, at brugerne deltager i det bæredygtige samfunds skæbnefællesskab. Brugere bliver en del af fællesskabet ved at lægge en stemme i urnen og dermed støtte klimaspirene, der støtter op om Natur & Ungdoms klimaprojekt Generation K (Web 51: arlafoods.dk). Ved at stemme bliver man en klimaspire (Web 52: klimaspiren.dk). Der sættes derfor en forskel op mellem klimaspire] ikke klimaspire. Dermed opstilles der forskel mellem de børn, som gerne vil tage ansvar, og dem der ikke vil tage ansvar.

⁸ Natur & Ungdom er en dansk forening for børn og unge til formål at fremme interesse, forståelse og glæde ved natur og miljø (Web 53: nogu.dk).

Hjemmesidens semantiske indpakning er leg, ligesom statens *1 ton mindre* kampagnen. Ved at kommunikere leg anvendes legen som et middel til at lære børnene om klimaproblemerne. Igennem legen opbygges fællesskabet og derigennem gives børnene indsigt i klimaproblemstillingen. Børnene gennemgår således en empowerment i kraft af, at de indgår i fællesskabet som en klimaspire (Andersen 2008: 151). Der lægges blandt andet op til leg gennem quizspørgsmål, hvor der kan optjenes lodder til en pulje. Fra denne pulje trækkes der vindere hver måned. Jo mere børnene quizzet, desto større chance har de for at vinde den store hovedpræmie (Web 54: klimaspiren.dk). Der er også mulighed for at lave sin egen musikvideo om klima og få den udvalgt som månedens musikvideo (Web 55: klimaspiren.dk).

På hjemmesiden kan der – ligesom i forbindelse med *Dit ansvar* – findes en lang række tips om, hvad der er bedst at gøre for klimaet. Arla forsøger derfor ved hjælp af klimaspiren.dk at forme børn til at blive klimabevidste individer. Ud over at lægge op til at forme et særligt individ lægger Arla dog også op til, at børnene kan være med til at bidrage med nye ideer og deltage i debatten. Arla skriver:

”Mange børn og unge har en holdning til økologi, miljø og klima. Og mange har rigtig gode ideer til, hvordan vi sammen passer bedst muligt på naturen. Harmonie® tror på, at deres holdninger og ideer kan være med til at gøre en forskel for klimaet og fremtiden. Derfor giver vi dem ordet her på sitet”(Web 52: klimaspiren.dk).

I forlængelse af denne empowerment opfordres målgruppen til at sætte en stemme på Generation K, som er et samarbejde mellem Arla og Natur & Ungdom (Web 56: klimaspiren.dk). Dette samarbejde skal fungere som en platform for en politisk diskussion i forbindelse med klimatopmødet i efteråret 2009. Det, der dog er mest bemærkelsesværdigt ved dette, er, at Arla gennem dette partnerskab bevæger sig udover den økonomiske logik og irriteres af den frivillige logik. Der er således tale om, at Arla parasiterer på Natur & Ungdoms kommunikation. Det tyder primært på en form for resonans fra det økonomiske system. Relationen mellem sociale bevægelser og Arla vil blive diskuteret nærmere i kapitel 6.

Udover klimaspiren.dk har Arla også kommunikeret klima til forbrugerne via deres egen hjemmeside. Denne kommunikation vil være genstand for analyse i det næste afsnit.

4.3.3 Arlas kommunikation til forbrugeren

Som en del af *Tættere på naturen* konceptet formidler Arla et vist ansvar som rækker udover organisationens egengrænser: Dit ansvar. Her opstiller virksomheden fem råd til, hvordan forbrugeren kan handle mere miljøbevidst. Måden hvorpå de fem råd kommunikerer på er informerende. Kommunikationen om *Dit ansvar* foregår via hjemmesiden, hvilket resulterer i en begrænset forbrugerskare. Her artikuleres blandet andet rådet til forbrugeren om ikke at købe mere mælk end de bruger (Web 57: arlafoods.dk). Det er en bemærkelsesværdig situation, at en virksomhed går ud med sådan et budskab, da Arla tjener på at sælge mere. Det er dermed umiddelbart i uoverensstemmelse med den økonomiske kode, som det tidligere er blevet identificeret, at virksomheden kommunikerer i. Yderligere står der;

”Køb hellere små produkter end store, hvis du alligevel ikke drikker så meget mælk eller spiser så meget yoghurt og ost ad gangen. Det er bedre for miljøet at købe to små end en stor, hvis du alligevel ender med at smide noget fra den store pakke ud” (Web 57: arlafoods.dk).

Derudover rådes forbrugeren til at kun at købe mælk med lang holdbarhed såfremt det virkelig er nødvendigt, idet produktionen af dette er mere CO₂ kostbar, genanvende emballagen samt at lade bilen stå og *”bruge benene”* (Web 57: arlafoods.dk).

Ingen af ovenstående råd kan umiddelbart dækkes ind under en kodning fra et funktionssystem trods, at det er en virksomhed, der kommunikerer. Det kan ej heller iagttages som en decideret styring af individet fra virksomhedens side. Det synes nærmere som en form for moralisering af forbrugeren, med det formål at få denne til at træffe mere klimavenlige beslutninger i forbindelse med indkøb af mejeriprodukter. Førend dette kan diskuteres yderligere er det relevant først at afdække, hvad moralen betyder i denne kontekst. Luhmann referer til moral som;

”[...] en særlig art kommunikation, som medfører henvisninger til agtelse og foragt. Her drejer det sig ikke om gode eller dårlige præstationer i specielle øjemed [...] men om hele personen, sådan som den agtes som deltager i kommunikation” (Luhmann 1995: 211).

Sat lidt på spidsen, kan der være tale om *”gode eller dårlige præstationer i specielle øjemed,”* når forbrugeren vælger eller fravælger at knytte an til de ovenstående råd. Dog må den kommunikative

interaktion mellem forbrugeren og virksomheden inddrages i overvejelserne, førend denne dekonstruerende af situationen afvises. Denne kommunikative relation mellem virksomhed og individ foregår primært gennem køb | ikke køb af produktet, hvorfor virksomheden kun kan iagttage og derigennem agte | foragte forbrugeren gennem selve købet af produktet. Virksomheden er blind for forbrugeren som ”*hele*.”

Lidt groft sagt kan der identificeres en dikotomi mellem agtelse | foragt.

”Funktionskoderne må befinde sig på et niveau af højere amoralitet, fordi de nødvendigvis må gøre begge deres værdier tilgængelige for alle systemets operationer” (Luhmann 1995: 213).

Det kan undre, at Arla forsøger at moralisere forbrugeren til at være mere miljøbevidst, da det umiddelbart virker som en statslig opgave. Dette skal dog ses som en reaktion på polycentrerings af staten. I takt med denne stigende polycentring, ses der nemlig en tendens til, at virksomheder og organisationer fra den private sfære træder ind på den politiske arena som aktive deltagere. Udviklingen går i mod, at erhvervslivet overtager en række af de funktioner, som staten førhen stod for (Andersen 2004: 247). Netop det, at erhvervslivet går ind og overtager en række funktioner er det, der kan sættes i forbindelse med Arla. I deres strategi omkring *Dit ansvar* går de ind og forsøger at moralisere individet på klimaområdet. Denne opgave med at moralisere ville tidligere kun have ligget hos staten, men ligger nu både hos virksomheden og staten – dog primært hos staten. Spørgsmålet er om Arlas kommunikation til forbrugeren afspejler, hvad forbrugeren efterspørger. I det næste afsnit vil der blive set nærmere på netop Arlas branding overfor deres omverden.

4.4 Arlas selvfremstilling gennem *Tættere på naturen*

I de foregående afsnit har fokus været på, hvilke initiativer Arla har igangsat i forhold til klimaspørgsmålet. Fokus har både været på deres egen selvstyring og deres kommunikation. I dette afsnit vil fokus blive hævet op på et mere overordnet plan ved se nærmere på, hvordan klimastrategien kan være til Arlas fordel – altså hvordan strategien kan være en del af Arlas forsøg på at foretage en semantisk indpakning af deres virksomhed med et klimaansvarligt skær. Arla kommunikerer, at de gennem kampagnen *Tættere på naturen* vil bruge blandt andet klimastrategien på at brande sig overfor deres omverden. Dette aspekt af Arlas klimainitiativer vil blive iagttaget ud fra Urs Stähelis tanker omkring the popular. Dette skyldes, at Stäheli tager afsæt i Luhmanns

semantiske analyse, men fører den et skridt videre, da han blandt andet har fokus på måden, hvorpå systemerne gør sig attraktive over for deres omverden. Urs Stäheli tanker om dette vil blive uddybet nærmere i det følgende afsnit, hvorefter de vil blive anvendt til analysere Arlas branding i forbindelse med kampagnen *Tættere på naturen*.

4.4.1 Urs Stähelis tanker om 'The Popular'

Urs Stäheli ønsker at tage afstand til de klassiske kulturelle studier, hvor the popular er kendetegnet ved følgende:

"The 'Popular' becomes a name for the capacity of 'the people' to re-articulate hegemonic cultural meanings" (Stäheli 2002: 112).

Med andre ord er det kun befolkningen, der er i stand til at genkode og skabe mindre eksklusive praktikker ved at kæmpe imod den herskende magtblok (Stäheli 2002: 112). Denne definition ønsker Stäheli at tage afstand fra og i stedet udvikle sin egen, som er:

"The Popular, then, means this hyper-universalism and its afterimages of failing differentiation. To be more precise: the Popular is the processing of this distinction between inclusionary universalism and dedifferentiation by different functional systems" (Stäheli 2002: 117).

Som det fremgår handler the popular om at få inkluderet så meget som muligt i systemet uden at blive dedifferentieret altså at flyde sammen med omverden, det vil sige, at forskellen system og omverden ikke længere opretholdes. Dette forudsætter dog ikke en efterspørgsel fra omverdenen efter denne inklusion, det er en proces, der går fra system til omverden.

Det er centralt at skelne mellem seriøs semantik, som er kendetegnet for succesfuldt differentierede systemer og populær semantik, der ikke på samme måde har en direkte sammenhæng med funktionel differentiering (Stäheli 2003: 280). Da den populære semantik ikke hører til et funktionelt system, ifølge Luhmanns teori om økologisk kommunikation, er der altså ikke noget system, der hedder the popular systemet. I stedet søges populærkommunikation anvendt af de funktionelt differentierede systemer for at fremme generaliserbarheden af deres eget system (Stäheli 2003: 279). Derfor er populær kommunikation relevant for de funktionelt differentierede systemer,

herunder også Arla som system, når Arla skal forsøge at inkludere så meget af deres omverden som muligt (Stäheli 2003: 282).

Selvom Stähelis udgangspunkt er at gøre op med tanken om, at der er en befolkning, som bestemmer, hvad der er hegemoniet lige nu, vender han dog lidt tilbage til mekanismen i slutningen af teksten *'The Popular in the Political System'*. Det vil sige, at han på den ene side har fokus på, at systemerne gør sig attraktive over for deres omverden, men på den anden side åbner han også op for, at der er et pres fra omverden, som gør, at systemerne kommunikerer, som de kommunikerer. At han åbner op for denne mekanisme fremgår af, at han inddrager forskellen befolkning | masse. Det nye i denne tanke er, at der befinder sig et begreb på den umarkerede side af forskellen – dette i modsætning til Luhmann, som forholder sig til andet end den markerede side, som er befolkningen (Stäheli 2003: 285). At massen kan påvirke den officielle diskurs kan læses i det følgende:

“However, what is suggested here is that the unruly potential of the mass be taken seriously – a potential that frightens the ‘official’ discourse of the political system and which simultaneously attracts the ‘serious’ semantics” (Stäheli 2003: 287).

Af citat fremgår, at risikoen for, at massen tages seriøst og dermed er en potentiel trussel mod det officielle politiske system og dermed, at massen tiltrækker den seriøse semantik, skal tages i betragtning. Dette eksemplificeres ved, at der er vælgere, hvis forventninger præsidenten allerede venter, hvilket tilskynder ham til at universalisere det politiske system (Stäheli 2003: 286). Der åbnes op for muligheden om, at massen kan have indflydelse på den seriøse semantik, altså den semantik, der definerer system | omverden forskellen og dermed kan påvirke, hvad et system søger at inkludere. Stäheli vægter mekanismen påvirkning fra system til omverden højest, men åbner også op for, at der kan være påvirkning den modsatte vej fra omverden til system.

I Arlas kommunikation kan det også identificeres igennem deres kampagne *Tættere på naturen*, at der både er tale om, at Arla vil gøre sig attraktiv overfor deres omverden uden der er en efterspørgsel, men samtidig også, at de agerer på den måde, som de mener, at omverden efterspørger. Først vil fokus være på, at Arla kommunikerer i retning af omverdenen for at inkludere mere uden det efterspørges fra omverdenen og derefter vil fokus være på, at Arla kommunikerer på den måde, de mener omverden efterspørger.

4.4.2 Tættere på Naturen

Arlas selvfremsstilling har betydning for, at Arla vægter klimaproblemstillingen højt, hvilket fremgår af følgende udtalelse fra Arlas administrerende direktør Peder Tuborgh:

"Klimahensyn som strategisk styringsværktøj er godt ikke bare for bundlinjen, men også afgørende for vort brand" (Erhvervslivet er fuld af tomme klimaløfter).

Af citatet fremgår, at Arla prioriterer klima, fordi det har stor betydning for deres brand og dermed deres virksomheds indpakning udadtil, uden at dette nødvendigvis efterspørges af omverden netop grundet Arlas fokus på bundlinjen. At det netop er 25 pct. CO₂-reduktion begrundes Peder Tuborgh således:

"Og så har vi valgt at stramme skruen lidt mere med vores målsætning om 25 procent. Vi vil gerne signalere, at præcis vore produkter – fødevarer – produceres i en bæredygtig sammenhæng" (Klimaansvar: Arla -topchef: Klimaet er afgørende for vores bundlinje).

Konceptet *Tættere på naturen* (Closer to Nature) blev præsenteret i november 2008 (Web 58: arlafoods.dk). Om relationen mellem klimastrategien og konceptet *Tættere på Naturen* udtaler Peder Tuborgh:

"For at det her skal være troværdigt, så er det jo en helhed som sagt. Og det vil sige, at hele vores miljøpolitik, vores CO₂-udlednings politik er jo også en del af det her, måden vi transporterer produkterne på, der er mange ting man kan gøre for at bringe produkterne Closer to Nature. I alt hvad vi gør, og alt hvad vi tænker alle dele af værdikæden fra landmanden og hele vejen ud til forbrugeren tænker naturligheden ind som ja noget naturligt i måden vi frembringer produkterne på og måden vi arbejder på" (Web 58: arlafoods.dk).

Af udtalelsen fremgår, at klimastrategien er en del af konceptet *Tættere på Naturen*. Formålet med *Tættere på naturen* er, at Arla ønsker at positionere sig som en virksomhed, der sælger de mest naturlige produkter. Blandt andet er Arla skiftet til et grønt logo i stedet for det gamle røde logo, hvilket fremgår af nedenstående figur 1 og 2.

Figur 1

(Web 59: mediawizard.arlafoods.com).

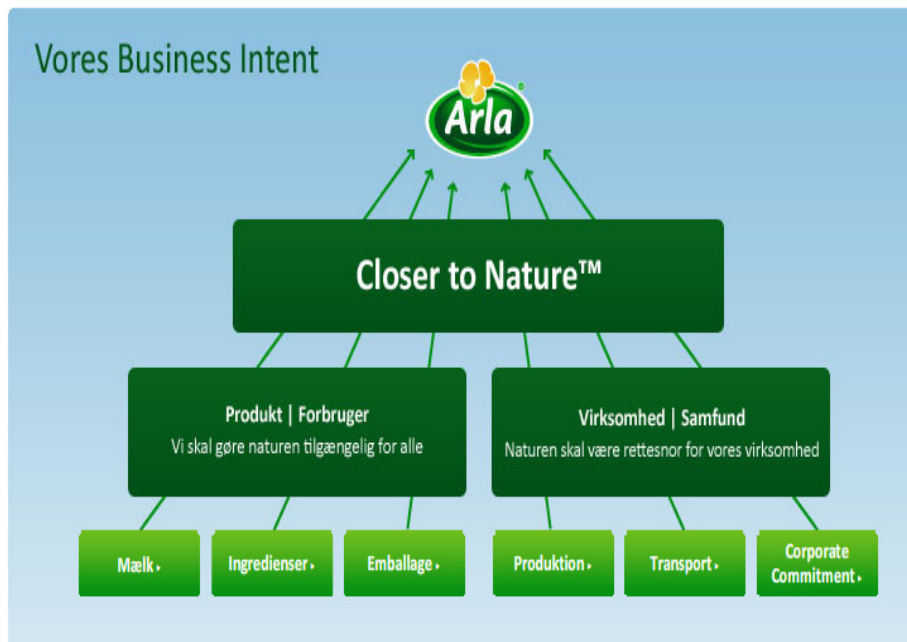
Figur 2

(Web 60: mediawizard.arlafoods.com).

Via det nye logo ønsker Arla, at forbrugerne ved, at når de køber Arlas produkter med det grønne logo, så er produktet så naturligt som muligt – i en miljøvenlig emballage og produceret af en virksomhed, der arbejder på at forbedre klimaet ved at nedbringe CO₂-udledningen inden for produktion og transport (Årsrapporten 2008: 25-26). Med andre ord ønsker Arla at pakke organisationen ind i en grøn indpakning, som signalerer en miljø- og klimavenlig virksomhed. Nedenstående figur viser en oversigt over konceptet *Tættere på Naturen*.

Figur 3

(Web 61: arlafoods.dk).

Af figuren fremgår det, at konceptet består af to dele henholdsvis produkt og forbruger og virksomhed og samfund. Dette er dog blot for at understrege, at Arla ønsker at signalere, at det ikke kun er udadtil gennem deres produkter, at de ønsker at være grønne og klimavenlige, men at der er hold i løfterne i kraft af, at virksomheden også internt vil forsøge at ændre rutiner, så de bliver mere klimavenlige. Produkt og forbruger dækker, som det fremgår af figuren over, at Arla har som mission, at naturen skal gøres tilgængelig for alle. I forbindelse med produktet i forhold til forbrugeren nævnes der tre parametre, som det fremgår af den ovenstående figur: Mælk, ingredienser og emballage. Ændringen i mælken handler blandt andet om forskning i mælkens sammensætning og fødevarer sikkerhed (Web 62: arlafoods.dk). Ændringerne i ingredienserne handler om, at Arla anvender mælkesyrebakterier stedet for kemiske styre og kunstige aromaer og har derfor heller ikke direkte relation til klimastrategien. Som det fremgår af dette, pakkes klimastrategien ind i en naturligheds-, miljø- og sundhedskommunikation, og klimastrategien er dermed en del af en større brandingstrategi, hvor Arla forsøger at gøre sig attraktive over for deres omverden.

Indtil videre har fokus været på, at Arla forsøger at gøre sig attraktive overfor deres omverden uden nødvendigvis en efterspørgsel efter det. Men den tidligere nævnte spænding i Stähelis tanker the

populær kan også identificeres i Arla. Virksomheden er nemlig påvirket af, hvad deres forbrugere gerne vil have, altså netop hvad deres omverden efterspørger. Astrid Gade Nielsen, koncernkommunikationschef i Arla, udtaler følgende i forbindelse med brandet *Tættere på naturen*:

”Vi sælger på mange markeder rundt om i verden, og når vi spørger forbrugerne på tværs, er naturen den største fællesnævner. Når det gælder basisfødevarer, sætter naturen billeder i hovedet på folk. Man kan godt lide at have et stykke natur i sit køleskab” (Det ’naturlige’ valg: Naturlighed lokker kunderne til).

Af udtalelsen fremgår, at kundernes efterspørgsel efter det naturlige har haft betydning for, at Arla har valgt at lancere brandet *Tættere på naturen*. Arla er altså også påvirket af et fremmedreferentielt pres fra omverden. Endnu et eksempel på dette er, at de i forbindelse med ændringen af emballagen til Harmonie-mælk har efterspurgt forbrugernes holdning til den nye emballage og desuden kommunikeret, at det er forbrugerne, der skal afgøre om den nye emballage skal gøres permanent (Web 63: arlafoods.dk).

Der kan altså iagttages en spænding i Arlas kommunikation. På den ene side bundler hele *Tættere på naturen* kampagnen i virksomhedens overlevelse via på den ene dens produktionsapparat, som er naturen og i sidste ende bundlinien. På den anden side kan kommunikationen iagttages som reaktiv på et behov efterspurgt af forbrugeren – det vil sige omverden. I kommunikationen kan altså identificeres træk i begge retninger, hvilken der vejer tungest er ikke til at vurdere.

Dette er nødvendigvis ikke uproblematisk for opretholdelsen af systemet Arlas meningsgrænse. Dette vil der blive set nærmere på i det følgende.

4.4.3 Arlas differentiering fra omverdenen

”The ‘hybrid semantics’ is based upon the noise of inclusion, upon the very impossibility of successfully universalizing the system without destabilizing it at the same time” (Stäheli 2003: 289).

I citatet påpeger Stäheli den fare som den ovennævnte inklusion kan betyde for et system. Som præsenteret i kapitel 2 er system[et] omverden systemteoriens primære ledeforskel. Med udgangspunkt i, at alle systemer konstitueres ved en grænse mellem systemet og dets omverden er

denne forskel i centrum, når et system opretholder sig selv gennem sine grænsesættende operationer (Luhmann 1993: 487).

”De (systemerne, red.) konstituerer og vedligeholder sig selv ved at frembringe og opretholde en difference til omverdenen, og de benytter deres grænser til regulering af denne difference” (Luhmann 2005: 52).

Arla opstiller en meningsgrænse mellem dem selv som system og deres omverden – altså de operationer, der definerer systemet igennem, hvad det ikke er. Altså dets omverden. Omverdenen er således ikke simpel, men tværtimod hyperkompleks, eftersom den består af alt det, som systemet ikke er. I forlængelse heraf og i sammenhold med Stäheli kan den voldsomme fokusering på klima og inklusion fra Arlas side problematiseres. Når organisationen søger at opretholde sig selv som autopoetisk system ved at søge inklusion via klimastrategien, kan det have uintenderede konsekvenser. Som Stäheli citatet siger, vil et system blive mere ustabil jo mere universelt det bliver. Når Arla søger at inkludere så mange som muligt igennem deres klimastrategi, men samtidig forsøger at opretholde sin meningsgrænse, opstår faren reelt for, at meningsgrænsen bryder sammen. Meningsgrænsen mellem system og omverden opretholdes nemlig af, at den markerede side står til forskel fra det umarkerede – men jo mere inkluderende systemet bliver, jo større er risikoen for at den markerede side bliver næsten identisk med den umarkerede, hvorved systemopretholdelsen bliver umulig.

Endnu et aspekt i umuligheden omkring systemopretholdelsen er, at Arla har lanceret en klimastrategi i en tid, hvor mange virksomhederne gør det samme. Arla kommer derfor ikke til at adskille sig fra de andre virksomheder i deres omverden ved at lancere strategien – tværtimod risikere de til at ligne dem. Arla har dog valgt at være ekstra ambitiøse i deres mål med henblik på at adskille sig fra deres omverden. Spørgsmålet er, hvad rationalet er bag Arlas lancering af en klimastrategi en tid, hvor mange virksomhederne gør det. Det vil næste afsnit se nærmere på.

4.5 Rationalet bag Arlas klimainitiativer

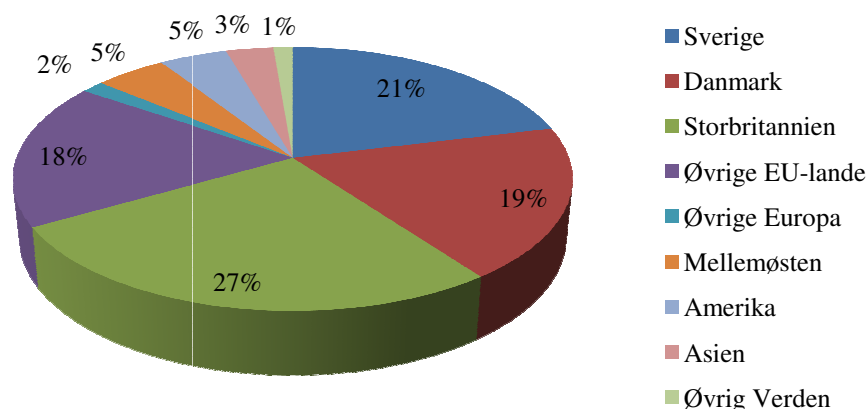
Arla kommunikerer gennem deres klimastrategi et mål om at nedbringe CO₂-udledningen til 2020. Måden, hvorpå virksomheden vil opnå dette mål, er dog ikke fuldt ud klarlagt. Dette er et resultat af, som det også tidligere er nævnt, at der kommunikeres, at den viden, der skal benyttes til

styringen, skal erhverves gennem forskning. Dette til trods kan der iagttages træk af selvstyring i kraft af klimastrategien er et løfte om fremtidige løftet - løfter om at reducere CO₂-udledningen med 25 pct. At Arla går ind og tager ansvar for klimaproblematisering, kan ses som et udtryk for Niklas Roses forståelse af governmentality, hvor virksomheden ansvarliggøres og ansvar forskydes fra stat til virksomhed. Et tydeligt eksempel på ansvarliggørelsen af Arla som virksomhed fremgår af følgende citat fra Astrid Gade Nielsen i forbindelse med, at virksomheden konstant bliver inviteret med til en række initiativer og aktiviteter, der er sat i gang i løbet af 2009 op mod topmødet;

“[...]men som forbruger hvad kan man bruge en CO₂-mærkning til, altså hvad fortæller det om produktet. Og det synes vi at vi har brug for at få noget mere viden om [...] Men der har vi brug for at snakke med nogle flere eksperter så derfor vil vi gerne invitere til samarbejde og seminarer med folk på det her område” (Interview 1).

Her kan det iagttages, hvordan virksomheden fravælger at knytte an til nogle af statens tilbud og primært fokuserer på udformning af deres egen styring. Der er således nedsat meget specifikke styringsprogrammer gennem de forskellige strategier, uden at det har været dem pålagt af loven. Der er derfor tale om styring via selvstyring. Virksomheden har udviklet deres egen selvteknologi, som de styrer sig selv efter. Denne selvteknologi kan dog være påvirket fremmedreferentielt. Rationalet bagved styringen kan blandt andet findes i organisationens internationale perspektiv. Som det fremgår af figur 4, udgør Storbritannien det største marked, de udgør 27 pct. af den samlede nettoomsætning. Herefter kommer Sverige med 21 pct. og Danmark med 19 pct. Med andre ord er Danmark altså ikke Arlas primære marked, og dermed er det en virksomhed, der skal agere i mange lande og med mange forskellige internationale aktører.

Figur 4: Nettoomsætningen fordelt på markeder

(Arla Foods 2008b: 5)

Virksomheden skal således ikke blot leve op til de danske standarder, men også de internationale samt de lokale reguleringer, der måtte være på de respektive markeder. Astrid Gade Nielsen udtaler;

”Vi lytter jo også til hvad det er for nogle initiativer regeringen tager, men den virkelighed vi befinder os i, det er en virkelighed, hvor vi handler med kunder mange steder i verden og en af de steder hvor man er langt fremme på det her område det er England, og det er faktisk vores største marked og der stiller kunderne altså krav [...]” (Interview 1).

Det internationale aspekt skal altså inddrages, når rationalet bag Arlas selvstyring søges iagttages. Der altså tale om fremmedreferentielt pres fra detailkæderne. Lige præcis dette understreger, at der er tale om governmental magt – dog ikke udsprungen fra den danske stat. Foucault skriver;

”This encounter between the technologies of domination of others and those of the self I call “governmentality”” (Foucault 1997: 225).

Der er altså tale om en form for governmental styring gennem et fremmedreferentielt pres, som Arla reagerer på ved at styre sig selv. Dermed mødet mellem selv- og fremmedreference. Dette governmentale rationale bliver endvidere suppleret af et økonomisk rationale. Dette fremgår af følgende;

”Der er ikke masser af filantropi i de her investeringer. Der er god sund driftsøkonomisk begrundelse for det. Projekterne vil give os en direkte besparelse i energi- og vandforbrug, som jeg forventer, at vi allerede kan aflæse i driftsbudgettet i det kommende år” (Arla investerer massivt i klima og miljø i 2009)

Peder Tuborghs udtalelse suppleres af Jan Dalsgaard Johannesen, der udtaler;

”En virksomhed eksisterer ved at sælge sine produkter” (Interview 2).

En ikke overraskende kommentar – det skal dog bemærkes, at lige præcis ved det økonomiske rationale er virksomhedens fokus på overlevelse. Det artikuleres fra virksomheden, at den må sælge for at overleve samt, at de klimavenlige strategier også vil give besparelser. Overlevelsen er dog i fokus via selve grundingrediensen i Arlas produktion, som det fremgår af følgende udtalelse af Jan Dalsgaard Johannesen udtaler;

”Vi ved jo godt, at det produkt vi laver, kommer fra jorden. Det er noget der er produceret ude i landbruget, derfor er vi utroligt afhængige af at jorden og gården er veldrevet og velbevaret, den er sustainable. Har vi ingen råvarer, har vi ingen virksomhed” (Interview 2)

Citatet understreger, at virksomheden reelt set er afhængige af naturen, for at kunne køre deres produktion og dermed sikre systemets opretholdelse. Det er en klar økonomisk kodning, hvori der kommunikeres en risiko for mangel på ressourcer. Iagttages det ud fra Foucaults begreb om sikkerhed, kan spores et fokus på netop at sikre virksomhedens overlevelse, igennem at reducere det anomales risiko. Risikoen indebærer, at klimaforandringerne medfører, at jorden ikke længere kan levere de varer, som Arla skal bruge til sin produktion – og dermed til at overleve. Virksomheden kommunikerer altså, at de er nødt til at agere ud fra et bæredygtigt perspektiv, så deres produktionsgrundlag ikke forsvinder, og deres kommunikation herom munder således ud i klimastrategien og *Tættere på naturen*. Rent kommunikativt fungerer denne kommunikation også som brandingstrategi for virksomheden, hvorved virksomheden søger at gøre sig mere attraktiv for nuværende samt potentielle forbrugere. Som det fremgår af ovenstående, er der således tale om et decideret økonomisk rationale bag virksomhedens kommunikation samt et pres fra omverden deraf governmentality. Alligevel søger Arla at kommunikere i ansvar, hvilket tyder på, at det økonomiske

system er blevet irriteret af den økologiske kommunikation, der har resulteret i denne form for resonans fra det økonomiske system.

I dette afsnit har fokus været på hvad Arla har kommunikeret, hvilke initiativer de har taget indenfor klimaproblematikken. I det næste afsnit vil fokus være på Arlas umarkerede side med henblik på at kaste et formanalytisk blik på deres klimakommunikation.

4.6 Opsamling

Dette kapitel har analyseret Arlas styring og kommunikation samt årsagerne hertil.

Arlas klimastrategi har opsat et mål som forefalder i år 2020. Problemet med disse initiativer og teknologier til styring fra Arlas side, er at de som sådan ikke er færdigudviklede endnu. Samtlige tiltag fra Arla, bortset fra hvad der er sket på transport- og emballageområdet, er stadig under udvikling, ud fra et rationale om, at virksomheden først må genere nok viden om selve problemet, førend den kan finde en decideret løsningsmodel. Der kommunikeres altså i den videnskabelige kode, men på en måde, hvor Arla endnu ikke kan skelne mellem sand og falsk på en række områder. Arla har altså sat deres lid til, at det videnskabelige system kan løse klimaproblematikken og dermed gjort sig blinde for den risiko, at det videnskabelige system måske ikke kan løse klimaproblematikken. Det videnskabelige system har ikke løsninger som fokus for dets kommunikation, tværtimod. Groft sagt kan det konstateres, at Arla har målet, som artikulere i deres strategi, men de mangler stadig midlerne, som de stadig er ved at forske sig frem til. Dette henviser til det niveau af kompleksitet, som dette felt rummer. Samtidigt påviser det, at der er skabt resonans i det økonomiske system i kraft af, at Arla har valgt at kommunikere, at de tager ansvar.

Virksomheden kommunikerer ud fra et økonomisk rationale, som dog er blevet irriteret af den økologiske kommunikation og resonansen på dette er, at kommunikationen begynder at dreje sig om ansvar – i takt med at staten søger at ansvarliggøre virksomhederne. Arla agerer ud fra en hyperkompleks omverden, hvor de selv skaber den viden, der er nødvendig for at kunne fortsætte. Ud fra dette perspektiv er det således ikke blot lykkedes staten, at ansvarliggøre virksomheden, men også direkte at forskyde kompleksiteten fra staten til virksomheden. Problemet for Arla kan dog være at opretholdelsen af meningsgrænsen for systemet trues med at bryde sammen, nemlig fordi virksomheden ved at kommunikere så bredt søger at inkludere så mange, hvilket bevirker at der opstår en risiko for, at den til sidst ikke står til forskel for noget.

Kapitel 5: Diskussion af relationen mellem stat, virksomhed og individ

I dette kapitel vil først styringsrelationen mellem Arla og staten være genstand for diskussion, og derefter vil fokus være på at diskutere styringsrelationen mellem individet, staten og Arla. Netop relationen er genstand for diskussion grundet det ikke tidligere har været meningsfuldt i kraft af kapitelopdelingen. Efterfølgende vil niveauet blive hævet fra Arla til virksomheder generelt, det vil sige en diskussion af relationen mellem staten og virksomhederne, herunder en diskussion af statens anvendelse af forskellige former for magt med henblik på en problematisering af statens forsøg på styring. Dette er efterfulgt af en diskussion af relationen mellem viden og magt med afsæt i statens erhvervsklimastrategi, som er udformet i samarbejde med virksomhederne. Denne diskussion tages op for at behandle en problematisering af, at virksomhederne er deltagere i vidensgenereringen. Derefter vil der være en problematisering af relationen mellem staten og virksomhederne, da denne ikke fremstår helt lige til. Afslutningsvis diskuteres, hvad den komplekse styringsrelation mellem staten og virksomhederne afspejler, med henblik på at sætte denne ind i en overordnet samfundsmæssig kontekst.

Den teoretiske optik i kapitlet er funderet i Luhmann og Foucault, idet denne menes at være frugtbar for diskussionen. Kun udvalgte dele af teorien vil blive benyttet det værende sig Foucaults magtformer og Luhmanns semantik- og formanalyse samt hans teori om økologisk kommunikation. Det empiriske genstandsfelt udvides til at inddrage erhvervsklimastrategien, med henblik på at se på genereringen af styringsinstrumenter, samt at inddrage udtalelser om statens begrundelser for magtudøvelse. Yderligere inddrages C20-indekset for at kunne iagttage virksomhedernes reaktion på statens styringstiltag, med det formål at iagttage statens forsøg på styring i en kompleks omverden. Men først vil styringsrelationen mellem Arla og staten blive diskuteret.

5.1 Styringsrelationen mellem staten og Arla

At Arla bliver styret af statens udøvelse af suverænmagt i forbindelse med *Forårspakke 2.0*, er der ingen tvivl om. Dette er nemlig et styringstiltag med fokus på afstraffelse, hvilket virksomheden søger at undgå, som det fremgår af følgende udtalelse fra Jan Dalsgaard Johannesen:

"[...] fossilt energi, det er også noget med at prisen kommer til at stige voldsomt i fremtiden. Afgiftsmæssigt osv. Der ved man jo på fossil energi - her vil priserne stige, det vil kun gå opad og

derfor kan vi lige så godt nu sætte initiativer i gang så vi kan reducere forbruget og måske blive uafhængig af fossilt” (Interview 2).

Det økonomiske rationale for Arlas handlinger betoner således, at det kan betale sig at være på forkant, så at sige, med kommende afgifter og øvrige økonomiske sanktioner fra staten. Dette underbygges yderligere af Poul Erik Madsen, ansvarlig for Arlas indberetninger til Energistyrelsen. Han udtaler følgende:

”Vi har allerede gennemført de letteste og mest rentable projekter, men med høj gaspris, udsigt til stigende elpriser og CO2-kvoter, der bliver stadig færre og dyrere på længere sigt, vil vi også gå i gang med de mere komplicerede og langsigtede procesmønstre” (Energistyrelsen 2008b).

De styringsforsøg, som er til diskussion, er i stedet de governmentale og disciplinære tiltag – altså de styringstiltag, som er af mere rådgivende karakter. Da Arla har formuleret en klimastrategi, ville det være oplagt, at de har gjort brug af klimakompasset.dk, da det netop er en portal, som stiller værktøjer til rådighed i forbindelse med formuleringen af en klimastrategi. Dette er imidlertid ikke tilfældet set ud fra et rent tidsmæssigt perspektiv. Arla lancerede sin klimastrategi i marts 2008, og klimakompasset.dk blev lanceret i september 2008.

Ses der på Arlas rationale, trækker dette også i retning af, at det ikke er staten, der har fået virksomheden til at lancere en klimastrategi gennem dens governmentale magtudøvelse. Dette fremgår af, at Arlas lancering af en klimastrategi skal ses som et udtryk for governmentality i kraft af, at det er en klimastrategi, der netop udtrykker virksomhedens selvstyring – et udtryk for at Arla ansvarliggøres. Det er dog en selvstyring, der opstår på baggrund af de krav Arla får fra deres internationale omverden – ikke krav fra den danske stat. Rationalet er altså økonomisk og derigennem fokuseret på overlevelse på det internationale marked. Arla er således bevidste om, at det kan betale sig at tænke i klima. Når den viden, der ligger til grund for Arlas klimastrategi, iagttages, fremstår det tydeligt, at Arla kører ud af sit eget klimaspor. Det er nemlig ikke den viden, som staten har formuleret eller kommet frem med, som Arla anvender. Det er stedet viden fra internationale rapporter, som Arla har brugt som baggrund for, at de blev bevidste om, at det er nødvendigt at tænke klima – internationale rapporter som ikke artikuleres af staten i forbindelse med dennes styringstiltag, samt egen forskning der ligger til grund for rationalet. Faktisk kunne det

tyde på, at den viden som Arla udvikler, bliver optaget af staten og benyttes til at udforme det, der senere hen bliver styring. Dette kommer vi nærmere ind på i afsnit 5.3.2.

Således bliver Arla ikke styret af den governmentale magtudøvelse fra staten, men i stedet af den suveræne magtudøvelse fra staten. Ud fra økologisk kommunikation vil Luhmann forklare dette ved, at det politiske system kun kan påvirke det økonomiske system ved at sætte begrænsninger og sanktionere, hvilket er tilfældet ved den suveræne magtudøvelse (Luhmann 1986: 59-60). Her skal gøres opmærksom på, når det politiske system søger at irritere det økonomiske, bliver det ud fra en politisk kodning, hvilket er den eneste optik, som det politiske system kan iagttage med. Med andre ord vil iagttagelsen fra det politiske system være begrænset, idet det ikke kan se, at det ikke kan se, hvad det ikke kan se.

I næste afsnit vil styringen af individet være til genstand for diskussion, dette værende sig både Arlas initiativer og statens, som begge tidligere har været analyseret.

5.2 Styringsrelationen mellem individet, staten og Arla

I henholdsvis kapitel 3 og 4 blev fire tiltag overfor individet identificeret. Fra staten; *Forårspakke 2.0* og *1 ton mindre* og fra Arla; klimaspiren.dk samt en række tips i forbindelse med madlavning og indkøb. Ud af de fire initiativer er det kun de to fra staten, der har styringskarakter – med suveræn magteudøvelse gennem *Forårspakke 2.0* og governmental magtudøvelse med tilbud om en selvteknologi gennem kampagnen. Alligevel er der dog tale om ligheder mellem staten kampagnen *1 ton mindre* og Arlas klimaspiren.dk, der egentlig har en mere informerende og rådgivende karakter.

Klimaspiren.dk vægter i høj grad information om klimaproblemerne og forsøger at formidle det til brugeren ved hjælp af quizzer, hvor brugeren kan vinde præmier for derigennem at gøre børn i stand til at kunne håndtere klimaproblemet. Det samme er tilfældet ved kampagnen *1 ton mindre*, som også lægger vægt på at informere og også giver mulighed for at deltage i en quiz, hvor der mulighed for at vinde præmier. Endnu et lighedstegn er, at børnene på klimaspiren.dk kan lægge en stemme i urnen og dermed støtte klimaspirerne, der støtter op om Natur & Ungdoms klimaprojekt Generation K – i *1 ton mindre* kampagnen, er der i stedet mulighed for, at den enkelte kan afgive et klimaløfte og således kontraktliggøre sig selv. Iagttages kampagnerne ud fra semantikkens socialdimension, er det også kendetegnet for dem begge, at de skaber et skæbnefællesskab, hvor der

opstilles forskellen ansvar | ikke ansvar. Begge kampagner har valgt at indgå et samarbejde med andre systemer, der ikke hører inde under henholdsvis statens og virksomhedens primære arena. Klimaspiren.dk samarbejder med den frivillige organisation Natur og Ungdom, hvor *1 ton mindre* kampagnen har en række partnere i form af virksomheder, organisationer, kommuner og institutioner, som hjælper med at udbrede kampagnens budskab. Det skal her nævnes, at Arla ikke er partner i *1 ton mindre* kampagnen (Web 64: 1tonmindre.dk). At staten indgår samarbejde med flere forskellige systemer er umiddelbart forventeligt netop set i lyset af governmentality og det produktive magtbegreb. Det interessante er, at Arla gør det.

At Arla udarbejder et initiativ, som på mange områder ligner et initiativ fra staten, kan med en foucaultiansk optik ses som udtryk for at den governmentale magtudøvelse har båret frugt. Det er lykkedes for staten at skyde ansvaret væk ud på Arla, som mener, de har en forpligtelse til, at tage en del af ansvaret for at informere børn og unge. Et modargument til dette er dog i luhmanniansk optik, at det ikke handler om, at Arla mener, at de er forpligtet til at tage et ansvar, men i stedet, at det i tråd med the popular kan betale sig over for omverden at vise, at virksomheden tager et ansvar og inkluderer så meget som muligt. Dette vil blive behandlet nærmere i kapitel 6.

Arla og staten har dog også indgået partnerskab for klimaansvar, som staten nedsatte på anbefaling af Erhvervsklimapanelet i forbindelse med formuleringen af Erhvervsklimastrategien (Erhvervsklimapanelet 2009b: 35). Panelet har til formål er at imødekomme erhvervslivets interesser. Panelet skal rådgive med afsæt i analyser, oplæg både nationalt og internationalt omkring miljøteknologi og klimakonferencen. Formanden for panelet er Økonomi- og Erhvervsministeren. Desuden deltager udenrigsministeren, videnskabsministeren, Klima- og Energiministeren og miljøministeren i panelet såvel som udvalgte organisationer, virksomheder og videninstitutioner, som alle har en væsentlig saglig interesse på området (Web 65: da.cop15.dk). Et af de partnerskaber, der er indgået på anbefaling af Erhvervsklimapanelet, er *Partnerskab om klimaansvar i detailhandlen* – det er dette partnerskab, som Arla⁹ er en del af (Erhvervsklimapanelet 2009a: 2). Som et resultat af dette partnerskab vil regeringen påbegynde en udvikling af klimaråd, som kan kommunikeres til forbrugeren i indkøbssituationen, og som

⁹ Udover Arla er følgende virksomheder med i partnerskabet: Coop Danmark, Dansk Detail, Dansk Erhverv, De Samvirkende Købmænd, DI – Organisation for erhvervslivet, Forbrugerrådet, Landbrugsraadet, Magasin A/S, Rådet for Bæredygtig Erhvervsudvikling, Økonomi og Erhvervsministeriet, herunder Forbrugerstyrelsen (Erhvervsklimapanelet 2009a: 2).

detailhandlen vil kunne anvende i deres information til forbrugeren. Med andre ord har Arla altså igennem partnerskabet sammen med en række andre virksomhederne i samarbejde med regeringen mulighed for at påvirke den viden, der ligger bag statens kommunikation til individet. Værd er det dog at bemærke, at der ikke er tale om styringsteknologier, der lægger op til magtanvendelse, i stedet er der blot tale om ren information i stil med det, som Arla allerede har lanceret i form af information til forbrugeren via deres hjemmeside og klimaspiren.dk (Erhvervsklimapanelet 2009b: 38).

5.3 Relationen mellem staten og virksomhederne

I det foregående afsnit blev identificeret, at statens governmentale tiltag ikke har haft indflydelse på Arlas selvstyring. I stedet har Arla søgt at være med til at genere viden i samarbejde med staten. I dette afsnit vil statens anvendelse af forskellige magtformer først blive diskuteret, og derefter vil relationen mellem staten og virksomhederne i forbindelse med generering af viden, tages op til diskussion.

5.3.1 Diskussion af statens anvendelse af forskellige magtformer

Som tidligere behandlet kan der identificeres suveræne magttiltag fra stat overfor virksomhederne såsom CO₂-kvoter og stigende grønne afgifter, som følge af vedtagelsen af *Forårspakke 2.0*. I kraft af at den suveræne magtform er kendetegnet ved at sanktionere, er der her tale om direkte styring. Staten synes dog ikke villig til at holde sig til denne magtform, hvorfor der tit og ofte er tale om mere governmentale modeller, som dette kapitel også har været inde på tidligere i forbindelse med Arla. Økonomi- og Erhvervsminister Lene Espersen begrundet det med følgende:

”Jeg tror ikke, at man kommer særligt langt med tvang. Mange af forslagene er henstillinger og opfordringer. Det kalder ”soft law”. Men ofte er det faktisk det, der flytter mest.” (Ingen klima-pisk til erhvervslivet).

Spørgsmålet er, om det er vejen at gå? Og om det i virkeligheden er den vej, staten har valgt at gå. Som det fremgår af kapitel 3 kan identificeres det governmentale tiltag klimakompasset.dk og det disciplinære tiltag *lov om redegørelse for samfundsansvar*. I forbindelse med *lov om redegørelse for samfundsansvar* har flere virksomheder tilmeldt sig Global Compact, end før der blev lovgivet på området. Der er den dag i dag 122 danske virksomheder tilsluttet Global Compact, og af disse er hele 78 kommet siden januar 2008, deriblandt Arla. Tal der påviser, at det oprindelige initiativ fra

2005, hvor staten opfordrede virksomhederne til at tilslutte sig, ikke har haft den mest sporbare effekt på de danske virksomheder. Det er dog alligevel interessant at iagttage, at der siden januar 2009, det vil sige lige efter indførelsen af rapporteringsloven, er hele 30 virksomheder, der indgået i Global Compact (Bilag 3).

Lov og redegørelse om samfundsansvar har dog ikke kun til funktion har få flere virksomheder til at tilmelde sig Global Compact. Denne magtudøvelse kan staten bruge til at hierarkisere virksomhederne – de virksomheder der gør en indsats i forbindelse med løsningen af klimaproblematikken og de virksomheder, der ikke gør. Dette giver staten en viden om, hvilke virksomheder der skal ekstra fokus på, og hvilke virksomheder staten kan bruge til at formidle viden til andre virksomheder.

Som nævnt i afsnit 3.3.5 om klimakompasset.dk kommunikerer staten, at virksomhederne lige så godt kan komme i gang nu, da der vil blive lovgivet senere. Der kan altså iagttages, at staten nu markerer den umarkerede side i Lene Espersens kommunikation. Hun kommunikerer soft law | hard law, men med kommunikationen om, at der i fremtiden vil komme hard law markeres den umarkerede side. Med andre ord kan identificeres, at staten ikke er afklaret med, hvilken type af magt der bør udøves, og at staten skifter mellem den markerede og den umarkerede side i kommunikationen.

I næste afsnit vil relationen mellem viden og magt blive diskuteret i forbindelse med statens klimastyring ved at tage afsæt i regeringens udkast til erhvervsklimastrategien.

5.3.2 Viden og magt indenfor klimastyring med afsæt i Erhvervsklimastrategien

Som nævnt tidligere skal den viden, der ligger bag en magtform belyses for at få forståelse for benyttelsen af magtformen. Dette er interessant, når det sammenholdes med, hvordan staten i praksis danner den viden, der ligger til grund for styringen af virksomhederne. Arla har formuleret en klimastrategi, hvor de har opsat mål, hvordan de opfylder dem, ved de endnu ikke. De kommunikerer, at de forsker og derigennem får viden om, hvordan de skal nå målene. Det bliver dog endnu mere interessant, når staten iagttages.

Den viden, der ligger til grund for deres styring, er den viden, som fremlægges af IPPC. Det vil sige viden om, hvordan virksomhederne nedsætter deres CO₂-udledning. I forbindelse med

klimaproblematikken har staten taget initiativ til et samarbejde med erhvervslivet for at få nogle indspark til, hvordan problemerne kan håndteres. Dette er sket ved at nedsætte Erhvervsklimapanelet. Af bilag fra panelmøderne fremgår, at regeringen fremsætter løsningsforslag, som de gerne vil have panelets mening om. Dette medfører, at virksomhederne bliver en del af beslutningsprocessen i forbindelse med nye initiativer. Til mødet den 24. november 2008, står der blandt andet i et bilag:

”Spørgsmål relateret til oplæg om rammevilkår for danske klimavirksomheder:

- 1. Kan Erhvervsklimapanelet genkende hovedkonklusionerne i analysen af rammebetingelser og barrierer for vækst på klimaområdet?*
- 2. Hvilke rammebetingelser er særligt vigtige, og hvor er der størst potentiale for forbedringer?”* (Erhvervsklimapanelet 2008).

Med Foucaults begrebsapparat kan kommunikationen i Erhvervsklimapanelet ses som værende en del af den kommunikation, som ligger til grund for den styring virksomhederne bliver underlagt. Altså er der tale om en selvstyring, som virksomhederne selv er med til at definere og de er selv med til at styre, hvilken viden, der skal ligge til grund for de styringsinstrumenter, som de for fremtiden vil blive underlagt. Igennem Erhvervsklimapanelet er der tale om en governmental magtudøvelse, fordi styringen i et vist omfang bliver lagt ud til virksomhederne selv. At virksomhederne har konkret indflydelse på styringsteknologierne fremgår blandt andet af deres kritik af klimakompasset.dk, hvor et af de fire tidligere nævnte partnerskaber anbefaler følgende:

”[...] at udvide det web-baserede klimaværktøj, Klimakompasset.dk til at omfatte: 1) En rapporteringsfunktion, der gør det nemmere for danske virksomheder at rapportere om klima til investorer og 2) Nye funktioner i Klimakompassets CO₂-beregner, der gør det muligt at beregne virksomheders klimapåvirkning i den samlede værdikæde” (Erhvervsklimapanelet 2009b: 38).

Virksomhederne har altså mulighed for at stille spørgsmålstegn ved den viden, som ligger til grund for teknologien klimakompasset.dk. I det hele taget er virksomhederne med til at bidrage med viden. Men hvilken type virksomheder er med til at bidrage til den viden, der ligger til grund for styringen? Af gode grunde og set i lyset af den hierarkisering, der sker i forbindelse med *lov om redegørelse for samfundsansvar*, er det de virksomheder, som er kommet et stykke af vejen i

forbindelse med klimaudfordringen. Blandt andet på klimakompasset.dk ligger cases fra virksomheder, som har draget erfaringer med styring indenfor klimaområdet (Web 66: klimakompasset.dk). Det vil sige, at virksomhederne, som er i front i forhold til klimaproblematikken, inddrages af staten i den governmentale styring. Staten benytter virksomheder, som har erfaringer, de kan dele med andre virksomheder, der ikke er lige så langt. Dette ses helt konkret i forbindelse med det partnerskab Arla indgå, hvor partnerskabet skal undersøge mulighederne for at stille krav til underleverandører angående hensyntagen til klima i produktionen. Det interessante her er, at det allerede i kapitel 4 blev identificeret, at Arla er i gang med dette. Dermed har Arla her styret sig selv som også tidligere nævnt, hvori staten først nu er i gang med at undersøge mulige styringsinstrumenter, der kan anvendes til styring af underleverandører. Arla er altså ved at formulere forslag til styringstiltag, som de allerede selv har taget initiativ til i deres virksomhed.

Der kan altså identificeres en kompleks styringsrelation mellem staten og virksomhederne, hvor forskellige magtformer tages i brug, og hvor virksomhederne er med til at skabe den viden, der ligger til grund for styringen. I næste afsnit vil virksomhedens rolle blive problematiseret set i lyset af, at de ud over samarbejdsrelationer med staten også kommunikerer utilfredshed med regeringens styringstiltag

5.4 Problematisering af relationen mellem staten og virksomhederne

En undersøgelse lavet af Ritzau via en rundspørge af toneangivende virksomheder fra C20-indekset¹⁰ indenfor henholdsvis shipping, landtransport, bank og forsikring samt produktionsvirksomheder afspejler, at virksomhederne forsøger at påvirke statens måde at styre på, og at virksomhederne ikke er tilfredse med den måde, det bliver gjort på nu. Ud af 19 virksomheder har 14 deltaget i undersøgelsen, der viser nogle bemærkelsesværdige resultater i forhold til statslig regulering. Blandt andet har 13 ud af 14 virksomheder ingen problemer med grønne reguleringer fra staten. Mere bemærkelsesværdigt er det dog, at seks af Danmarks største virksomheder mener, at staten ikke gør nok på klimaområdet (Virksomheder kræver større CO2 indsats). Man må selvfølgelig have in mente, at det samme antal virksomheder umiddelbart er tilfredse med statens indsats. Når en så stor virksomhed som Arla vælger primært at bygge deres rationale på

¹⁰ A.P. Møller – Mærsk A, A.P. Møller – Mærsk B, Carlsberg A, Carlsberg B, Coloplast B, D/S Norden, Danisco, Danske Bank, DSV, F L Smidth & Co., G4S, H. Lundbeck, Jyske Bank, Københavns Lufthavne, Nordea Bank, Novo Nordisk B, Novozymes B, Rockwool International A, Rockwool International B, Sydbank, TDC, Topdanmark, TORM, TrygVesta, Vestas Wind Systems og William Demant Holding (Web 67: borsen.dk).

internationalt funderede forventninger og initiativer, tyder det om noget på et styringsproblem. Derudover er der tale om en alvorlig diskrepans ved forventningerne stat og virksomhed imellem. Det tyder på, at staten søger at forskyde kompleksiteten væk fra sig gennem governmentalisering, mens at virksomhederne forventer og værdsætter deciderede grøn regulering. Der kommunikeres decideret fra virksomhedernes side (13 ud af 14), at statens krav inden for energi og klima ikke er et problem for deres konkurrenceevne¹¹. Statens rationale herved skal dog findes ved foregående citat fra Lene Espersen (jf. 5.3.1) samt fra følgende citat af selv samme;

”Dansk enegang vil forringe virksomhedernes konkurrenceevne. F.eks. vil det være gift for en stærk søfartsnation som Danmark, hvis vi ensidigt indfører stramninger for rederierne.” (Ingen klima-pisk til erhvervslivet).

Virksomhederne synes at efterlyse styring fra statens side og synes samtidigt, netop på til trods for det meget følsomme emne, at blande sig i debatten og ikke blot stå til. Virksomhederne protesterer og er således med til at sætte dagsordenen i den kommunikative arena omkring klimaproblematikken. Virksomhederne opfordres ligefrem til at protestere mod staten indsats eller mangel på selv samme. FN’s generalsekretær Ban Ki-Moon har udtalt, at virksomhederne skal gå forrest og forsøge at lægge pres på regeringen. Kritikken går dog begge veje, idet han ligeledes siger, at virksomhederne kunne tage mere ansvar end de gør (Web 68: dr.dk). Så spørgsmålet er om den udvikling, der ses hos Arla og C20 virksomhederne er slut, eller om den kan fortsætte i endnu videre udstrækning på klimaområdet end det allerede er tilfældet.

Diskussionen både omkring styringsrelationen mellem Arla og staten og staten og virksomhederne afspejler både staten og virksomhederne knytter an til klimakommunikationen. Staten tager ikke entydigt ansvaret, men forsøger i stedet at skabe samarbejde mellem stat og virksomhederne, både omkring styring af virksomhederne, men også omkring vejledning af individet. De tyder altså på, at det politiske system forsøger at skubbe ansvar over på det økonomiske system. Dette ses både af virksomhedernes kritik af staten og af, at staten i høj grad ønsker at samarbejde i stedet for at diktere. Men hvad afspejler denne tendens? At ansvaret forsøges flyttet fra staten til virksomheden og tilbage igen? Det vil blive diskuteret i næste afsnit ud fra henholdsvis en luhmanniansk optik og en foucaultiansk optik.

¹¹ Den sidste virksomhed svarede ”Ved ikke” (Virksomheder kræver større CO2-indsats).

5.5 Hvad afspejler den komplekse styringsrelation mellem stat og virksomhed?

I en foucaultiansk optik kan identificeres en governmental magtudøvelse på grænsen til blot samarbejde, når virksomhedens indflydelse på viden iagttages. Dette dog suppleret med en suveræn og disciplinær magtudøvelse. At der er denne styringsforvirring, og at nogle af virksomhederne går i front, vil Foucault sige blot afspejler, at magten ikke strømmer ud fra et center, men fra mange. Staten forsøger at styre og rådgive individet. Arla forsøger at rådgive individet. Staten forsøger at styre virksomhederne samtidig med, at nogle af virksomhederne inddrages i skabelsen af den viden, der ligger til grund for styringen. Arla vælger at styre sig selv og forsker inden for lige netop deres område. Noget af det, der er mest bemærkelsesværdigt, er dog den situation, hvorved staten benytter den viden, som virksomhederne producerer, til at danne grundlag for deres bestræbelser på styring. Sammenholdes dette med Foucaults epistemologiske udgangspunkt, mere specifikt omkring visse sandheder, der dominerer og danner et "*régime du savoir*", bliver styringsrelationen mellem stat og virksomhed først kompleks, fordi magtforholdet sløres.

Alt dette afspejler, at der er sket en governmentalisering af staten, og at magt kan udøves på mange niveauer. Desuden kan det også, hvis problemstillingen iagttages ud fra Rose, ses, at virksomheden er blevet ansvarliggjort og går ind og tager ansvar for problemstillinger, der traditionelt varetages af staten. Samtidig kan dog også identificeres, at rationalerne bag styring er forskellige afhængig af, om det er et statsligt initiativ eller det er virksomhederne. Staten kommunikerer et biopolitisk sikkerhedsrationale, hvor virksomhederne tænker i økonomi. Altså med andre ord er styringsfeltet komplekst. Men hvad har Luhmann at sige til dette? Ud fra Luhmanns tanker om økologisk kommunikation kan det iagttages, at systemerne knytter an til noget, og ikke noget andet. I forbindelse med klimakommunikationen har det politiske system, det økonomiske system og det videnskabelige system ladet sig irritere. Men på en måde, hvor hverken det politiske eller det økonomiske har tænkt sig at stå alene med irritationen i kraft af, at de respektive repræsentanter; staten og Arla, kommunikerer forskning og derigennem altså videnskab. Der er med andre ord ikke tvivl om, at der blevet skabt resonans i det politiske, det økonomiske ved at søge at irritere det videnskabelige system ud fra hver deres optik. Det Luhmann vil stille spørgsmål tegn ved, er måden, hvorpå der er skabt resonans. For selvom der er skabt resonans iagttager systemerne stadig klimaproblemet ud fra hver deres kode: styrer | styret, betale | ikke betale og sand | falsk. Men ingen af systemerne kan ifølge Luhmann håndtere problemet netop af denne grund. Til trods for dette har systemerne knyttet an til kommunikationen, og det kan iagttages, hvorledes henholdsvis Arla og

staten, som respektivt benytter sig af det økonomiske og det politiske system, søger at irritere det videnskabelige system. Dette gennem henholdsvis Arla, der søger at benytte det videnskabelige system til at underbygge deres markerede side af forskellen betale | ikke betale og staten med styrer | styret. Det dog også interessant at se nærmere på det aspekt, at det økonomiske system som udgangspunkt har begrænset mulighed for resonans (Luhmann 1986: 57). I dette tilfælde lader det økonomiske system dog nærmest til at være det første til at give resonans. For at analysere, hvad dette betyder, må vi dog indføre Luhmanns teori om sociale bevægelser og fjerne individet fra ligningen, hvilket leder os til følgende kapitel.

Kapitel 6: Diskussion af virksomhedens rolle i forbindelse med klimaproblemet

De forrige afsnit har diskuteret styring i forhold til staten, virksomhederne og individet indenfor klimaområdet. Følgende vil fjerne individet fra fokus og udelukkende beskæftige sig med relationen mellem stat og virksomhed med afsæt i Arlas rolle, og således beskæftige sig med de tidligere fremanalyserede resultater, men ud fra en ny vinkel. Følgende kapitel vil inddrage Luhmanns teori om de sociale bevægelser og diskutere virksomheder som protesterende organisationer, der søger at irritere staten. Først vil de sociale bevægelser blive beskrevet, og derefter vil det blive analyseret, hvorvidt virksomhederne kan ansues som de nye sociale bevægelser, og om de sociale bevægelser nærmere skal iagttages som 'redskaber' og derigennem kommunikative systemer, som virksomhederne kan knytte an til og derved fungere som acceleratorer for.

6.1 Luhmanns teori om sociale bevægelser

Megen benyttelse af Luhmanns systemteori fokuserer på, at samfundet er funktionelt differentieret, hvilket stadig gælder ud fra dette iagttagelsespunkt. Det, der dog ikke gælder fra denne optik, er den funktionelle differentierings betydning for teorien. Netop dette aspekt af teorien erklærer, at det moderne samfund lider under manglende selvbeskrivelse (Luhmann 1986: 126). Dette udsagn, som fra bogen *'Ecological Communication,'* kan tolkes som, at denne manglende selvbeskrivelse er en konsekvens af, at den funktionelle differentiering ikke er tilstrækkelig til at beskrive samfundet. Et meget nærværende eksempel på dette er klimaproblematikken, som ikke ses igennem blot en eller enkelte funktionskoder, men må iagttages endnu bredere. For at kunne åbne optikken for dette, indføres sociale bevægelser. De sociale bevægelser har nemlig placeret sig selv som en forskel fra samfundet i kraft af, at de har en position til at beskrive samfundet inde fra samfundet. De sociale bevægelser forsøger at påvirke samfundet inden for samfundet, men på en måde, som hvis de var uden for samfundet, hvilket fremgår af det følgende:

"Die "neuen sozialen Bewegungen" müssen ihr Beobachten und Beschreiben in der Gesellschaft praktizieren, sie tun es aber so, als ob es von außen wäre" (Luhmann 1996: 75).

De sociale bevægelser er altså baseret på det paradoks, at de forsøger at beskrive samfundet udefra, samtidig med, at de selv er en del af det. Dette paradoks medfører en ustabilitet for

iagttagelsespositionen. De sociale bevægelser dynamik giver mulighed for dette, det vil sige, at deres iagttagelsesposition er uden for samfundet, uden at det får den konsekvens, at de rent faktisk kommer til at befinde sig uden for samfundet (Luhmann 1986: 126). Et udtryk for dette kan ses i debatten omkring klimakommunikation, som kommer til udtryk i bekymring. Denne bekymring kan nemlig ikke favnes i et funktionelt system, eller uddifferentieres til et subsystem, hvilket fremgår af følgende:

”Despite these clearly semantic contours no (sub)system can be differentiated out for the management of anxiety” (Luhmann 1986: 130).

Bekymring kan ikke kontrolleres gennem funktionssystemerne, i stedet er bekymringen beskyttet imod dem. Det er netop denne bekymring, som de sociale bevægelser benytter sig af (Luhmann 1986: 128). Kun fremtiden kan vise, om bekymringen er begrundet, men fremtiden bliver hele tiden på ny konstitueret af enhver nutid, hvilket gør det umuligt at træffe beslutninger (Luhmann 1986: 130).

Empirisk kan bekymringen spores, når staten installerer et trusselsbillede i deres kommunikation om klimaproblematikken. Denne trussel ses dog ikke kun hos staten, men ligeledes hos Arla, hvilket leder frem til følgende afsnit.

6.2 Arlas rolle i klimakommunikationen

Hos Arla ses bekymringen, ved at de i deres kommunikation knytter an til trusselbilledet, som regeringen opstiller i forbindelse med deres klimastrategi at skrive:

”Arla tager et stort skridt for klimaet. Orkaner, oversvømmelser og tørke er konsekvenserne af en alt for stor CO2-udledning i verden. Arla Foods sætter nu klimaet på dagsordenen for at tage sin del af ansvaret for et bedre klima” (Bilag 2).

Det, at Arlas kommunikation også markerer konsekvenserne af klimaforandringerne, viser, at de netop også kommunikerer, en ansvarliggørelse af virksomheden, fordi der er grund til bekymring, på samme måde som de sociale bevægelser kommunikerer om de emner, der giver grundlag for bekymring. Det skal dog her bemærkes, at Arla udelukkende deltager i debatten gennem deres protest mod statens løsninger og måden, hvorpå de søges gennemført.

Som følge af de sociale bevægelser adskiller sig fra den almindelige funktionelle differentiering, evner de ikke at kontrollere forskellene, hvorigennem de iagttager (Luhmann 1986: 125). Der er ifølge Luhmann sket en udvikling i de temaer, som de sociale bevægelser kommunikerer om i retning af, at temaerne er blevet økologiske. Dette fremgår af følgende, hvor *"Ihre"* henviser til de nye sociale bevægelser:

"Ihre Anlässe und Themen sind sehr viel heterogener geworden, und vor allem die ökologische Thematik ist in den Vordergrund gerückt" (Luhmann 1996: 201).

I følge Luhmann er det altså hos de sociale bevægelser, at det økologiske tema bliver kommunikeret. Sættes dette i relation til Arla, må det siges, at Arla kommunikerer klima og også, at de har ændret deres tema i retning af klima, siden de lancerede deres klimastrategi i 2008 og i november 2008, da de lancerede konceptet *Tættere på naturen*. Det skal dog her bemærkes, at sociale bevægelser ikke kan ses som værende en organisation eller et interaktionssystem, hvilket medfører, at det kan fortolkes ud af *'Ecological Communication'*, at Luhmann ikke mener, at en virksomhed kan være en social bevægelse. Årsagen til dette er, at en virksomhed er en organisation, og det er en social bevægelse ikke. Luhmann skriver, at sociale bevægelser ikke kan være en organisation, fordi de ikke organiserer beslutninger, motiver og forpligtelser (Luhmann 1996: 202). Det vil sige, rent teoretisk kan Arla ikke iagttages som en social bevægelse, empirisk kan der dog ses visse ligheder.

De sociale bevægelser kommunikerer deres temaer igennem følgende form, som anvendes ligesom et program, en kode (Luhmann 1996: 207):

"Die form "Protest" leistet für Protestbewegungen das, was Funktionssysteme durch ihre Codes erreichen" (Luhmann 1996: 205).

De sociale bevægelser er kendetegnet ved forskellen protest | ikke protest (Luhmann 1996: 205-206). Det er den form, der anvendes til alle typer temaer, den er ikke særlig for det økologiske tema. Denne form, løser dog ikke klimaproblemerne, ifølge Luhmann fordi:

Der Protest negiert, schon strukturell, die Gesamtverantwortung. Er muß andere voraussetzen, die das, was verlangt wird, ausführen.” (Luhmann 1996: 205).

Luhmann mener altså, at de sociale bevægelser nægter at forholde sig helhedsspørgsmål. Det er andre, der skal udføre disse problemstillinger, dem kan de sociale bevægelser ikke håndtere. I en kontekst med Arla tyder det ikke på, at virksomheden kan anskues gennem Luhmanns forståelse af sociale bevægelser, hvilket virker naturligt i kraft af, at Arla er en organisation, nemlig en virksomhed. Der er desuden ikke tale om, at Arla kommunikerer i protestform i kraft af deres klimastrategi omhandler virksomheden og ikke samfundet som sådan. De tager det ansvar, de som virksomhed mener de bør, de protesterer ikke blot, men har handling bag ordene. Grunden til, at det dog alligevel er meningsfuldt at diskutere, er, at Luhmann i sin diskussion om økologisk kommunikation slet har ikke blik for virksomhedens rolle, hvorfor vi vil forsøge at teoretisere over netop virksomhedernes rolle i økologisk kommunikation.

Som tidligere nævnt kan sociale bevægelser ifølge Luhmann ikke være en organisation. Luhmann beskriver protest, som noget der ikke kan foregå andre steder. Protest:

”[...] espouses subject matter that none of the function systems, neither politics nor economy, neither religion nor education, neither science nor law would acknowledge as its own. It impugns the self-descriptions produced by reason of the primacy of functional differentiation within the function systems“ (Luhmann 1991: 142).

Af citatet fremgår, at protest stiller spørgsmålstejn ved den selvbeskrivelse, som er skabt igennem den funktionelle differentiering. Sættes dette i relation til Arla, tyder det som udgangspunkt ikke på, at Arla kan sættes lig en ny form for social bevægelse, da Arla primært kommunikerer i den økonomiske kode som tidligere fremanalyseret. Arla står dog i en særpræget position i denne kontekst. På den ene side knyttes der an til den sociale bevægelse, men samtidig er der tale om et tilhørsforhold – en 'del af løsningen' så at sige, ved at de har indflydelse på deres egen CO₂-udledning. Der kan således være tale om paralleller mellem de sociale bevægelser og organisationer. Dette er rent analytisk meget langt fra Luhmanns tanker om sociale bevægelser, hvorfor virksomheder ikke umiddelbart kan fremstå som sociale bevægelser, men måske mere acceleratorer for dem. Dette kan ikke underbygges empirisk, men teoretisk set kan det iagttages,

hvordan protesten eksisterer ved, at organisationssystemer knytter an til den og 'fodrer' den med kommunikation, som gør at den vokser. Såfremt ingen knyttede an til den, ville protesten bryde sammen, hvorfor virksomhederne, herunder Arla, teoretisk kan iagttages som værende accelerator for protesten. Eksemplet her kunne være det tidligere nævnte samarbejde mellem Arla og Natur & Ungdom om Klimaspiren. Dette tilfælde viser, at de sociale bevægelser kan siges at fungere som kommunikative systemer, som virksomhederne knytter an til. Dette stemmer overens med, at sociale bevægelser er åbne for mange emner, men er lukkede i forbindelse med den forskelssættende operation som er protest¹ ikke protest. Altså vil det sige, at så længe en virksomhed knytter an til protestsiden kan bevægelsen sagtens rumme emnet (Luhmann 1991: 127). Det skal dog her bemærkes, at Arla måske kan siges at tilslutte sig protesten for at undgå at være i protestens søgelys. Om, hvad der reelt gøres fra Arlas side, er undvigende, vil ikke blive vurderet, men intentionen om at undgå protesten ved at tilslutte sig kan være en anderledes vinkel på ovenstående iagttagelse. Således er der to perspektiver virksomhedernes rolle kan tolkes såfremt teorien om sociale bevægelser inddrages. På den ene side står de som kritiserer overfor staten, men på den anden side er de undvigende overfor protesten. I forlængelse af sidst nævnte vil næste afsnit anlægge en kritisk vinkel på virksomhedernes indsats i forbindelse med klimaproblematikken.

6.3 Det politiske system irriteres

I forlængelse af ovenstående kan mere kritisk vinkel anlægges på, hvor stor en indsats de danske virksomheder reelt gør. Skuffede reaktionerne ses eksempelvis på Erhvervsklimapanelets udspil fra Greenpeace, hvor klimaenergi fra Greenpeace medarbejder Tarjei Haaland udtaler følgende;

"De danske virksomheder forsøger at brande sig op til klimakonferencen i 2009. Desværre er der meget lidt indhold og alt for meget form i deres udspil. En hjemmeside og et par partnerskaber. Det er uforpligtigende og løst i kanterne." (Ommer: Erhvervslivet skuffer miljøaktivister)

Dette understøttes af Ella Maria Bisschop-Larsen, præsident for Naturfredningsforeningen;

"Panelet bestod af nogle af de mest fremtrædende på området, og jeg er overrasket over, at de ikke har rykket sig. Jeg havde som minimum forventet, at det ville gå foran og sætte et fælles mål for reduktion af CO₂-udslip" (Ommer: Erhvervslivet skuffer miljøaktivister).

Derudover viser en undersøgelse af 20.000 danske virksomheder foretaget af Dansk Erhverv, at næsten fire ud af fem virksomheder ikke har gjort noget for at nedbringe deres CO₂-udslip. Instituttleder fra Økonomisk Institut, CBS Peter Møllgaard udtaler:

”Det er overraskende få virksomheder, som tager deres CO2 udslip seriøst. Jeg troede faktisk, at flere havde fået øjnene op for det” (Web 69: dr.dk).

Ovenstående polemik viser, at der rent faktisk kan være en væsentlig blind plet i polemikken om klimaproblematikken. Nemlig hele det segment, der ikke knytter an til klimakommunikationen. Overraskelsen fra Peter Møllgaard illustrerer, hvor lidt plads i kommunikationen, der reelt har været til de virksomheder og organisationer, der ikke falder under den markerede del af dikotomien klima | ikke klima. I kapitel 4 behandlede vi, at Arla konstituerer deres meningsgrænse ved at sætte en meningsgrænse op gennem en forskel mellem, hvad de er, og hvad de ikke er. De falder således på den markerede side af forskellen, der kan identificeres i kommunikationen om klima, men hvad med alle dem, som ikke gør?

Det er dog netop grundet denne forskel, at kommunikationen kan opretholdes. Forskellen mellem dem, der knytter an til klimakommunikationen, og dem der ikke gør. Det skal ses i den kontekst af, at protesten dør det øjeblik den sociale bevægelse ’vinder’ – eftersom at der ikke længere vil være noget at protestere imod. Det vil altså sige, at der rent teknisk vil være en større risiko for nedbrydning af protestsystemet, jo flere der tilslutter sig denne. Det betyder, at hvis virksomhederne trængte igennem og kunne irritere staten nok til at få ændret de ting de ville have, ville problematikken forsvinde – i det mindste rent kommunikativt fra virksomhedernes perspektiv. Problemet er dog, at trods den uundgåelige eksistens af den umarkerede side af dikotomien klima | ikke klima, konstrueres virkeligheden nærmest udelukkende kun gennem den markerede side – altså dem der kommunikerer om klimaproblematikken. Det betyder, at de virksomheder som ikke gør, bliver overset og er nærmest ikke-eksisterende i kommunikationen. Dette ses i medierne, der nærmest ikke kommunikerer, om de virksomheder som falder under denne kategori. Lige præcis dette aspekt eksemplificeres ved undersøgelsen fra Ritzau, hvor det kommer som en overraskelse, at virksomhederne ikke er *”nået længere.”* Denne del af polemikken omkring virksomhedernes rolle i klimaproblematikken skaber således et blindt punkt – både for deltagerne, men også for undertegnede som forskere. Verden er, så at sige, blind for de virksomheder som ikke

kommunikere i klima. Paradoksalt nok er det netop denne umarkerede side der giver protesten liv. Lige så paradoksalt er det, at den ene halvdel af de adspurgte virksomheder i C20 indekset, som alle er på den markerede side, ligeledes er med til at holde protesten i live, ved decideret at artikulere mangler fra regeringens side. Virksomhederne søger således at påvirke staten ved at irritere det politiske system. Om sociale bevægelser forsøger på at påvirke, skriver Luhmann:

”Da es aber in der modernen Gesellschaft kein gesamtgesellschaftliches Zentrum mehr gibt, findet man Protestbewegungen nur in Funktionssystemen, die Zentren ausbilden; vor allem im politischen System[...]” (Luhmann 1996: 205).

Her kan dog stilles spørgsmålstegn ved om Luhmann har ret. Det ses, at det politiske system irriteres, og at sociale bevægelser netop forsøger at påvirke det politiske system. Men når virksomhederne kommer med anbefalinger til regeringen og kritiserer de tiltag regeringen har lavet indtil nu, er det ud fra en økonomisk kodning og altså foregår det i det økonomiske system. Det kan siges, at protestbevægelsen ikke blot foregår i det politiske system, men også i det økonomiske og måske endda også i det moralske. Luhmann har således ikke ret i, at alt foregår i det politiske system, hvilket også kan påvises ved, at staten søger at kode deres kommunikation økonomisk for at kunne kommunikere med virksomhederne. Nu skal det dog nævnes, at det ikke kun er i det økonomiske system heller, at det foregår. Det er primært økonomiske kodninger, men som tidligere påvist ved Arla kommunikerer der også ansvar og til en vis grad frivillighed gennem samarbejdet med Natur & Ungdom.

Kapitel 7: Konklusion

I denne afhandling har følgende problemstilling været genstand for analyse:

”Hvordan søger staten at styre virksomheden samt individet, og hvordan søger virksomheden at styre sig selv og individet i forbindelse med klimaproblematikken, eksemplificeret med Arla?”

Hvordan staten styrer virksomhederne og individet, skal for det første ansues ud fra den viden, der ligger til grund for de analyserede styringsteknologier. I opgaven er blevet identificeret, at den viden, der ligger til grund for statens forsøg på styring, stammer fra FN's klimapanel. Dette fører til statens biopolitiske sikkerhedsrationale, hvilket fremgår af, at der installeres et fremtidsbillede om, at befolkningen er truet, såfremt der ikke gøres noget på området i form af sikkerhedsmekanismer for at reducere anomales risiko.

Overfor virksomheden, kan identificeres forskellige former for magtudøvelse fra statens side. For det første suveræn magtudøvelse i form af CO₂-kvoter og *Forårspakke 2.0*. Dernæst disciplinær magtudøvelse gennem *lov om redegørelse for samfundsansvar* og endvidere governmental magtudøvelse gennem klimakompasset.dk og Global Compact.

I styringsrelationen mellem stat og individ er der også suveræn magtudøvelse i form af *Forårspakke 2.0*, som medfører stigende grønne afgifter. Endvidere kan den governmentale magtudøvelse identificeres i *1 ton mindre* kampagnen i form af, at der tilbydes en selvteknologi og en kontraktliggørelse af individet. Denne kampagne fremstår dog mere som en informationskampagne ved at være baseret på gode råd og derigennem empowerment og informering af individet, hvilket blandt andet påviser en governmental magtform.

Der er således tale om magthybrider, hvor staten skifter mellem flere former for magt i deres bestræbelser på at styre individet og virksomheden. Dette kan beskrives som en slags boble, som består af det biopolitiske sikkerhedsrationale. Inde i denne boble befinder sig de forskellige magtformer, som danner magthybrider. Der er dog tale om bestræbelser og ikke decideret styring bortset fra den suveræne magtudøvelse.

Dette påvises ved styringsrelationen mellem Arla og staten. Udover de suveræne juridiske reguleringer, som Arla er underlagt, synes virksomheden at styre sig selv gennem andre magtformer og ud fra anderledes funderede rationaler end de af staten tilbudte. Arla iagttager sig selv som ansvarliggjort, og men også som en globalt agerende virksomhed, hvorfor den fremmedreferentielle regulering ikke nødvendigvis stammer fra staten, men snarere fra de internationale krav, der stilles til Arla. Dette er et tegn på governmental magt, hvilket yderligere påvises af, at Arla reelt danner deres eget vidensgrundlag for den styring, der er tale om. Arla fokuserer meget på forskning samt internationalt udarbejdede rapporter. Dette skaber dog en speciel situation i forsøget på at finde løsninger på klimaproblematikken i kraft af, at Arla reelt ikke har implementeret deciderede tiltag foruden mere CO₂-venlig emballage og miljøvenlig kørsel. Yderligere forsøger Arla meget lig statens *1 ton mindre* kampagne, at rådgive samt sikre en vis empowerment af dets forbrugere gennem deres egen kampagne klimaspiren.dk. Dog kan virksomheden ikke siges reelt at styre individet. Tiltagene fra Arla til individet er rådgivende og informerende frem for styrende.

Relationen mellem stat og virksomhed er af en speciel karakter i forbindelse med klimaproblematikken. På den ene side markeres hard-law, men ligeledes soft-law, hvorfor den markerede side ikke fremstår tydeligt. For det andet fremgår det af, at relationen mellem viden og magt sløres i kraft af, at virksomhederne er med til at genere den viden, der ligger til grund for statens styringsteknologier. Paradoksalt nok er selvsamme virksomheder med til at protestere over statens reaktive rolle i klimaproblematikken. Denne noget komplekse relation afspejler governmentaliseringen af staten, samt at virksomheden er blevet ansvarliggjort. Ligeledes afspejler det, at ingen funktionelt differentierede systemer kan håndtere kompleksiteten ved klimakommunikation i kraft af den resonans, der kan iagttages i henholdsvis det politiske og det økonomiske system.

Yderligere ses Arlas rolle som virksomhed i samfundet også at påvirke det, der i en luhmanniansk optik kan iagttages som protestkommunikation. De sociale bevægelser, det vil sige protestbevægelsen, synes at holdes 'i live' af de virksomheder, blandt andre Arla, som knytter an til kommunikationen. Forklaringen på dette kan være to teoretiske pointer. Den ene, at virksomheden fungerer som accelerator for den sociale bevægelse for at holde den i live, den anden at virksomheden deltager for selv at undgå at komme i protestens søgelys.

Det kan således konkluderes at magten i bedste foucaultianske ånd og i en luhmanniansk optik kommunikationen ikke kan findes ved blot at iagttage et enkelt punkt i samfundet. For at kunne agere på den kommunikative arena, som er klimaproblematikken, må denne iagttages ud fra flere positioner i samfundet. Virksomhedens, her Arlas, rolle er flydende, som både styret, men også selvstyrende og teoretisk set accelerator for de sociale bevægelser, der kommunikerer i prostens kode om klima.

Kapitel 8: Perspektivering

Denne opgave har bygget på en antagelse om, at klimaproblemerne er menneskeskabte, og at der er en sammenhæng mellem den stigende CO₂-udledning og temperaturstigningerne. Det gælder både den kommunikation, der kommer fra staten og den kommunikation, der kommer fra Arla og andre virksomheder. Denne perspektivering vil se nærmere på netop det, som ikke umiddelbart er at identificere i kommunikationen, nemlig den mulighed, som ikke er blevet kommunikeret: at klimaproblemerne ikke er menneskeskabte, og der ikke er en sammenhæng mellem den forøgede CO₂-udledning og temperaturstigningerne. Dette vil blive analyseret ud fra Ernesto Laclaus tanker om diskurs, kampen om hegemoni og antagonismer.

Ifølge Laclau er en diskurs kendetegnet ved, at der findes en konstant bevægelse af elementer til systemer. Dette dog uden, at der opnås et ultimativt system eller elementer, med andre ord en struktur. En struktur hvor der konstant forhandles om meningen og meningen konstant konstrueres. Begrebet beskriver den ultimative ikke-fiksering af alt, hvad der eksisterer i samfundet. Inden for diskursen er der mulighed for, at et hegemoni kan blive konstrueret. Begrebet hegemoni betegner et aldrig afsluttet arbejde, nemlig forsøget på at skabe en fiksering – der altid vil blive truet på den ene eller anden måde. For at der kan opstå en hegemonisk relation, er det en forudsætning, at meningen ikke fuldstændig fikseret. Er dette tilfældet, er der plads til hegemoniske kampe (Laclau 1988: 254). For at der kan være et hegemoni, er det en forudsætning, at der er antagonismer (Jensen 1985: 108). En antagonisme skal forstås som en modsigelsesrelation indenfor en bestemt diskurs, hvilket er relevant at inddrage, da det netop er antagonismen, der ikke har været i fokus i denne opgave (Laclau 1997: 126).

Ud fra Laclaus optik kan problemstillingen omkring klimakommunikationen anskues ud fra tanken om diskurser. Der kan identificeres en klimadiskurs, hvori det hegemoni, der har vundet kampen lige nu, er, at klimaforandringerne er menneskeskabte. Kommunikationen om, at klimaproblemerne er menneskeskabte udstrømmer fra IPCC. Det er IPCC, der i faste intervaller udgiver rapporter, som danner grundlag for, hvordan blandt andet Danmark forholder sig til klimaproblemerne (Web 16: ipcc.ch). Med Laclaus ord er det hegemoni, der er til stede lige nu, det hegemoni som bygger på IPCC's rapporter, og det er det hegemoni, som i denne perspektivering vil blive identificeret antagonismer imod. Der er tale om antagonismer, fordi der kan identificeres kommunikation, som omhandler en modsigelse af faktum, at der er sammenhæng mellem temperaturstigningerne og den

stigende CO₂-udledning skabt af menneskene. Det er den kommunikation, der forsøger at blive dominerende i stedet for hegemoniet om, at klimaforandringerne er menneskeskabte.

Ole Humlum, der er professor i fysisk geografi ved Universitetet i Oslo og tidligere lektor ved Københavns Universitet, har udtalt følgende om netop det hegemoni, der lige nu har vundet kampen:

”Vi har fortsat ikke fuld indsigt i alle faktorer vedrørende klimaudviklingen, for eksempel skydannelsen. Bare 1-2 procents øget skydække globalt vil ellers opveje den teoretiske effekt af en fordobling af atmosfærens CO₂-koncentration. Derfor er der heller ikke videnskabelig enighed om CO₂-hypotesen, som det ellers ofte fremføres i pressen” (Klimadebat: Opvarmningen er gået i stå).

Den CO₂-hypotese, der henvises til, er netop den, som IPCC har fremsat siden 1988 om, at klimaproblemerne er menneskeskabte (Klimadebat: Opvarmningen er gået i stå). Af udtalelsen fremgår det, at Ole Humlum mener, at hegemoniet kommunikerer, at klimaforandringerne er menneskeskabte som følge af den stigende CO₂-udledning. Den 13. december 2007 formulerede 100 videnskabsmænd et brev til Ban Ki-Moon FN's generalsekretær. Brevet blev bragt i National Post. En af underskriverne er Bjarne Andresen, ph.d, fysiker og professor ved Niels Bohr Institutet, udtaler følgende i forbindelse med formuleringen af brevet:

”Det er billigere for os at indrette os på og gardere os imod de forandringer, der vil komme. Godt nok er vi mennesker magtfulde, men at tro at vi kan lave om på klimaet, det er tæt på hybris. Kloden er et enormt system, som vi ikke kan kontrollere” (Opvarmning: Ups...).

I brevet skrev de 100 videnskabsmænd blandt andet, at IPCC har fremstillet alarmerende konklusioner om CO₂'s indflydelse på klimaforandringerne, der er en ikke-forurenende gas, og som er essentiel for planter fotosyntese. Videnskabsmændene mener ikke, at IPCC's konklusioner er tilstrækkelige til at legitimere implementeringen af en politik, som i betydelig grad vil mindske fremtidens velstand. De skriver:

“In particular, it is not established that it is possible to significantly alter global climate through cuts in human greenhouse gas emissions. On top of which, because attempts to cut emissions will slow development, the current UN approach of CO₂ reduction is likely to increase human suffering from future climate change rather than to decrease it” (Don't fight, adapt)

Denne del af problemstillingen knytter hverken staten eller Arla an til i deres klimakommunikation, de er i stedet en del af hegemoniet. Årsagen til dette, skriver de 100 videnskabsmænd, er, at IPCC's rapport i stor udstrækning læses af politikere og ikke-videnskabsmænd og danner grundlag for deres politiske formuleringer omkring klimaspørgsmålet. Dette mener videnskabsmændene, er dybt problematisk:

“Yet these Summaries are prepared by a relatively small core writing team with the final drafts approved line-by-line by government representatives. The great majority of IPCC contributors and reviewers, and the tens of thousands of other scientists who are qualified to comment on these matters, are not involved in the preparation of these documents” (Don't fight, adapt).

Kommunikationen, der går i mod hegemoniet i klimadiskursen, har altså ikke noget at skulle have sagt ifølge Arla og staten. Men ifølge Laclau vil det hegemoni, der er lige nu på et eller andet tidspunkt, hvornår er ikke til at sige, bryde sammen, netop fordi et hegemoni er kendetegnet ved at det aldrig er en færdig operation, det vil altid være truet (Laclau 1988: 256). Måske den i perspektiveringen præsenterede antagonisme om, at klimaforandringerne, bliver det næste hegemoni.

Litteraturliste

Teori

Andersen, Niels Åkerstrøm (2002): "Polyfone organisationer." I: Nordiske Organisations Studier, Fagbokforlaget, Oslo, nr. 2, pp. 25-51.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003): *Borgerens kontraktliggørelse*. Hans Reitzels Forlag. København.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2004): "Supervisionsstaten og den politiske virksomhed", I: Christian Frankel (red.): *Virksomhedens politisering*. Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg, pp. 231-260.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2006): *Partnerskabelse*. Hans Reitzels Forlag. København.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2008): *Legende magt*. Hans Reitzels Forlag. København.

Andersen, Niels Åkerstrøm & Thygesen, Niels Thyge (2004): "Selvskabelsesteknologier i den selvudsatte organisation." I: Tidsskriftet GRUS, nr. 73, pp. 8-29.

Belova, Olga (2006): *Listening to the other: Polyphony and dialogue in organisational research*, paper submitted to RSDG.

Dean, Michel (2006): *Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund*. Forlaget Sociologi. Frederiksberg.

Foucault, Michel (1982): "Afterword: The subject and power", I: Dreyfuss, Hubert & Rabinow, Paul: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutic*. Chicago: The University of Chicago Press, pp.208-226.

Foucault, Michel (1994): *Viljen til viden*. Det lille forlag. Helsingør, pp. 139-167.

Foucault, Michel (1997): "Technologies of the self", I: *The Essential Works of Michel Foucault*, vol. one, The New York Press, pp. 223-251.

Foucault, Michel (2002): *Overvågning og straf*. Fængslets fødsel. Det lille Forlag. Frederiksberg.

Foucault, Michel (2008): *Sikkerhed, territorium, befolkning*. Hans Reitzels Forlag. København.

Fuglsang, Lars & Olsen, Poul Bitsch (red.) (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg.

Jensen, Anders Fogh (2005): *Mellem ting. Foucaults filosofi*. Det lille Forlag. Frederiksberg.

Jensen, Karsten (1985): "Hegemoni – en ny politisk logik. Interview med Ernesto Laclau", I: Andy Andresen m.fl (red): *politisk strategi i firserne*. Forlaget AURORA. København, pp. 105-117.

Kvale, Steinar (2004): *Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag. København.

Laclau, Ernesto (1988): "Metaphor and social antagonisms", I: Cary Nelson & Lawrence Grossberg (red): *Maxism and the interpretation of culture*. London, pp. 249-257.

Laclau, Ernesto (1997): "Populistisk brud og diskurs", I: Carsten Jensen (red): *Demokrati og hegemoni*. Akademisk Forlag. København, pp. 123-133.

Luhmann, Niklas (1979): "Power as a communication medium, The Role of Action, The Relevance of Power to society, Organized Power", I: Niklas Luhmann *Trust and Power*, John Wiley & Sons: Chichester, New York, Brisbane, Toronto, pp. 109-118.

Luhmann, Niklas (1986): *Ecological Communication*. Oxford: Policy Press.

Luhmann, Niklas (1990): "The state of the political system", I: *Differentiation of society*. Columbia University Press, pp. 165-173.

Luhmann, Niklas (1991): *Risk: A Sociological Theory*. Walter de Gruyter & Co. Berlin.

Luhmann, Niklas (1993): "Observing re-entries", I: Graduate Faculty Philosophy Journal, pp. 485-498.

Luhmann, Niklas (1995): "Paradigm lost: Om den etiske refleksion af moralen. Tale i anledningen af Hegel-Prisen 1989." I: Jens Christian Jacobsen (red.): *Autopoiesis II. Udvalgte tekster af Niklas Luhmann*. Forlaget politisk revy. Viborg, pp. 207-223.

Luhmann, Niklas (1996): *Protest, Systemtheorie und soziale Bewegungen*. Suhrkamp. Frankfurt am Main.

Luhmann, Niklas (1998): "Erkendelse som konstruktion", I: Mads Hermansen (red): *Fra Læringens horisont*. Forlaget Klim. Århus, pp. 163-182.

Luhmann, Niklas (2005): *Sociale systemer*. Hans Reitzels Forlag. København.

Rose, Niklas (1999): *Powers of freedom: reframing political thought*. Cambridge University Press. New York.

Rose, Niklas (2003): "At regere friheden – en analyse af politisk magt i avanceret liberale demokratier", I: Christian Borch & Lars Thorup Larsen (red): *Perspektiv, magt og styring. Luhmann og Foucault til diskussion*. Hans Reitzels Forlag. København, pp. 180-199.

Stäheli, Urs (2002): "Fatal Attraction? Popular Modes of Inclusion in the Economic System," *Soziale Systeme*, vol. 8, Heft 1, pp. 110-123.

Stäheli, Urs (2003): "The Popular in the Political System", *Cultural Studies*, vol. 17 nr. 2, pp. 275-299.

Empiri

Arla Foods (2008a): *En kort præsentation 2009*. Lokaliseret den 8. august 2009 på:
http://www.arlafoods.dk/upload/arla.com/group/publications/pdf/2009/kort_praesentationdk.pdf

Arla Foods (2008b): *Vores Ansvar. Arla Foods Corporate Social Responsibility. Rapport 2008*. Lokaliseret den 3. juli 2009 på:
http://www.arlafoods.dk/upload/arla%20dk/group/publications/csr%20report%20dk/20090406,%20csr_rapport2008_dk.pdf

DSB (2009): Tekst citeret fra plastikpose i DSB-tog.

Energistyrelsen (2008a): *Kort og Godt om CO₂-kvoter*. December 2008. Lokaliseret den 30. juni 2009 på:
http://193.88.185.141/Graphics/Publikationer/Klima/KortOgGodt_CO2kvoter.pdf

Energistyrelsen (2008b): *Kvoteregulering skaber incitament til CO₂-reduktion*. Lokaliseret den 3. juli 2009 på:
<http://www.femsek.dk/sw65943.asp?usepf=true>

Erhvervsklimapanelet (2008): *Mødet i Erhvervsklimapanelet mandag 24. november 2008*. Lokaliseret den 8. august 2009 på:
http://da.cop15.dk/files/Docs/Erhvervsklimapanelet/24_nov/Bilag_2a_Spgm._vedr._rammebet._for_klimavirksomheder.pdf

Erhvervsklimapanelet (2009a): *Afrapportering fra det strategiske partnerskab for klimaansvar i detailhandlen*. Lokaliseret den 4. august 2009 på:
<http://da.cop15.dk/files/Docs/Erhvervsklimapanelet/Moede-30-03-2009/Afrapportering%20fra%20detailhandelspartnerskabet.pdf>

Erhvervsklimapanelet (2009b): *Udkast til regeringens Erhvervsklimastrategi*. Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

<http://da.cop15.dk/files/Docs/Erhvervsklimapanelet/Moede-30-03-2009/Udkast%20til%20Erhvervsklimastrategi.pdf>

Regeringen (2008): *Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark*. Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://193.88.185.141/Graphics/Publikationer/Klima/Klimatilpasning/klimatilpasningsstrategi_03032008.pdf

Regeringen (2009): *Forårspakke 2.0 – Vækst, klima, lavere skat*. Lokaliseret den 24. juni 2009 på:

http://www.stm.dk/publikationer/foraarspakke/forarspakke_2_0.pdf

Steinfeld, Henning et al (2006a): *'Livestock's long shadow – environmental issues and options'*.

Executive Summary. Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

<http://www.fao.org/docrep/010/a0701e/a0701e00.HTM>

Steinfeld, Henning et al (2006b): *'Livestock's long shadow – environmental issues and options'*.

Preface. Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

<http://www.fao.org/docrep/010/a0701e/a0701e00.HTM>

Steinfeld, Henning et al (2006c): *'Livestock's long shadow – environmental issues and options'*.

Introduction. Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

<http://www.fao.org/docrep/010/a0701e/a0701e00.HTM>

'Steinfeld, Henning et al (2006d): *'Livestock's long shadow – environmental issues and options'*.

Summary and Conclusion. Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

<http://www.fao.org/docrep/010/a0701e/a0701e00.HTM>

Stern, Nicholas (2007a): *Economics of Climate Change - Stern Review Final Report*. Executive Summary (full). Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm

Stern, Nicholas (2007b): *Economics of Climate Change - Stern Review Final Report*. Introduction.

Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm

Udenrigsministeriet (2005): *Implementering af Global Compact. Et Inspirationshæfte*. Juni 2005.

Lokaliseret den 30. juni 2009 på:

http://www.unglobalcompact.org/docs/networks_around_world_doc/6.6/booklet_GC_DK.pdf,

Årsrapport (2008): Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

http://www.arlafoods.dk/upload/arla%20dk/group/%C3%85rsrapport_dk_web.pdf

Interviews

Interview 1: Astrid Gade Nielsen, Koncernkommunikationschef i Arla Foods, afholdt den 17. marts 2009 (Vedlagt CD).

Interview 2: Jan Dalsgaard Johannesen, Koncernmiljøchef i Arla Foods, afholdt den 4. juni 2009 (Vedlagt CD).

Artikler

10.000 store danske virksomheder ind i klimakampen, Idag.dk, 10.06.2008.

Arla investerer massivt i klima og miljø i 2009, Børsen, 26.01.2009.

Det 'naturlige' valg: Naturlighed lokker kunderne til, Politiken, 14.02.09.

Don't fight, adapt, National Post, 12.12.2007.

Erhvervslivet er fuld af tomme klimaløfter, Information, 22.05.08.

Global opvarmning kan standses, Jyllands-Posten, 07.08.09.

Ingen klima-pisk til erhvervslivet, Jyllandsposten, 23.03.09.

Klimaansvar: Arla-topchef: Klimaet er afgørende for vores bundlinje, Berlingske Tidende, 14.04.08.

Klimadebat: Opvarmningen er gået i stå, Weekendavisen, 11.07.2008.

Klimakamp i køkkenet, Politiken, 30.03.2008.

Klimakampagne: Der er ingen CO2-grund til at spare på elektriciteten, Information, 31.03.2007.

Klimakompas skal gøre virksomheder klimabevidste, Børsen, 24.09.08.

Miljøkampagne: Danskerne smider et ton hver, Politiken, 30.03.2007.

Ommer: Erhvervslivet skuffer miljøaktiviter, Berlingske Tidende, 17.04.2008.

Opvarmning: Ups..., Weekendavisen, 04.01.08.

The convenient truth about climate change, Monday Morning, 25.09.09.

Tony og træerne, Weekendavisen, 31.07.2009.

Virksomheder kræver større CO2 indsats. Ritzaus Bureau, 21.05.2009.

Webhenvisninger

Web 1: Lokaliseret den 7. august 2009 på:

<http://www.imdb.com/title/tt0497116/quotes>

Web 2: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://optimistworld.com/Articles.aspx?id=abece139-8f67-408a-8d84-4f41e58e7ec4&style=news>)

Web 3: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.visitdenmark.com/danmark/da-dk/menu/turist/inspiration/det-groenne-danmark/groen-ferie-i-danmark.htm>

Web 4: Lokaliseret den 8. august på:

http://www.dr.dk/Nyheder/Temaer/Oevrige_temaer/2009/Klima/Spil/KlimaSuper/20090212093234.htm

Web 5: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.ingenco2.dk/certifikat>

Web 6: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimakbh.dk/index.php?id=216>

Web 7: Lokaliseret den 7. juli 2009 på:

<http://da.cop15.dk/frontpage/faq>

Web 8: Lokaliseret den 30. juni 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-dk/nyhederogpresse/pressemeddelelser/2007/november/sider/klima-ogenergiministerietsoprettelse.aspx>

Web 9: Lokaliseret den 5. august 2009 på:

<http://www.energymap.dk/>,

Web 10: Lokaliseret den 26. juni 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-dk/nyhederogpresse/pressemeddelelser/2007/november/sider/klima-ogenergiministerietsoprettelse.aspx>

Web 11: Lokaliseret den 5. august 2009 på:

http://www.danskenergi.dk/Nyheder/Nyhedsoversigt/2007/07_03_29A.aspx

Web 12: Lokaliseret 3. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-DK/videnom/fremtidensklima/Sider/fremtidensklima.aspx>

Web 13: Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-DK/videnom/fremtidensklima/drivhuseffekten/Sider/drivhuseffekten.aspx>

Web 14: Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-DK/videnom/fremtidensklima/hvaderglobalopvarmning/Sider/Forside.aspx>

Web 15: Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-DK/videnom/fremtidensklima/hvaderglobalopvarmning/FNsklimapanel/Sider/Forside.aspx>

Web 16: Lokaliseret den 5. juni 2009 på:

<http://www.ipcc.ch/about/index.htm>

Web 17: Lokaliseret den 3. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/en-us/theminister/speeches/sider/theurgencyofnow.aspx>

Web 18: Lokaliseret 26. juni 2009 på:

http://www.ens.dk/da-DK/KlimaOgCO2/CO2Kvoter/fakta_om_CO2-kvoter/kvoteomfattede_virksomheder_i_DK/Sider/Forside.aspx

Web 19: Lokaliseret 8. august 2009 på:

http://www.fm.dk/Nyheder/Pressemeddelelser/2009/03/20090301_Foraarspakke_2_aftale.aspx

Web 20: Lokaliseret den 22. maj 2009 på:

<http://www.unglobalcompact.org/Languages/Danish/index.html>

Web 21: Lokaliseret den 7. juli 2009 på:

<http://www.undp.org/>

Web 22: Lokaliseret d. 11. august 2009 på:

<http://www.samfundsansvar.dk/sw50449.asp>

Web 23: Lokaliseret den 31. juli 2009 på:

http://www.eogs.dk/graphics/Samfundsansvar.dk/Dokumenter/Lovforslag_Redeg_for_samfundsansvar.pdf

Web 24: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://samfundsansvar.dk/sw49284.asp>

Web 25: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/171128/>

Web 26: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/168735/>

Web 27: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/168728/>

Web 28: Lokaliseret den 8. juli 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/files/pdf/TjeklisteTilMindreKontorer.pdf>

Web 29: Lokaliseret den 8. juli 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/168729/>

Web 30: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/168699/>

Web 31: Lokaliseret den 4. juli 2009 på:

<http://www.kemin.dk/da-DK/KlimaogEnergipolitik/DanskKlimaogEnergipolitik/Borger/Sider/borger.aspx>

Web 32: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/menuliste.asp?listeID=4&m=1>

Web 33: Lokaliseret den 4. august 2009 på:

http://www.kemin.dk/da-dk/nyhederogpresse/pressemeddelelser/2008/september/sider/pm_klimal%C3%B8fte.aspx

Web 34: Lokaliseret den. 8. august 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/tekstside.asp?artikelID=8&m=3&mID=13>

Web 35: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://www.1tonmindre.dk/part_factsregler.asp?m=11&mID=106

Web 36: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/tekstside.asp?m=21&artikelID=141>

Web 37: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://www.1tonmindre.dk/quizshow_ver2.asp?m=4

Web 38: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/point.asp?m=4>

Web 39: Lokaliseret den 4. august 2009 på:

http://www.kemin.dk/da-dk/nyhederogpresse/pressemeddelelser/2008/september/sider/pm_klimal%C3%B8fte.aspx

Web 40: Lokaliseret den 8. juli 2009 på:

http://www.1tonmindre.dk/beregner_quick.asp?m=1&mID=85&version

Web 41: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/>

Web 42: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/koncern/historie/historien-ar-for-ar/>

Web 43: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://www.arlafoods.dk/upload/arla%20dk/group/students/pdf%20filer/stakeholder_relations.pdf

Web 44: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://www.mejeri.dk/Danske_mejerier.aspx?ID=465

Web 45: Lokaliseret den 16. juni 2009 på:

<http://www.fao.org/about/about-fao/en/>

Web 46: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/presse/arkiv/arla-satter-nye-mal-for-klimaet/>

Web 47: Lokaliseret den 19. juni 2009:

<http://www.arlafoods.dk/taettere-paa-naturen/naturlig-evolution/vores-business-intent/corporate-commitment/>

Web 48: Lokaliseret den 21. juni 2009 på:

<http://www.arla.dk/Taettere-paa-naturen/Miljo-og-klima/Fremtidens-malkeproduktion/>

Web 49: Lokaliseret den 19. juni 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/presse/arkiv/fremtidens-miljoenlige-malkekarton/>

Web 50: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/presse/born-giver-gode-rad-om-klima/>

Web 51: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://www.klimaspiren.dk/til_foraldre.aspx?ID=9

Web 52: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimaspiren.dk>

Web 53: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.nogu.dk/giv-en-gave.aspx>

Web 54: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimaspiren.dk/quiz.aspx?ID=3>

Web 55: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.klimaspiren.dk/klimasangen.aspx?ID=8>

Web 56: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

http://klimaspiren.dk/generation_k.aspx?ID=5

Web 57: Lokaliseret 4. juni 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/tattere-pa-naturen/miljo/dit-ansvar/dit-ansvar/>

Web 58: Lokaliseret den 20. maj 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/taettere-paa-naturen/filmen/>

Web 59: Lokaliseret den 4. august 2009 på:

<http://www.mediawizard.arlafoods.com/ImageInfo.asp?repoid={7FE06B1F-00E5-4B12-9A93-4D808B8649C6}&container=search>

Web 60: Lokaliseret den 4. august 2009 på:

<http://www.mediawizard.arlafoods.com/ImageInfo-BigPreview.asp?type=4&repoid={B4D3DE7B-EB10-49BE-8EEE-5CD56B2554F5}&version=1&md=11-20-200811-06-46AM>

Web 61: Lokaliseret den 20. maj 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/taettere-paa-naturen/naturlig-evolution/vores-business-intent/>

Web 62: Lokaliseret den 17. juni 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/taettere-paa-naturen/naturlig-evolution/vores-business-intent/maelk/>

Web 63: Lokaliseret den 23. juni 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/presse/forbrugerne-valger-den-gronne-malkekarton/>

Web 64: Lokaliseret den 28. juni 2009 på:

<http://www.1tonmindre.dk/partnere.asp?m=11&mID=56#virksomheder>

Web 65: Lokaliseret den 9. juni 2009 på:

<http://da.cop15.dk/danmarks+indsats/erhvervsklimapanelet>

Web 66: Lokaliseret den 7. august 2009 på:

<http://www.klimakompasset.dk/#/168744/>

Web 67: Lokaliseret den 22. maj 2009 på:

<http://borsen.dk/investor/kursinformation>

Web 68: Lokaliseret den 27. maj 2009 på:

<http://www.dr.dk/Nyheder/Indland/2009/05/24/132500.htm>

Web 69: Lokaliseret den 9. juni 2009 på:

<http://www.dr.dk/Nyheder/Penge/2009/06/09/065826.htm>

Web 70: Lokaliseret den 8. juli 2009 på:

http://www.1tonmindre.dk/beregner_quick.asp?m=1&mID=85

Web 71: Lokaliseret den 8. august 2009 på:

<http://www.arlafoods.dk/Presse/Arkiv/Klimastrategi-2020/>

Web 72: Lokaliseret den 4. august 2009 på:

http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/search_participant.html?pc=250&submit_x=page

Bilag 1: 1 ton mindre kontrakten

Velkommen til kvik-beregneren

Udfyld beregneren herunder. Registrerer du dig med brugernavn og e-mail (brug login funktionen nederst på siden), samler du samtidig point til kampagnens præmietrækninger.

Jeg vil gerne være med til at bremse klimaændringerne. Derfor lover jeg i de næste 12 måneder:

Her kan du samle point og vinde præmier

		Reduktion i kg CO ₂ pr. år	Besparelse i kr.	Det gør jeg allerede	Det lover jeg
1	At tage mobilopladeren ud af stikket, når den ikke bruges	10	30	☐	☐
2	At aflevere glas, flasker og aviser til genbrug	10	260	☐	☐
3	At spise årstidens frugt og grønt der er produceret i Danmark	25	Varierer	☐	☐
4	At vaske tre vaske om ugen ved 40 grader i stedet for 60 grader	40	110	☐	☐
5	At tage én dag ekstra om ugen uden kød til middag	44	Varierer	☐	☐
6	At slukke for bruseren imens jeg vasker hår	155	975	☐	☐
7	At installere en sparebruser (info)	65	390	☐	☐
8	At slukke for tv, stereoanlæg og DVD på stikkontakten, når de ikke bruges	75	250	☐	☐
9	At udskifte tre almindelige 60 watts pærer med elsparepærer (info)	100	320	☐	☐
10	At skrue én grad ned for radiatorerne derhjemme	110	Spar 6%	☐	☐
11	At gå eller cykel til skole eller arbejde i stedet for at køre i bil *	150	1.800	☐	☐
12	At hænge vasketøjet op i stedet for at bruge tørretumbler 3 gange om ugen	200	750	☐	☐
13	At droppe en flyrejse til Sydeuropa og hold ferie i Danmark i stedet for	500	Varierer	☐	☐
14	At udskifte et B-mærket kølefryseskab med et A++-mærket.	175	490	☐	☐
15	At køre miljøkørsel i min bil *	510	1.800	☐	☐
16	At køre kollektivt til arbejde i stedet for i bil. *	990	2.700	☐	☐
17	At efterisolere loftet i mit hus. *	1.500	2.200	☐	☐

* Reduktion og besparelser er beregnet på 20.000 km årlig bilkørsel, 20 km kollektiv transport til arbejdsplads, 2,5 km cykling til skole eller arbejdsplads og 120 kvm hus.

Har du afgivet klimaløfte på www.1tonmindre.dk før? ☒ Nej ☐ Ja

Vil du beregne dit eget CO₂udslip?

100
CO₂ barometer | Forpligtede brugere: 83.638 | Sparet CO₂: 111.402 ton

(Web 70: 1tonmindre.dk).

Bilag 2: Arlas klimastrategi

Klimastrategi 2020

Arla tager et stort skridt for klimaet. Orkaner, oversvømmelser og tørke er konsekvenserne af en alt for stor CO₂-udledning i verden. Arla Foods sætter nu klimaet på dagsordenen for at tage sin del af ansvaret for et bedre klima.

Klimastrategien, der skal løbe frem til år 2020, vil være udgangspunktet for mere målrettede initiativer. For eksempel arbejder vi på at CO₂-mærke produkterne, så forbrugerne sort på hvidt kan se, hvor meget CO₂ produktet belaster miljøet med.

Klimastrategien er en del af Arla Foods' overordnede miljøstrategi, som udspringer fra CSR-strategien, "Vores ansvar".

Mens miljøstrategien skal koncentrere sig overordnet om områder som vand, energi og affald, skal en selvstændig klimastrategi hjælpe med at mindske udledning af CO₂ inden for de specifikke fagområder transport, emballage, fødevareproduktion og kvægbrug.

Arla Foods' samlede klima påvirkning er estimeret til 9.000.000 tons CO₂e, fordelt som vist her:

Kvægbrug:	7.500.000 tons CO ₂ e
Fødevareproduktion:	500.000 tons CO ₂ e
Transport:	500.000 tons CO ₂ e
Emballage:	500.000 tons CO ₂ e

Vi vil reducere med 25% inden for områderne fødevareproduktion, transport og emballage. Når det gælder primær landbruget vil vi samarbejde med vores andelshavere, forskningsinstitutioner og brancheforeninger om at nå så høj en reduktion i kvægbruget som muligt.

Indsatsområder for den nye klimastrategi:

Kvægbrug

- Fodersammensætning
- Udnytte værdistoffer i gødningen
- Biogasproduktion på affaldsstoffer

Transport

- Anvende biobrændstof
- Uddannelse i miljøvenlig kørsel
- Øget effektivitet/bedre ruteplanlægning

Fødevareproduktion

- Anvende ny teknologi
- Bruge CO₂-neutrale brændstoffer frem for fossile brændstoffer.
- Øget effektivitet

Emballage

- Minimere emballagemængden
- Benytte materialer med lav miljøbelastning
- Anvende flere materialer der kan genbruges

(Web 71: arlafoods.dk).

Bilag 3: Udviklingen i antallet af virksomheder der tilslutter sig Global Compact

Antallet af virksomheder i 2009 er for perioden januar 2009 til primo august 2009 og er derfor ikke direkte sammenlignelig med de andre år (Web 72: unglobalcompact.org).